

Itälaajentumisraportti

Itälaajentumis*raportti*

Teksti Matti Viialainen

Julkaisija - *Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö* SAK ry
Kannet, taitto Mikko Huttunen
Paino - Valkealan Painokarelia
ISBN - 951-714-214-5

SISÄLLYS

1. Johdanto	9
2. Yhteenveto	11
2.1. Kyse on Euroopan jälleenyhdistymisestä	11
2.2. Työelämän pelisäännöt kuntoon	11
2.3. Siirtymäajat tarpeen	12
2.4. Ulkomaalaisia työntekijöitä kohdeltava tasavertaisesti	13
2.5. Välitön työvoimapula ei uhkaa Suomea	14
2.6. Ulkomaalaiset nähtävä voimavarana	15
2.7. Nettomaksu kasvaa ja vaikutusvalta vähenee	15
2.8. Itämeren talousalue mahdollisuus	16
2.9. Siirtymäajan lyhentämistä ei syytä ennakoida	17
3. Työvoiman vapaa liikkuvuus	18
3.1. Mitä työvoiman vapaa liikkuvuus tarkoittaa?	18
4. Sosiaali- ja työttömyysturva	20
4.1. Muutospaineita asumisperusteiseen sosiaaliturvaan	20
4.2. Työttömyysturva	22
4.3. Etuuksissa suuri tasoero	22
5. Työlupakäytäntö ja sen uudistaminen	24
5.1. Oleskelulupa	24
5.2. Ulkomaalaislain ja työlupakäytännön uudistus vireillä	24
5.3. Työlupien myöntämisen perusteet	26
5.4. Työvoimapolitiittinen harkinta työlupien edellytyksenä	27
5.5. Työntekijän oleskeluluvan valvonta	27
5.6. Rangaistukset ulkomaisen työvoiman väärinkäytöstä	28
5.7. Tilaaajan vastuu	29
5.8. Valvontatyöryhmä	29
6. Suomessa omaa työvoimareserviä runsaasti	31
6.1. Tärkeintä on työllisyysasteen nosto	31
6.2. Työvoimareservissä noin 400 000 suomalaista	32
6.3. Asenteissa korjaamista	33

7. Muuttoliike ja sitä koskevat arviot	35
7.1. Muuttoliike EU-maihin	36
7.2. Arviot määristä epävarmoja	37
7.3. Suomalaisten muutto Ruotsiin	38
7.4. Kokemukset Espanjan, Portugalin ja Kreikan liittymisestä	39
7.5. Komission tutkimus ennakoi 335 000 muuttajaa	39
7.6. Muuttoliike Suomeen ja sitä koskevat arviot	40
7.7. Viralliset arviot alhaisia	40
7.8. Kotimaisia arvioita	41
7.9. Haastattelututkimukset kertovat toista	42
7.10. Erityisesti lyhytaikainen muutto kiinnostaa	43
7.11. Puolalaisista 14 prosenttia kiinnostunut pysyvästäkin muutosta	43
7.12. Saksa, Suomi ja Ruotsi virolaisten suosikkimaita	44
7.13. Noin 40 000 virolaista työskennellyt Suomessa	45
7.14. Viron ay-liikkeeltä odotetaan paljon	45
7.15. Suomalaiset varovaisia	46
7.16. Muuttajia ehkä kolme miljoonaa	46
7.17. Rajan yli työskentely, ns. pendelöinti lisääntyy	47
7.18. Suomenlahti ylittyy yhä useammin	47
8. Uhkana keinottelu halpatyövoimalla	50
8.1. Työvoiman ”välitys” ja laitton maahanmuutto	50
8.2. Laskutus Suomen hinnoilla, palkat Viron tasolla	51
9. Palvelujen vapaa liikkuvuus	52
9.1. Kuljetusalalle tulee siirtymäaikoja	53
10. Ongelmia herkille aloille	55
10.1 Vaikutukset eri toimialoilla	56
10.2. Haitallinen verokilpailu lisääntyy	58
10.3. Painetta palkkojen alenemiseen ja työttömyyden kasvuun	59
10.4. Palkkatason pudotus vajaa prosentti	59
10.5. Työttömyys kasvaisi ehkä puoli prosenttia	60
10.6. Tutkintojen tunnustaminen	61
11. Laajentumisen hinta, alue- ja rakennepolitiikka	62
11.1. Koheesio- ja aluepolitiikka käytännön solidaarisuutta	63
11.2. Tuet enintään neljä prosenttia kansantulosta	64
11.3. Maksut kasvavat ja tuet alenevat	65
11.4. Harva asutus, työttömyys ja raja-alue tukikriteereiksi	65

12. Maatalous ja elintarviketurvallisuus	66
12.1. Elintarvikkeiden turvallisuudesta ei saa tinkiä	66
12.2. Tuotantokiintiöt markkinahäiriöiden este	67
13. Hakijamaiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmät	69
13.1. Kolmikantayhteistyö ja sopimustoiminta Baltiassa ja Puolassa	70
13.2. Työmarkkina- ja ay-toiminnan kehittäminen Baltiassa ja Puolassa	71
13.3. Alueellinen yhteistyöneuvosto ja infopiste	72
14. Euroopan yhteisön työoikeus ja hakijamaat	73
14.1. Tilanne eri hakijamaissa	73
Kypros	74
Latvia	75
Liettua	76
Malta	77
Puola	78
Slovakia	80
Slovenia	82
Tšekki	83
Unkari	84
Viro	85
14.2. Oikean suuntaista mutta riittämätöntä	86
LÄHTEET	88
LIITTEET	89

I. JOHDANTO

Palkansaajakeskusjärjestöt vaativat valtioneuvostolta 20. joulukuuta 2000, että Euroopan unionin laajentumisen kotimaisia vaikutuksia ryhdytään selvittämään ministeriökohtaisesti ja että Suomen neuvottelukantojen muotoilua varten EU-laajentumisjaoston yhteyteen asetetaan erityinen työmarkkinaosapuolten työryhmä. Kannanotossa edellytettiin myös, että Suomi asettuu tukemaan joustavia siirtymäaikoja työvoiman ja eräiden palveluiden vapaalle liikkuvuudelle.

Valtiovarainministeriö, talousneuvosto, työministeriö sekä kaupp- ja teollisuusministeriön toimeksiannosta myös Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA ovat julkaisseet omia selvityksiään EU:n itälaajentumisen vaikutuksista. Suomen hallitus on tukenut unionin yhteistä neuvottelukantaa, jonka mukaan työvoiman vapaaseen liikkuvuuteen sovelletaan enintään seitsemän vuoden mittaista joustavaa siirtymäaikaa. Merkittävää on myös, että Suomen työmarkkinajärjestöt julkaisivat 27. huhtikuuta 2001 yhteisen kannanoton itälaajentumisesta. Laajentumisjaoston yhteyteen perustettu työmarkkinajärjestöjen ad hoc -työryhmä evästi Suomen EU-ministerivaliokuntaa laajentumiseen liittyvissä työmarkkinakysymyksissä.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n edustajakokouksen ja hallituksen päätöksissä on määritelty järjestön myönteinen periaatekanta laajentumiseen. Edellytyksenä on, että hanke toteutetaan hallitusti ja että siihen varaudutaan ajoissa. Ammattiliittojen on parannettava tuntuvasti valmiuksiaan järjestää myös ulkomaalaisia työntekijöitä ja huolehtia heidän edunvalvonnastaan. Myös viranomaisten valtuuksia ja voimavaroja huolehtia työehtojen valvonnasta on lisättävä.

Ehdokasmaat ovat edistyneet jäsenyysneuvotteluissaan siten, että ensimmäiset uudet jäsenet otettaneen unioniin jo vuoden 2004 alusta. Komission marraskuussa 2001 julkaistu edistymisraportti ennakoii jopa kymmenen maan liittymistä. Laekenin huippukokouksessa joulukuussa vahvistettiin nykyisten 15 maan sitoutuminen tähän laajentumisaikatauluun. Vain Bulgaria ja Romania jäisivät toiseen aaltoon. Turkki on kokonaan oma lukunsa. Vaikeimmat neuvotteluluvut (maatalous, alue- ja rakennetuet) ovat vielä kuitenkin kokonaan tai osittain avoinna.

EU:n itälaajentumista ja suomalaisten työehtojen turvaamista EU:n laajentuessa käsittelemään asetettiin syksyllä 2000 SAK:n itälaajentumistyöryhmä. Työryhmään ovat kuuluneet johtaja Eero Heinäluoma puheenjohtajana, kansainvälisten asioiden sihteeri Turo Bergman varapuheenjohtajana, apulaisjohtaja Matti Viialainen sihteerinä ja jäseninä ekonomisti Peter Boldt, Eurooppa-sihteeri Markku Jääskeläinen, sosiaalipoliittinen sihteeri Mirja Janerus, lakimies Olavi Sulkunen, lakimies Jari Hellsten, vastaava lakimies Kyösti Suokas Rakennusliitosta ja yhteiskuntasuhteiden sihteeri Kalervo Haverinen Palvelualojen ammattiliitto PAM:sta sekä työsuojelutarkastaja Maarit Lehmusilta Uudenmaan työsuojelupiiristä. Työryhmä on seurannut jäsenyysneuvotteluja ja valmistellut laajentumiseen liittyviä SAK:n kannanottoja ja aloitteita.

Käsillä olevan raportin on laatinut työryhmän sihteerinä toiminut apulaisjohtaja Matti Viialainen, joka vastaa raportin kirjoittamistyöstä ja sisällöstä. Raportissa on käytetty eri lähteitä. Tärkeimpänä niistä on mainittava työmarkkinaneuvos Jussi Toppilan johtaman työministeriön Työvoiman liikkuvuus Euroopassa ja Suomi -työryhmän raportti. Samoin on käytetty raportin kakkososaa, Kari Hietalan tutkimusta "EU:n itä-laajentuminen ja maahanmuutto Suomeen". Työryhmän jäsenten Hellsten, Suokas ja Sulkunen sekä työministeriön maahanmuuttoasioista vastaavan johtajan Mervi Virtasen ja Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n kansainvälisen sihteerin Pirkko Nikulan muistiot sekä Toimihenkilöunionin Roni Jokisen lopputyö "Euroopan yhteisön työoikeudellinen sääntely ja hakijamaat" ovat myös toimineet kirjoitustyön pohjana. Kustannusten osalta lähteenä on käytetty valtiovarainministeriön muistiota 24.4.2002 EU:n ja Suomen välisten rahavirtojen kehityksestä.

Raportin johtopäätökset on käsitelty ja hyväksytty SAK:n hallituksen kokouksessa 20. elokuuta 2001. SAK toivoo, että raportista on apua valmistauduttaessa muutokseen, jonka EU:n laajentuminen tuo tullessaan.

2. YHTEENVETO

2.1. KYSE ON EUROOPAN JÄLLENYHDISTYMISESTÄ

Euroopan unionin laajentuminen on ensi sijassa poliittinen hanke. Kyse on rauhan ja vakauden sekä demokratian turvaamisesta maanosassamme. EU:n laajetessa Euroopan epäoikeudenmukainen kahtiajako lopullisesti poistuu. Sen minkä totalitarismi toisessa maailmansodassa ja sen jälkeen erotti, sen unioni nyt yhdistää. Laajentuminen lisää myös EU:n ominaispainoa maailmanpolitiikassa ja synnyttää maailman suurimman yhtenäisen talousalueen. Se kohottaa ennen pitkää kansalaisten hyvinvointia sekä uusissa että vanhoissa jäsenmaissa.

Taloudelliset ja sosiaaliset erot ehdokasmaiden ja nykyisten EU-maiden välillä ovat kuitenkin suuria ja kestää vuosikymmeniä ennen kuin ne saadaan kurottua umpeen. Esimerkiksi bruttomääräinen keskipalkka oli vuonna 2001 Suomessa yli kuusinkertainen Viroon verrattuna. Siksi tarvitaan joustavia siirtymäkauden järjestelyjä, jotta muutos voidaan toteuttaa hallitusti.

Unionin jäsenyys ei ole ilmoitusasia, vaan vaikeiden ja monimutkaisten neuvottelujen tulos. Ehdokasmaiden on kyettävä täyttämään jäsenyyden ehdot sekä lainsäädännön osalta että myös käytännössä. Jäsenyyden ehtona olevat ns. Kööpenhaminan kriteerit demokratian, markkinatalouden ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta sekä unionin säännösten toimeenpanosta ovat velvoittavia. Unionin pitää auttaa ehdokasmaita jäsenyykelpoisuuden saavuttamisessa, jotta tavoite ei katoaisi liian kauaksi myöskään sellaisten maiden kohdalta kuten Romania ja Bulgaria.

Neuvottelulukuja on kaikkiaan 31 kappaletta. Kesäkuun 12. päivään 2002 mennessä Kypros ja Liettua olivat saaneet valmiiksi 28 lukua, Latvia ja Slovenia 27 lukua, Viro ja Slovakia 26 lukua, Tsekki sekä Puola 25 lukua, Unkari 24 lukua ja Malta 22 lukua. On täysin mahdollista, että nämä kymmenen maata ovat jo mukana kesän 2004 europarlamenttivaaleissa. Jäsenyys ei kuitenkaan saa toteutua jäsenyysehdoista tinkimällä. Bulgaria on saanut valmiiksi 20 lukua ja Romania 11 neuvottelulukua, joten niiden jäsenyys toteutunee aikaisintaan 2006-2007.

2.2. TYÖELÄMÄN PELISÄÄNNÖT KUNTOON

Työelämän pelisäännöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskunnan kehittymistä ehdokasmaissa. Järjestäytymisaste, työehtosopimustoiminta ja kolmikantayhteistyö on useimmissa ehdokasmaissa kuitenkin heikkoa. EU:n tulisikin tukea eurooppalaisen ja suomalaisen ay-liikkeen hankkeita järjestäytymisasteen kohottamiseksi ja työehtosopimus toiminnan käynnistämiseksi ehdokasmaissa. Se on työtä eurooppalaisen ja pohjoismaisen hyvinvointimallin puolesta ja vähentää osaltaan muuttopaineita.

Laajentuminen on toteutettava niin, että siitä hyötyvät sekä uudet että vanhat jäsenmaat. Laajentuminen ei saa lisätä entisestään työttömyyttä Suomessa eikä haitata työttömänä olevien suomalaisten työllistymistä. Siksi laajeneminen ei saa johtaa millään alalla epäreiluun kilpailuun halpatyövoimalla työehtoja, työsuojelumääräyksiä tai työntekijöiden sosiaaliturvaa polkemalla. Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperustaa rapauttavaa haitallista verokilpailua tai ympäristönsuojelun ja elintarviketurvallisuuden tason alentumista ei myöskään pidä sallia laajentumisen seurauksena.

Laajentuminen puoltaa ja suorastaan edellyttää, että EU:n päätösvaltaa ja yhteistyötä lisätään erityisesti verotuksen vähimmäistasojen säätämiseksi. Meillekin voi koitua ongelmia yritysten sijoittumisesta, mikäli esimerkiksi Suomen ja Viron yhteisövero-, tulovero- ja arvonlisäverokantojen välillä on yhteismarkkinoiden oloissakin niin suuret erot kuin nyt. Virossa yhtiövero on käytännössä nolla, tulovero 26 ja arvonlisävero 0-18 prosenttia. Tämä luo epäterveen kilpailutilanteen ja voi houkuttaa puhtaasti spekulatiivisiin toimintojen siirtoihin lahden taakse.

2.3. SIIRTYMÄAJAT TARPEEN

Ehdokasmaat ovat esittäneet huomattavan joukon siirtymäaikoja, jotta hallittu sopeutuminen olisi mahdollista. Toivomuksia oli jätetty alun perin yli 300 jo ennen maatalousluvun avaamista. Valtaosasta pyyntöjä on joko luovuttu tai sitten siirtymäajan järjestelyistä on päästy sopuun. Suurten elintaso- ja palkkaerojen takia myös nykyisten jäsenmaiden työmarkkinoille voi varsinkin raja-alueilla aiheutua häiriötä, jos työvoiman ja palveluiden vapaa liikkuvuus toteutettaisiin yhtäkkisesti.

Muuttoliikkeen suuruutta on vaikea etukäteen täsmällisesti ennustaa, koska muuttopäätöksiin vaikuttavat kovin monet taloudelliset sekä kulttuuriset tekijät. Kyse on ennen muuta siitä, kuinka suuri työttömyys on lähtömaassa ja kuinka suuri on työvoiman kysyntä tulomaassa. Työmarkkinoiden työntö- ja vetovaikutuksen lisäksi muuttoliikkeen määrään vaikuttavat kulttuuriset tekijät ja erilaiset epäviralliset verkostot, kuten oman maan kansalaisten, sukulaisten ja tuttavien määrä ja kokemukset tulomaassa. Suomen kohdalla arviot maahanmuuttajien määrästä vaihtelevat parista tuhannesta muutamaan kymmeneen tuhanteen vuodessa.

Muuttajamäärien arvailua tärkeämpää on varmistaa, että myös maahanmuuttajia kohdellaan oikeudenmukaisesti. Ulkomaista työvoimaa ei saa käyttää suomalaisen työvoiman korvaamiseen tai työttömien työllistymismahdollisuuksien syrjäyttämiseen eikä palkkojen tai muiden työehtojen polkemiseen. Tässäkin suhteessa kesäkuun alussa 2001 voimaan astunut uusi työsopimuslaki on tärkeä, koska se vahvistaa periaatetta, että suomalaisilla työpaikoilla on aina noudatettava suomalaisia työehtosopimuksia ja niiden takaamia vähimmäisehtoja.

Sekä unioni että Suomi edellyttävät työvoiman vapaalle liikkuvuudelle siirtymäaikoja. Jäsenyys sopimusten lähtökohtana on joustava 2+3+2-malli, jossa siirtymäaika on yhteensä enintään seitsemän vuoden mittainen. Mikäli häiriötä ei esiinny ja työehtojen

noudattamisen valvonta on saatu tyydyttävällä tavalla toimimaan, siirtymäaika voidaan Suomessa kolmikantaisen arvioinnin perusteella lyhentää. Ensimmäinen tarkastuspiste on kahden vuoden kuluttua jäsenyyden alkamisesta.

Saksa ja Itävalta asettavat lisäksi siirtymäaikoja palvelujen vapaalle liikkuvuudelle eräillä herkillä aloilla. Kyse on esimerkiksi rakennustöistä ja siivouksesta. Suomi ei vastaavaa vaatimusta esittänyt. Työvoiman liikkuvuudelle asetettuja siirtymäaikoja voidaan kuitenkin varsin helposti kiertää vuokratyön ja aliurakoinnin kautta naamioimalla tosiasiallinen työvoiman tarjonta palvelujen vapaaksi liikkuvuudeksi.

SAK onkin yhdessä Palvelualojen ammattiliitto PAM:n, Rakennusliiton, Metallityöväen Liiton ja Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT:n sekä Kunta-alan ammattiliitto KTV:n kanssa vaatinut, että myös Suomi ottaa tarvittaessa käyttöön rajoituksia, joilla estetään väärinkäytökset palvelujen vapaan liikkuvuuden varjolla.

Siirtymäaikoja puoltaa, että jäsenmaiden ja hakijamaiden väliset erot ovat oleellisesti suurempia kuin esimerkiksi Espanjan ja Portugalin tullessa jäseniksi, jolloin myös käytettiin siirtymäaikoja. Eräissä ehdokasmaissa on Suomeakin huonompi väestökehitys. Hallittu siirtymävaihe on ehdokasmaidenkin etu, sillä ”aivovuodolla” ei pidä aiheuttaa niiden kehittymiselle vahinkoa.

2.4. ULKOMAALAISIA TYÖNTEKIJÖITÄ KOHDELTAVA TASAVERTAISESTI

Valitettavasti ulkomaisen työvoiman väärinkäytöstapaukset ovat lisääntyneet jo nyt ja työlupaehtojen noudattamisen valvonta ei toimi asianmukaisesti. Lainsäädännön ja valvonnan porsaanreikiä käytetään myös suoranaisesti rikolliseen toimintaan harmaan talouden piirissä. Siksi ulkomaalaisten työehtojen valvontaa on tehostettava. Työsuojeluviranomaisilla on oltava asianmukaiset voimavarat ja valtuudet kenttätason valvontatoimiin sekä tarvittavaan kansainväliseen yhteistyöhön.

Jo ensi vuoden budjettiesityksessä on päätettävä työsuojeluviranomaisten voimavarojen lisäyksestä. Lisäksi asetetun kolmikantaisen työryhmän on valmisteltava tarvittavat lakimuutokset valvontavaltuuksien ja keinojen tehostamiseksi. Luottamushenkilöille on annettava lakiin ja keskusjärjestösopimuksiin perustuva mahdollisuus osallistua valvontaan. Työntekijöiden suojaa lisäksi ammattiliitoille annettava kanneoikeus puolustaa työntekijöitä tapauksissa, joissa alan työehtoja poljetaan.

Palkansaajakeskusjärjestöt SAK, STTK ja Akava ovat valmistaneet yhdessä oppaan ulkomaalaisille työntekijöille. Siinä kerrotaan heidän oikeuksistaan työelämässä, suomalaisesta työläinsäädännöstä ja sosiaaliturvasta sekä ay-liikkeestä. Opasta on saatavilla sekä viroksi, englanniksi että venäjäksi liittojen, aluetoimistojen ja internetin välityksellä.

Pääperiaate on, että työntekijöitä on kohdeltava työmarkkinoilla tasavertaisesti heidän kansalaisuudestaan riippumatta. Suomalaisilla työmarkkinoilla noudatetaan suomalaisia työehtoja eikä työntekijän alkuperämaahan, rotuun, sukupuoleen, ikään tai muuhun vastaavaan syyhyyn perustuvaa syrjintää saa harjoittaa.

Myös uusista jäsenmaista tulevat työntekijät ovat Suomen lainsäädännön soveltamispiirissä ja heidän työsuhteidensa vähimmäisehdot määräytyvät työlainsäädäntömme ja työehtosopimustemme mukaisesti. Näitä ehtoja on noudatettava kaikilla työpaikoilla ja kaikissa työsuhteissa työnteon muodoista riippumatta. Siksi EU:n itälaajentuminen ja työvoiman vapaampi liikkuvuus ei saa tarkoittaa ulkomaisen halpatyövoiman tuontia Suomen työmarkkinoille.

Viime vuoden lopussa Suomessa asui 98 600 ulkomaalaista, mikä on noin 1,9 prosenttia väestöstä. Osuus on EU-maiden alhaisin. Ruotsissa vastaavat luvut ovat noin yksi miljoona ja 11,3 prosenttia.

2.5. VÄLITÖN TYÖVOIMAPULA EI UHKAA SUOMEA

Totta on, että Suomessa on puutetta osaavasta ja ammattitaitoisesta työvoimasta eräillä aloilla ja paikkakunnilla. Työttömiä työnhakijoita on samaan aikaan edelleen kuitenkin runsaasti. Ikääntymisen ja eläkkeelle siirtymisen myötä lisätyövoiman tarve kasvaa etenkin vuoden 2005 jälkeen. Omia työvoimareservejä on kuitenkin runsaasti edelleen käytettävissä ja työkäisen väestön määrä kasvaa vuoteen 2010 saakka. Sen jälkeen kasvaa vain jo 65 vuotta täyttäneiden määrä, ellei syntyvyys käänny tuntuvaan nousuun.

Taloukasvun taantuminen ja otsikoihin palanneet joukkoirtisanomiset muistuttavat, että suuren työvoimapulan uhka tuskin on päällimmäinen murhe. Sitkeänä jatkuva työttömyys sen sijaan on todellinen ja tässä ja nyt toimenpiteitä vaativa ongelma. Työttömänä oli keväällä 2002 edelleen yli 200 000 kansalaista ja työttömyysprosentti oli 9,4 prosenttia.

Työmarkkinaosapuolet toteavat yhteisessä kannanotossa 27. huhtikuuta 2001, että kasvava työvoimatarve pyritään ensi sijassa tyydyttämään kotimaisin voimin ja toimenpitein. Keinoina kannanotossa mainitaan työllisyysasteen nosto, työn tuottavuuden nousu, toimenpiteet työssä jaksamisen edistämiseksi ja eläkkeellesiirtymisen myöhentämiseksi sekä koulutusjärjestelmien kehittäminen ja kohtuuhintaisten asuntojen tuotannon lisäys kasvukeskuksissa. Osapuolet pitivät myös tärkeänä, että aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan keinoin työttömät suomalaiset ja maassamme jo nyt asuvat ulkomaalaiset saadaan työllistettyä nykyistä selvästi paremmin.

Työlupamenettelyjen kehittäminen edistää työvoiman saantia niille yrityksille, jotka tarvitsevat ulkomailta asiantuntijoita ja muita työntekijöitä. Ulkomaalaislakityöryhmä esittää mietinnössään, että työluvasta erillisenä lupana luovutaan. Ulkomaalaisen työnteko Suomessa edellyttäisi erityistä työntekijän oleskelulupaa. Pääsäännöksi tulee, että työntekijän oleskelulupa myönnettäisiin yhdeksi vuodeksi kerrallaan ja että se nykykäytännöstä poiketen myönnettäisiin ammattialakohtaisesti eikä pelkästään yhtä yritystä tai työnantajaa koskeväksi.

Työntekijän oleskelulupahakemukset kirjattaisiin ulkomaalaisrekisteriin, josta olisi nähtävissä myös tiedot noudatettavista työsuhteen ehdoista. Työsuojeluviranomaiset saisivat valvontansa kannalta tarpeelliset tiedot suoraan tästä rekisteristä. SAK on kiirehtinyt hallitusta antamaan eduskunnalle esityksen ulkomaalaislain uudistamisesta niin, että laki astuisi voimaan ennen EU:n laajentumista.

2.6. ULKOMAALAISET NÄHTÄVÄ VOIMAVARANA

Silloin kun noudatetaan suomalaisia työehtoja ja pelataan läpinäkyvillä ja reiluilla pelisäännöillä, ulkomaalaisen työvoiman tuloon Suomen työmarkkinoille on kaikki syy suhtautua avoimen positiivisesti. Tekemällä työtä ja antamalla oman osaamisensa ja työpanoksensa ulkomaalaiset työntekijät osallistuvat arvokkaalla tavalla suomalaisen yhteiskunnan ja yhteisen hyvinvointimme rakentamiseen. Suomalaisen työelämän kasvava kansainvälistyminen on nähtävä voimavarana eikä uhkana.

Yrityskulttuurien ja kansalaisten asenteiden sopeutuminen ulkomaisen työvoiman lisääntyvään tuloon vaatii myös työmarkkinaosapuolten yhteisiä toimia asennemuutosten edistämiseksi ja pelkojen hälventämiseksi. Nykyistä monikansallisemman ja toimivan monikulttuurisen yhteiskunnan rakentaminen on haaste sekä työnantaja- että palkansaajajärjestöille. Valtioneuvoston hyväksymä syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma edistää hyvien etnisten suhteiden kehittymistä myös työpaikoilla.

SAK:n aloitteesta käynnistetään vuoden 2003 alusta 20 työyhteisön ETMO eli ”Monikulttuurisuus voimavarana työyhteisössä” -projekti. Hanke on hyväksytty Euroopan unionin Equal-yhteisöaloiteohjelmaan. Se kestää kolme ja puoli vuotta. Projektilla, jota hallinnoi SAK:n koulutussäätiö, kehitetään toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joilla voidaan edistää suvaitsevaisuutta ja parantaa maahanmuuttajien työllistettävyyttä. Mukana olevat työpaikat ovat Helsingistä, Vantaalta, Espoosta ja Turusta. Hanketta vetää projektipäällikkö Anneli Sintonen Kiljavan opistolta.

Ammattiliittojen on alettava nykyistä aktiivisemmin järjestää ulkomaalaisia työntekijöitä jäsenikseen ja puolustaa heidän etujaan. Tämä edellyttää, että edunvalvontapalveluja on saatavilla myös muilla kuin suomen kielellä, esimerkiksi viroksi sekä venäjän ja englannin kielellä. Palkansaajakeskusjärjestöjen opas ulkomaalaisille on askel tähän suuntaan.

2.7. NETTOMAKSU KASVAA JA VAIKUTUSVALTA VÄHENEE

Laajentumisen myötä jäsenmaksumme unionille kasvavat ja saamamme alue-, rakenne- sekä maataloustuet jonkin verran vähenevät. Tästä syystä nettomaksut EU:lle kasvavat tulevana vuosina selvästi unionin itälaajentumisen vuoksi.

Valtiovarainministeriö arvioi, että Suomen nettoasema heikentyisi vuoteen 2006 mennessä 110-260 miljoonalla eurolla verrattuna laajentumista edeltävään vuoteen 2003. Tällä hetkellä EU:lle menevien ja sieltä takaisin saatujen rahasummien erotus on noin 200 miljoonaa euroa. Vuonna 2006 Suomi saattaisi joutua maksamaan EU:lle lähes 500 miljoonaa euroa enemmän kuin saisi tukina takaisin.

Valtiovarainministeriön muistiossa 24.4.2002 ennakoidaan edelleen, että vuotuinen nettomaksu kasvaa 2013 mennessä noin 600-850 miljoonaan euroon. Mikäli rahoitusjärjestelmiä ei muuteta nykyisestä, Suomi voi kymmenen vuoden päästä pahimmassa tapauksessa joutua maksamaan EU:lle selvästi yli miljardi euroa enemmän kuin se siltä saa.

On kuitenkin muistettava, että unionin budjetti on sovittu aina vuoteen 2006 saakka. Suuria yllätyksiä tuskin aiheutuu senkään jälkeen, vaikka "Agenda 2007" -neuvotteluista tulee varmasti vaikeita. Vanhoista jäsenmaista varsinkin Ranska pitää huolta siitä, etteivät maataloustuet lopu nykyisiltäkään jäsenmailta. Espanja on jo kohottanut äänensä sen puolesta, että alue- ja rakennetuet jatkuvat, ja Saksa vartioi sitä, etteivät unionin menot paisu maksajien kannalta kohtuuttomiksi.

Joka tapauksessa Suomessa on ajoissa varauduttava alue-, rakenne- ja maataloustukien todennäköisiin muutoksiin. Sisäministeriö on asettanut kehitysjohtaja Risto Tienarin johdolla Suomen aluekehittämisstrategia 2013 -työryhmän, jonka yhtenä tehtävänä on varautua laajentumisen aiheuttamaan muutokseen alueiden kehittämisessä. Käynnistynyt aluekeskusohjelma on yksi tapa varautua myös laajentumisen jälkeiseen aikaan.

Myös Suomen suhteellinen osuus ja vaikutus unionin päätöksenteossa vähenee, kun lisää maita tulee yhteisen päätöksentekopöydän ääreen. On ilmeistä, että maamme vaikutusvalta unionissa kävi maksimissaan vuoden 1999 loppupuoliskolla Suomen toimissa puheenjohtajanaan.

Poliittinen koostumus unionin päätöksenteossa voi kallistua laajenemisen seurauksena jonkin verran lisää oikealle, sillä heiluriliike on tuonut monissa hakijamaissa valtaan enemmän amerikkalaismallista yhteiskuntaa esikuvanaan pitäviä poliittisia voimia. Alhaisia verokantoja ja sen myötä ohuempia hyvinvointipalveluja ja vaatimattomampaa sosiaaliturvaa puoltavat näkökannat voivat uusien jäsenten myötä vahvistua unionissa.

2.8. ITÄMEREN TALOUSALUE MAHDOLLISUUS

Vaikka itälaajentumiseen etenkin alkuvaiheessa liittyy varsin paljon ongelmia, hanke on nähtävä laajemmassa historiallisessa yhteydessään. Kyse on maanosan laajuisesta solidaarisuudesta, jossa rikkaampi länsi auttaa köyhempää itää ottamaan paikkansa yhdistyvässä Euroopassa.

On huomattava, että Suomen kansantalouden laajentumisesta saama taloudellinen hyöty voi hieman pidemmällä tähtäimellä ylittää jopa moninkertaisesti sen mitä jäsenmaksuissa valtiontalouden kautta menetämme. Kilpailukykyisenä maana suomalaisyritykset voivat laajentaa toimintaansa ja asiakaskuntaansa laajentuvassa unionissa. Laajentuminen voi tuoda siten lisätyötä myös suomalaisille palkansaajille.

Hyöty voi toteutua ennen muuta kaupan ja muun taloudellisen kanssakäymisen vilkastumisen myötä. Yhteisten sisämarkkinoiden synty Itämeren talousalueelle on mahdollisuus, johon elinkeinoelämän, valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen on yhdessä varauduttava ja panostettava.

2.9. SIIRTYMÄAJAN LYHENTÄMISTÄ EI SYYTÄ ENNAKOIDA

Työvoiman liikkuvuutta koskevaan neuvottelutulokseen liittyvä mahdollisuus vanhoille jäsenmaille antaa vapaaehtoinen ja yksipuolinen julistus, jossa ne ilmoittaisivat pyrkivänsä vapauttamaan uusien jäsenmaiden kansalaisten pääsyn työmarkkinoilleen mahdollisimman nopeasti. Ruotsi ilmoitti puheenjohtajakautensa päätteeksi vapauttavansa liikkuvuuden heti eräin varauksin ja Tanska sekä Espanja ovat viitanneet samaan. Englanti, Irlanti ja Portugali eivät myöskään ole kovin kiinnostuneita ottamaan siirtymäaikaa käyttöön.

Suomen ei kuitenkaan ole syytä lähteä ennakoimaan siirtymäajan lyhentämistä heti kahden vuoden kuluttua. Joustava siirtymäaikahan tarkoittaa, että olosuhteiden kehitys sekä Suomen että uusien jäsenmaiden työmarkkinoilla ratkaisee, voidaanko siirtymäaikaa lyhentää vai ei. Ennakointi tässä ja nyt olisi paitsi tarpeetonta, myös vahingollista. Sellainen käsitys, että työvoiman liikkuvuuden siirtymäaika on vain kaksi vuotta, on väärä. Tätä koskevaa päätöstä ei ole tehty eikä ole syytäkään tehdä. Asia voi ratketa aikaisintaan seuraavassa hallitusohjelmassa.

Ehdokasmailla on oltava kannustin kehittää omia neuvottelujärjestelmiään ja työ- ja sosiaalilainsäädäntöään lähemmäksi unionin tasoa. Mitä nopeammin ne siinä onnistuvat, sitä helpompaa on lyhentää siirtymäaikoja. Ennen lyhentämispäätöstä Suomessa on nähtävä oma työllisyyskehitys eli ulkomaisen työvoiman todellinen tarve, ja ennen kaikkea kuinka ulkomaalaisten työehtojen valvonta on saatu toimimaan.

Jos työsyryntää ja halpatyövoimalla keinottelua ei esiinny ja valvonta toimii, voidaan siirtymäaikaa aikanaan mahdollisesti lyhentää. Mutta siirtymäajan päättymisvuoden ennalta julistaminen voisi poistaa kotimaassakin kiinnostuksen laittaa asiat kuntoon. Siksi jäsenyys sopimuksissa on myös Suomen osalta varmistettava, että koko seitsemän vuoden joustava siirtymäaika otetaan käyttöön ilman varauksia. Seuraavan hallituksen tulee arvioida lyhentämismahdollisuuksia aikanaan kolmikantaisen valmistelun pohjalta.

3. TYÖVOIMAN VAPAA LIIKKUVUUS

Työmarkkinoiden ja ammattiliittojen kannalta olennaisin muutos, jonka laajentuminen tuo mukanaan, on työvoiman vapaa liikkuvuus. Seuraavassa arvioidaan tätä muutosta.

Alun perin ainoastaan työntekijöitä ja yrittäjiä koskeva oikeus vapaaseen liikkuvuuteen on sittemmin laajennettu koskemaan myös eläkeläisiä ja opiskelijoita. Edellytyksenä on kuitenkin, että he pystyvät huolehtimaan toimeentulostaan itse omilla varoillaan. He eivät ole oikeutettuja sosiaaliturvaan siinä maassa mihin muuttavat.

3.1. MITÄ TYÖVOIMAN VAPAA LIIKKUVUUS TARKOITTAÄ?

Euroopan Yhteisö EY:n perustamissopimuksen (Rooman sopimus) 48 artiklan (nykyisin artikla 39) mukaan yhteisössä turvataan työntekijöiden vapaa liikkuvuus. Periaate on yksi unionin peruseriaateista ja perusvapauksista. Tarkoitus on turvata liikkuvuus sellaisille unionin tai ETA-valtion kansalaisille, jotka haluavat siirtyä toiseen valtioon työnhakuun tai työntekoon.

Oikeus ei koske kolmansien valtioiden kansalaisia vaikka he asuisivatkin pysyvästi jäsenvaltiossa. Artiklalla 48 (39) on välitön oikeusvaikutus ja näin ollen työntekijäkäsité on yhteisöoikeudellinen, eikä sitä voi tulkita kansallisesti. EY:n tuomioistuimen ratkaisut linjaavat sovellutuksia vahvasti. Kaikki kansalaisuuteen perustuva jäsenvaltioiden kansalaisten syrjintä työsopimusten tekemisessä ja työehdoissa, mm. palkkauksessa on kielletty (yhdenvertaisen kohtelun vaatimus).

Vapaa liikkuvuus sisältää oikeuden

- hakea tosiasiallisesti tarjottua työtä
- liikkua tässä tarkoituksessa vapaasti jäsenvaltioiden alueella
- oleskella jäsenvaltion alueella työn tekemiseksi tämän valtion kotimaisten työntekijöiden työsuhdetta koskevien säädösten mukaisesti

Työskentely ei edellytä tosiasiallista muuttamista työskentelyvaltioon vaan yhteisöoikeuden mukaiset oikeudet syntyvät työsuhteen kautta. Näin mm. rajatyönteko on mahdollista. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sitä, että työnsaannin suhteen jäsenmaiden kansalaiset ovat yhtäläisessä asemassa kotimaisten työntekijöiden kanssa. (Julkishallinnon työsuhteissa voidaan poiketa tästä 48 (39) artiklan mukaan).

Perheellä on oikeus seurata työntekijää eli liikkumisoikeus koskee myöskin perheenjäseniä. Perheenjäsenten ei tarvitse olla EU/ETA-maiden kansalaisia ja taloudellisesti aktiiveja, vaan oleskeluoikeus ja työnteko-oikeus syntyy perheenjäsenyyden kautta. Perheenjäsenyys määrittellään etuudet myöntävän maan tilanteen mukaan (perhekäsityksissä on uskonnosta ja kulttuurista johtuvia eroja).

EU-maan kansalaisella on oikeus oleskella turistina toisessa EU-maassa kolmen kuukauden ajan. Etukäteen hankittua oleskelu- tai työlupaa ei tarvita. Jos tulee työntekijäksi, on kuitenkin hankittava ns. EU-työntekijätodistus. Se on samalla eräänlainen vakuutus siitä, että tekee työtä maan lainsäädännön ja sopimusten mukaisesti. Jos oleskelu Suomessa kestää yli kolme kuukautta, on hankittava oleskelulupa.

Sen jälkeen kun työsuhde on syntynyt, työntekijä on tasavertaisessa asemassa työskentelymaan kansalaisten kanssa kaikkien työsuhteen ehtojen suhteen. Työntekijä ei myöskään menetä työntekijän asemaansa jäätyään ilman omaa syytään työttömäksi.

4. SOSIAALI- JA TYÖTTÖMYYSTURVA

Asetus 1408/71 sosiaaliturvan koordinaatiosta ja sen toimeenpanoasetus 574/72 säätävät työntekijän ja perheenjäsenen sosiaaliturvasta. Ne ovat suoraan Suomessa sovellettavaa lainsäädäntöä. Jos Suomen laki on joltakin osin ristiriidassa näiden asetusten säädösten kanssa, sovelletaan asetuksen säännöksiä. Työntekijä voi kuulua vain yhden maan sosiaaliturvalainsäädännön piiriin, joka määräytyy sen mukaan, missä valtiossa työntekijä työskentelee. Kuitenkin mm. lähetetyt työntekijät jäävät lähtövaltionsa lainsäädännön alaisuuteen.

4.1. MUUTOSPAINeita ASUMISPERUSTEISEEN SOSIAALITURVAAN

Merkittävä osa suomalaisesta sosiaaliturvasta on asumisperusteista. Siihen kuuluvat mm. sairaskorvaus ja vanhempainetuudet, äitiysavustus, lapsilisä, kansaneläke, asumistuki, vammaisetuudet, suuri osa kuntoutuksesta, eräät työttömyysetuudet sekä yleinen terveyden- ja sairaanhoito. Työskentelyperusteiseen sosiaaliturvaan puolestaan kuuluvat Suomessa työeläkkeet, työtapaturma- ja ammattitautivakuutus sekä ansiosidonnainen työttömyysturva.

Valtaosassa muita EU-jäsenmaita sosiaaliturva-oikeus perustuu työskentelyyn. Sosiaali- ja terveysministeriön muistiossa 12.2.2002 todetaan, että työskentelyyn perustuvat yhteensovittamissäännökset soveltuvat huonosti asumisperusteiseen järjestelmään. Käytännössä Suomeen työhön tulevalta toisen jäsenvaltion kansalaiselta ei voida edellyttää, että hän asuisi Suomessa, vaan oikeus sosiaaliturvaan alkaa heti, kun hän aloittaa työskentelynsä Suomessa. Työsuhteen pituudella ei ole merkitystä. Hyvinkin lyhyet työsuhteet oikeuttavat nauttimaan Suomen asumisperusteista sosiaaliturvaa.

Oleskeluluvan saanut henkilö voi Suomessa kirjautua kotikuntalain ja asumiseen perustuvan sosiaaliturvan soveltamisesta annetun lain mukaisesti kunnan asukkaaksi ja kunnan asukkuus avaa mahdollisuuden sosiaaliturvaan. Tämä ei riipu kansalaisuudesta tai rajoitu edes EU-kansalaisuuteen. Ilman oleskelulupaa oleva henkilö voi kuitenkin saada ainoastaan akuutin turvan eli tarvittaessa kiireellisen sairaanhoidon ja toimeentulotuen. Toimeentulotukeen ei kuitenkaan ole oikeutettu henkilö, joka oleskelee maassa laittomasti tai turistina.

Euroopan unionissa kaikki kansalaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Syrjinnän kieltö koskee myös sosiaalisia etuja tai etuuksia. Sosiaaliturvaa koskeva yhteisön lainsäädäntö tähtää siihen, ettei työntekijä käyttäessään oikeuttaan vapaaseen liikkuvuuteen menetä sosiaaliturva-oikeuksiaan.

Asetus 1408/71 koskee eläkkeitä, sairaus- ja äitiysetuuksia, työtapaturma- ja ammattitautietuuksia, työttömyysturvaa ja perhe-etuuksia. Pääsääntö on, että työskentelyvaltio on vastuussa työntekijän ja hänen perheenjäsentensä sosiaaliturvasta riippumatta siitä, missä työntekijä tai perheenjäsen asuu. Hyvinkin lyhyet työsuhteet oikeuttavat siis Suomeen tulevan työntekijän saamaan maamme asumisperusteista sosiaaliturvaa.

Toisessa jäsenvaltiossa täyttyneet vakuutus- tai työskentelykaudet on otettava huomioon, jotta oikeus etuuteen syntyisi. Ansaitut etuudet, kuten eläkkeet, maksetaan ansainta-aikaan suhteutettuna toiseen jäsenvaltioon. Myös perhe-etuudet kuten esim. lapsilisät on maksettava, vaikka lapset eivät asu/oleskele työntekijän kanssa työntekovaltiossa. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi Suomessa työskentelevän puolalaisen työntekijän lasten lapsilisät (Puolan ja Suomen lapsilisän erotus) maksetaan Suomesta, vaikka lapset jäisivätkin Puolaan.

Suomeen saapuneen ja täältä poismuuttaneen työntekijän sosiaaliturvaoikeuden päätyminen on usein myös tulkinnanvaraista. Yhteisöjen tuomioistuin on toistuvasti todennut, että asumisedellytyksen käyttö rajoittaa henkilöiden vapaata liikkumisoikeutta unionin alueella. Tähän vedoten se on velvoittanut jäsenmaat maksamaan toiseen jäsenmaahan muuttaneelle henkilölle etuuksia, jotka kansallisen lainsäädännön mukaan maksetaan vain kyseisessä jäsenvaltiossa asuvalle henkilölle (mm. Humer C-255/99).

Näillä ratkaisuilla voi olla Suomen kannalta suuri merkitys, jos ulkomailla asuvan oikeus sosiaaliturvaan jatkuu ulkomaille muutosta huolimatta. EY-tuomioistuimen julkisasiamies on antanut lausunnon, jonka mukaan Suomessa päivähoidon sijaan myönnettävä kotihoidontuki pitäisi maksaa myös muihin EU-maihin, jos huoltaja muuttaa sinne. Tuomioistuimen vahvistaessa tämän tulkinnan tukia voitaisiin joutua maksamaan jopa lapsista, jotka eivät koskaan ole asuneetkaan Suomessa.

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on antanut myös useita muita merkittäviä ratkaisuja, joilla on vaikutusta Suomen sosiaaliturvaan. Tällaisia ovat muun muassa sosiaalihuoltoon kuuluvaksi katsottujen etuuksien maksaminen ulkomaille sekä palveluiden ja tavaroiden vapaata liikkuvuutta koskevien säännösten soveltaminen terveydenhuoltoon. Julkisen terveydenhuoltomme tarjoamat edulliset hoidot ja leikkaukset voisivat eräissä tapauksissa toimia jopa muuton houkuttimena, jos vastaavat palvelut lähtömaassa ovat huomattavasti kalliimpia tai heikompitaisoisia.

Suomen asumisperusteisen sosiaaliturvan suhdetta EU:n sosiaaliturvalainsäädäntöön selvitetään sosiaali- ja terveysministeriön 13. maaliskuuta 2002 asettamassa työryhmässä. Sen puheenjohtajana toimii apulaisosastopäällikkö Anne Neimala. Työryhmän määräaika päättyy 31.3. 2003 ja siinä on SAK:n edustajana lakimies Janne Metsämäki.

Työryhmän toimeksiannossa viitataan EU:n laajentumisen aiheuttamaan henkilöiden liikkuvuuden lisääntymiseen. SAK edellyttää, että laajentumisen ja suomalaisen sosiaaliturvan suhde selvitetään ajoissa niin, että tarvittavat lainsäädäntömuutokset ehditään saattaa voimaan ennen vuotta 2004.

Kohtuuttomien etuuksien maksamista on syytä välttää. Hyvän esimerkin tarjoaa se, että liittyessämme unionin jäseniksi oikeutta kansaneläkkeeseen muutettiin niin, että maksettavan eläkkeen määrä tehtiin riippuvaiseksi siitä, kuinka monta vuotta Suomessa oli asunut. Täyteen kansaneläkkeeseen edellytetään 40 vuoden asumisaikaa. Näin estettiin lyhyellä asumisajalla täyden eläkkeen saaminen.

4.2. TYÖTTÖMYYSTURVA

Kolmen ensimmäisen työnhakukuukauden aikana tulija saa työttömyysturvaa lähtömaasta ja hän kuuluu muutoinkin alkuperämaan vastuulle. Suomen työttömyyspäivärahan tasoa olennaisesti alempi alkuperämaan työttömyysetuus voi kuitenkin lisätä suomalaisen toimeentulotukeen turvautumista.

Jos tulija saa työtä Suomesta, vastuu hänen ja hänen perheenjäsentensä sosiaaliturvasta siirtyy Suomeen. Siinä tapauksessa, että hän ei saa työtä eikä palaa alkuperämaahan, tämä lähtömaa ei enää vastaa sosiaaliturvasta. Näissä molemmissa tilanteissa on työnhakijalle maksettava tarvittaessa toimeentulotukea Suomesta.

Suomesta työtä saanut työntekijä, joka myöhemmin on jäänyt työttömäksi, saa jäädä Suomeen hakemaan työtä. Hän voi saada työmarkkinatukea tai ansio/peruspäivärahaa, jos työsuhde Suomessa on kestänyt neljä viikkoa ja jos päivärahan työssäoloehto täyttyy joko kansallisen lainsäädännön mukaan tai huomioon ottamalla toisen valtion vakuutus- ja työskentelykaudet.

Tänä aikana hän on edelleen Suomen sosiaaliturvan piirissä. Hän voi myös lähteä työnhakuun muualle tai palata alkuperämaahan. Tässä tilanteessa ansio/peruspäivärahaa maksetaan enintään kolmen kuukauden ajan, jona aikana hän on Suomen vastuulla koko sosiaaliturvan osalta. Työmarkkinatukea koskevat kuitenkin erityiset säännökset, joiden mukaan tätä etuutta ei makseta toiseen jäsenvaltioon.

Työnhaussa on otettava huomioon yhteisön tuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka edellyttää kohtuullisen työnhakuajan turvaamista. Tätä ei ole määritelty, mutta se on useita kuukausia. Työnhaun aikana työttömyysturva maksetaan lähtömaasta, kuitenkin enintään kolme kuukautta. Jäsenvaltion on sallittava työnhaku tämän ajan jälkeenkin, jos työnhakija osoittaa aktiivisesti hakevansa työtä ja omaavansa sellaisen ammattitaidon, jonka perusteella hän voi sitä saada. Työnhakija voi käyttää työnvälitysviranomaisten apua työpaikkaa hakiessaan. Hän ei kuitenkaan EU-säännösten perusteella ole oikeutettu työnhakumaan sosiaaliturvaan.

4.3. ETUUKSISSA SUURI TASOERO

Sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmien selvittämistä kiirehtii se, että etuuksien taso on Suomessa tuntuvasti uusia jäsenmaita korkeampi.

Suomessa yksinäisen henkilön toimeentulotuen perusosa kuukaudessa oli vuonna 2001 pääkaupunkiseudulla 361,86 euroa (2 151,52 mk). Virossa keskipalkka oli vuonna 2000 noin 324 euroa (1 930 mk/kk). Täysi kansaneläke on Suomessa 476, 31 euroa (2 832 mk/kk), Virossa vastaavasti 99, 06 euroa (589 mk/kk).

Lapsilisä ensimmäisestä lapsesta on Suomessa 90 euroa kuukaudessa (535,11 mk/kk) ja Virossa 9, 60 euroa (57 mk/kk). Toisesta lapsesta maksetaan Suomessa 110,50 euroa (657 mk/kk) ja Virossa 14, 35 euroa (85 mk/kk). Kolmannen lapsen kohdalla luvut ovat: Suomi 131 euroa, Viro 19,25 euroa.

Sellainen Suomeen suuntautuva muuttoliike, jonka pääasiallisena tarkoituksena on rehellisen työn tekemisen sijasta eri etuusjärjestelmien hyödyntäminen, ei voi olla tarkoituksenmukaista eikä Suomen etujen mukaista. Tarpeen on myös estää asumisperusteisen sosiaaliturvan ”vuotaminen” muihin jäsenmaihiin tai kotimaata tuntuvasti parempien sosiaalietuuksien keinottelunomainen ”hakeminen” Suomesta esimerkiksi hyvinkin lyhytaikaisten työsuhteiden avulla.

Itälaajentuminen ja sosiaaliturvan koordinaatio EU:ssa aiheuttaa mitä ilmeisemmin tarpeen harkita ja tehdä muutoksia joidenkin asumisperusteisten etuuksien myöntämiseen (esim. kotihoidon tuki). Etuuksien taso tulisi suhteuttaa työskentely- ja asumisvuosiin Suomessa, kuten kansaneläkkeiden kohdalla onkin jo tehty.

5. TYÖLUPAKÄYTÄNTÖ JA SEN UUDISTAMINEN

5.1. OLESKELULUPA

Suomen nykyisen ulkomaalaislain säännökset noudattavat yhteisön säännöksiä. Lain 8 a §:n mukaan oleskelulupaa ei tarvita, jos oleskelu kestää enintään kolme kuukautta ja työnhakija saa oleskella tämän jälkeenkin kohtuullisen ajan maassa, jos hän on edelleen työnhaussa ja jos hänellä on tosiasialliset mahdollisuudet saada työtä.

Työntekijä saa automaattisesti oleskeluluvan työskentelyvaltioon työsuhteen synnyttyä. Oleskeluluvan myöntää paikallispoliisi eikä työvoimapolitiittista harkintaa käytetä päinvastoin kuin työlupia myönnettäessä. Tämä lupa myönnetään pääsääntöisesti viideksi vuodeksi kerrallaan ja uusitaan, jos työnteko jatkuu. Jos työsuhde on määräaikainen ja alle vuoden pituinen, oleskelulupa voidaan myöntää työsuhteen keston mukaisena.

Oleskelulupien valvonta kuuluu ulkomaalaisviranomaisille ja poliisille. Työsuhteen ehtojen noudattamista valvovat työsuojeluviranomaiset. Nykysäännösten nojalla heidän tosiasialliset mahdollisuutensa ja toisaalta myös kiinnostuksensa ulkomaalaisten työehtojen valvontaan ovat osoittautuneet varsin rajallisiksi.

5.2. ULKOMAALAIKLAIN JA TYÖLUPAKÄYTÄNNÖN UUDISTUS VIREILLÄ

Sisäasiainministeriö asetti 14.3.2000 virkamiestyöryhmän valmistelemaan uutta ulkomaalaislakia. Vanhaa lakia on muutettu lukuisia kertoja ja laista on tullut erittäin vaikeaselkoinen. Perusoikeusuudistus edellyttää lisäksi, että ihmisten oikeuksia koskevat säännökset on pyrittävä säätämään lailla. Tällä hetkellä suuri osa ulkomaalaisten kohtelua koskevista määräyksistä on viranomaisten päätösten varassa.

Lakia valmisteleva työryhmä asetti alatyöryhmiä valmistelemaan lain osa-alueita. Työlupakäytännön uudistamista varten asetettiin työlupatyöryhmä. SAK:n pyynnöstä työryhmään otettiin mukaan myös työmarkkinajärjestöjen edustus. SAK:n edustajana ryhmään kuului Rakennusliiton vastaava lakimies Kyösti Suokas.

Mietintö valmistui lokakuun lopussa 2001. Lakiuudistus on jo sinänsä mittava hanke. Lisäksi terrorismin torjuntaan liittyvät YK:n ja EU:n uudet päätökset ja turvallisuusnäkökohdat joudutaan ottamaan huomioon lain valmistelussa. Hallituksen tulisi antaa lakipaketti eduskunnalle niin, että uusi laki ehdittäisiin säätää vielä ennen eduskunta-vaaleja ja saattaa voimaan viimeistään vuoden 2004 alusta.

Työlupien myöntämiskäytäntö on tärkeä keino valvoa ulkomaisen työvoiman käyttöä ja sen pelisääntöjä. Jäsenyysneuvottelujen sekä siirtymäaikojen aikana työlupaa vaaditaan myös hakijamaiden työntekijöiltä, jotka tulevat Suomeen töihin. Työlupakäytäntöä sovelletaan senkin jälkeen kolmansista maista, esimerkiksi Venäjältä tuleviin työntekijöihin.

Työryhmä esittää työlupaan korvaamista työntekijän oleskeluluvalla, jonka myöntäisi kaikissa tapauksissa Ulkomaalaisvirasto, kun nykyään luvat ulkomailta tuleville myöntää Suomen edustusto.

Nykyisen lain mukaan muiden kuin EU/ETA- maiden kansalaisten työskentely Suomessa vaatii työlupaa. Sen saaminen edellyttää työpaikkaa ja työlupaan hakemista pääsääntöisesti ennen maahan tuloa. Työluvista säädetään ulkomaalaislaissa ja niitä myöntää ulkomaanedustusto, poliisi tai ulkomaalaisvirasto yleensä työvoimatoimistojen lausuntojen perusteella. Työn luonne määrää työlupaan pituuden ja laadun ja tämä taas mahdollisuuden esim. suomalaisen sosiaaliturvaan.

Vuonna 2001 edustustot myönsivät yhteensä 14 085 työlupaa maahan tuleville ulkomaalaisille. Suurimman ryhmän muodostivat venäläiset, joita oli 6 008. Virolaisia oli 4 507. Puolalaisia oli 395, ukrainalaisia 288, intialaisia 276, latvialaisia 264, yhdysvaltalaisia 261, liettualaisia 257, unkarilaisia 159, kiinalaisia 150 ja muita kansalaisuuksia 321 (Lähde: Helsingin Sanomat 16.5.2002). Työlupakäytäntöä on tarkoitettu helpottamaan osana tulevaa ulkomaalaislain kokonaisuudistusta.

Työryhmän raportissa työlupakäytännön joustavuuden lisääminen ja nopeuttaminen onkin keskeinen tavoite. Nykyään työlupaan saaminen saattaa kestää useita kuukausia tapauksesta ja lähtömaasta riippuen. Luvan hakemisprosessiin tai luvan uudistamiseen liittyy sellaista byrokratiaa, jota ei voida pitää perusteltuna. Menettelyjen yksinkertaistaminen on kannatettava tavoite. Viranomaisresurssit tulee kohdentaa todellisten maahanmuutto- ja työlupaedellytysten selvitykseen ja työlupaehojien valvontaan.

Nykyään eri viranomaisilla on omat rekisterinsä ja ulkomaalaisvirasto ylläpitää keskitetyintä ulkomaalaisrekisteriä. Tämäkin rekisteri on kuitenkin hyvin puutteellinen ja kaikilla viranomaisilla ei ole pääsyä siihen. Tällä hetkellä ei voida esimerkiksi keskitetysti selvittää myönnettyjen työlupien määrää. Siksi on perusteltua kehittää yksi kattava ulkomaalaisrekisteri, johon kaikilla viranomaisilla on pääsy, kuten työryhmä esittääkin.

Työryhmän mietinnössä esitetään, että Suomen kansalaisten perheenjäsenet voisivat tulla Suomeen hakemaan oleskelulupaa ja oleskella täällä hakemuksen käsittelyn ajan. Luvan myöntäisi paikallispoliisi. Voimassa olevan lain mukaan lupaa on haettava ja sen käsittelyä on odotettava ulkomailla. Edelleen esitetään, että oleskelulupien myöntäminen keskitetään kaikissa tapauksissa Sisäasiainministeriön alaiseen Ulkomaalaisvirastoon.

Erillistä työlupaa ei enää myönnettäisi, vaan ulkomaalaisen työnteko Suomessa edellyttäisi mietinnön mukaan erityistä työntekijän oleskelulupaa. Se myönnettäisiin kaksivaiheisesti. Työvoimaviranomainen harkitsisi luvan myöntämisen työmarkkinaedellytykset ja sen jälkeen Ulkomaalaisvirasto antaisi luvan, ellei sen myöntämiselle olisi yleisen turvallisuuden tai järjestykseen liittyviä esteitä. Työnteko olisi kuitenkin rajoitetusti mahdollista myös tavallisella oleskeluluvalla tai ilman oleskelulupaa.

Lakiin ehdotetaan määräystä kolmikantayhteistyöstä työntekijän oleskelulupa-asioissa. Sekä valtakunnalliset että alueelliset periaatelinjaukset työntekijöiden oleskelulupien myöntämisestä valmisteltaisiin työvoimaviranomaisten ja työmarkkinajärjestöjen yhteistyöllä. Valtakunnallinen kolmikantayhteistyön foorumi olisi lähinnä nykyinen työministeriön apuna toimiva työpölytiikan neuvottelukunta, joka voisi asettaa erillisen elimen työntekijän oleskelulupalinjauksia varten.

Kunkin työvoima- ja elinkeinokeskuksen yhteydessä toimisi alueellinen neuvottelukunta. Harkittavaksi esitetään myös, että paikallisten työvoimatoimistojen yhteydessä toimivat kolmikantaiset työvoimatoimikunnat voisivat ottaa käsiteltäväkseen työntekijän oleskelulupakysymyksiä. Yksittäisten hakemusten ratkaisemiseen kolmikantaelimet eivät kuitenkaan puuttuisi.

5.3. TYÖLUPIEN MYÖNTÄMISEN PERUSTEET

Suunniteltu lakiluonnos pitää sisällään pääperiaatteen, että työntekijän oleskelulupa myönnetään tietyille ammattialoille. Yleistä lupaa kaikkeen Suomessa tehtävään työhön ei kuitenkaan esitetä.

Työntekijän oleskelulupa myönnettäisiin yhdeksi vuodeksi kerrallaan, ellei lupaa haeta lyhyemmäksi ajaksi tai ellei työtehtävä ole kestoaltaan vuotta lyhyempi. Jos määräaikainen työtehtävä kestää yli vuoden, oleskelulupa voidaan myöntää yli vuodeksi, ei kuitenkaan yli kahdeksi vuodeksi.

Lupa ei siis olisi työnantajakohmainen vaan ammattialakohtainen. Tämä olisi periaatteellisesti merkittävä muutos nykytilanteeseen, koska nykyään työluvat myönnetään yleensä tietyn työnantajan työhön. Vain erityisestä syystä, esimerkiksi työn ollessa osa toimitussopimusta tai lyhytkestoista urakkaa, työntekijän oleskelulupa voitaisiin jatkossakin myöntää työnantajakohmaisena.

SAK on pitänyt perusteltuna siirtymistä ammattialakohtaiseen lupaan, koska uusi käytäntö vähentäisi työntekijän riippuvuutta yhdestä työnantajasta. Vuodeksi tiettyyn ammattiin myönnetty lupa mahdollistaisi työntekijälle työpaikan vaihdon vuoden aikana. Tämä lisäisi ulkomaalaisen rohkeutta vaatia työehtosopimuksen mukaista palkkaa ja lähestyä ammattiyhdistysliikettä.

Työnantajakohmainen lupa puolestaan merkitsee usein sitä, että kun työnantaja päättää työsuhteen millä hyvänsä perusteella, työntekijän Suomessa oleskelun edellytykset päättyvät, ja passitus kotimaahan tapahtuu välittömästi. Tämä antaa ulkomaalaista työntekijää hyväksi käyttävälle työnantajalle sellaisen edun, että käytännössä ulkomaalaiset harvoin puhuvat työehdoistaan mitään ennen kuin palkat ovat jääneet kokonaan saamatta.

Kun pääsääntönä olisi vuodeksi Suomeen myönnetty työntekijän oleskelulupa, se toisi ulkomaalaiset työntekijät paremmin myös verotuksen piiriin. Kansainvälisissä verosopimuksissa verotusoikeus syntyy valtiolle, jossa oleskellaan ja työskennellään yli 183 päivää vuodessa. Veroja ulkomaalaiset joutuisivat maksamaan heti työsuhteensa alusta lukien, koska oletamus olisi, että verotusoikeus syntyy. Tällä hetkellä valtaosa ulkomaalaisista työntekijöistä ei maksa veroja käytännössä minnekään. Lyhyet komennuskohtaiset työluvut mahdollistavat väitteen, että verot maksetaan kotimaahan. Verottajakaan ei voi asialle mitään, jos sopimukseen vedoten komennuksen osoitetaan kestävänsä alle puoli vuotta.

5.4. TYÖVOIMAPOLIITTINEN HARKINTA TYÖLUPIEN EDELLYTYKSENÄ

Työryhmän esityksen mukaan lakiesitykseen sisällytetään periaate, että työ lupa voidaan myöntää, jos sillä ei vaaranneta suomalaisen tai Suomessa jo asuvan ulkomaalaisen mahdollisuutta saada työtä. SAK:n tavoitteen mukaisesti arvioinnin suorittaisivat kolmikantaiset elimet, jotka valtakunnan, Työvoima- ja elinkeinokeskusten ja työvoimatoimikuntien tasolla antaisivat yleiset linjaukset siitä, mille aloille työ lupia voidaan myöntää ilman, että kotimaassa olevan työvoiman työllistymismahdollisuudet vaarantuvat.

Lupamenettely otettaisiin selkeästi osaksi työvoimapolitiikkaa. Yksittäisistä lupahakemuksista ei lausuttaisi. Linjauksia tekevien elimien muoto ja alueellinen kattavuus on vielä osittain avoin. Valtakunnallinen työ lupien myöntämistä linjaava elin, työpolitiikan neuvottelukunta tai sen alainen erilliselin saattaisi olla sama taho, joka aikanaan tulee arvioimaan sen, voidaanko EU:n itälaajenemisen yhteydessä työvoiman vapaalle liikkumiselle asetettavia siirtymäaikoja lyhentää vai ei.

Kolmikantayhteistyö työ lupien myöntämislinjauksissa on ehdoton edellytys sille, että koko lupajärjestelmälle voidaan aidosti hakea nykyistä joustavampaa mallia.

5.5. TYÖNTEKIJÄN OLESKELULUVAN VALVONTA

Työryhmän laatimassa lakiluonnoksessa työnantajan velvollisuuksia on täsmennetty. Työnantajan on liitettävä työntekijän oleskelulupahakemukseen työ sopimuslaisia tarkoitettu selvitys työnteon keskeisistä ehdoista ja vakuutus siitä, että ehdot ovat voimassa olevien säännösten ja asianomaisen työehtosopimuksen mukaiset tai, milloin työehtosopimusta ei ole sovellettava, että ne vastaavat suomalaisiin työntekijöihin vastaavissa tehtävissä noudatettavaa käytäntöä. Työvoimaviranomaisen vaatiessa työnantajan on myös toimitettava selvitys siitä, että työnantaja on huolehtinut ja vastaisuudessa kykenee huolehtimaan velvoitteistaan työnantajana.

Työnantajan on varmistauduttava siitä, että palvelukseen tulevalle ja palveluksessa olevalla ulkomaalaisella on vaadittava työntekijän oleskelulupa tai että hän ei tarvitse selailaista. Lakiluonnoksen mukaan työnantajan, joka ottaa palvelukseensa muun kuin EU:n kansalaisen tai tämän perheenjäsenen, tulee viivytyksettä toimittaa työvoimaviranomaisille edellä kuvattu selvitys työnteon keskeisistä ehdoista.

Työnantajan on myös ilmoitettava työpaikan luottamusmiehelle ja työsuojeluvaltuutetulle ulkomaalaisen nimi, kansalaisuus sekä sovellettava työehtosopimus. Tämä parantaisi ay-liikkeen edellytyksiä osallistua työehtojen noudattamisen valvontaan ja lisäksi siten myös suomalaisten työntekijöiden luottamusta siihen, ettei ulkomaalaisia käytetä työehtojen polkemiseen.

Tämä olisi selvä parannus nykytilaan nähden ja erityisesti siinä tilanteessa, jossa luvat myönnetään alakohtaisesti. Jokainen uusi työnantaja joutuisi tekemään asiallisen työ-sopimuksen ja lähettämään sen keskeisistä ehdoista tiedon viranomaisille. Yhdistettynä ajan tasalla olevaan rekisteriin tämä mahdollistaisi sen, että ulkomaalaisen työntekijän Suomessa oloa ja työskentelyä voitaisiin aukottomasti seurata ja kiistatapauksissa työnantajaa sitova työ-sopimus löytyisi tarvittaessa myös viranomaisten rekisteristä.

Annettujen vakuutusten noudattamisesta ja nykyvalvonnan puutteista yhden esimerkin tarjoo valtiollinen lentoyhtiömme. Finnair Oyj hankki välikäden kautta alkuvuodesta 2002 kiinalaisia ja thaimaalaisia lentoemäntiä Kaukoidän reiteilleen. Yhtiö anoi työntekijöille työluvut vakuuttaen, että se noudattaa alan työehtosopimusta eli Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistyksen ja Finnairin välistä työehtosopimusta. Työ-luvat myönnettiin julkisen kohun saattelemana. Sittemmin on kuitenkin käynyt ilmi, että vierastyövoiman ehdot tosiasiaa ovat monilta osin heikommalla kuin suomalaisilla. SLSY onkin joutunut puuttumaan uudelleen asiaan.

5.6. RANGAISTUKSET ULKOMAISEN TYÖVOIMAN VÄÄRINKÄYTÖSTÄ

Ulkomaalaislaki sisältää rangaistusmääräyksiä väärinkäytöstapausten varalta. Tuomioita annetaan muutama kappale vuodessa. Ongelmana on, että alipalkkauksen kohteeksi joutuneet eivät joko uskalla ajaa oikeuksiaan tai tiedä niistä. Kanneoikeus tulisikin laajentaa ympäristölainsäädännön (mm. rakennuslaki ja Århusin sopimus) tapaan myös alalla toimiville järjestöille, tässä tapauksessa ammattiliitoille.

Konfiskaatio eli rikoksella saavutetun hyödyn tuomitseminen valtiolle menetetyksi on tärkeä periaate. Ulkomaalaislakiin ei ole tarkoitus ottaa asiaa koskevaa määräystä, sillä eduskunta on hyväksynyt hallituksen esityksen menettämisseuraamuksia koskevan lain-säädännön uudistamiseksi (HE 80/2000).

Lain mukaan rikoksen kautta saatu hyöty voidaan syyttäjän vaatimuksesta julistaa valtiolle menetetyksi, vaikka vahingonkorvausvaatimusta ei ole esitettykään. Tämä tarkoittaa, että työehtosopimuksia matalampia palkkoja maksava työnantaja voidaan tuomita menettämään valtiolle saamansa hyöty ja lisäksi oikeuksiaan peräville työntekijöille on maksettava saamatta jäänyt työehtosopimuksen mukainen palkka.

Konfiskaatioseuraamus voi olla jatkossa todellinen pelote, sillä toisin kuin sakot, jotka ovat muutamien tuhansien eurojen luokkaa, konfiskaatioseuraamus voi nousta räikeimmissä tapauksissa jopa satoihin tuhansiin euroihin. Alipalkkoja maksava työnantaja joutuisi näin ollen menettämään koko rikoksella saamansa hyödyn valtiolle. Valvontakeinoja siis löytyy, kyse on vain siitä, halutaanko niitä käyttää.

Konfiskaatiosäännös voi toimia myös ennalta ehkäisevästi ja siksi ay-liikkeen on syytä tehdä määräystä tunnetuksi, jotta kaikki työnantajat noudattaisivat suomalaisia työehtoja palkatessaan ulkomaalaista työvoimaa. Syrjintää ja alipalkkoja ei tietenkään saa kohdistaa myöskään suomalaiseen työvoimaan.

5.7. TILAAJAN VASTUU

Ulkomaalaislain 29 §:n 3 momentin nojalla myös tilaajayritys on vastuussa siitä, että työluvut ovat kunnossa ja että työluvan myöntävälle viranomaiselle on annettu vakuutus sovellettavista työehdoista. Myös konfiskaatiovaatimus voidaan kohdistaa tilaajayritykseen (ulkomaalaislain 64 a § ja rikoslain 47 luvun 6 a §). Tämä on erittäin tärkeä periaate, jolla voi olla myös ennalta ehkäisevä merkitys, sillä useimmiten palkkojen polkeminen ja muiden työehtojen rikkominen tapahtuu aliurakoitsijoiden toimesta. Pääurakoitsijan vastuu siitä, että koko ketjussa noudatetaan suomalaisia työehtoja on siksi olennainen keino estää väärinkäytöksiä.

Ongelmana on, että viimeistään siirtymäaikojen päätyttyä työluupiin liittyvien sanktioiden käyttöala kapenee. Alipalkkojen maksamista tai palkkojen kokonaan maksamatta jättämistä ei ole erikseen kriminalisoitu. Eräs käyttökelpoinen keino olisikin laajentaa tiedonantovelvollisuutta työehdoista niin, että se koskisi myös muita kuin työluvanvaraisia töitä. Tilaajan vastuu olisikin ulotettava työluvajärjestelmän ulkopuolelle koskemaan kaikkea Suomessa tehtävää työtä. Julkisissa hankinnoissa olisi jo tarjouspyynnöissä edellytettävä, että urakoitsijat sitoutuvat noudattamaan koko toimitusketjussa alalla noudatettavia työehtosopimuksia.

5.8. VALVONTATYÖRYHMÄ

SAK:n esityksen mukaisesti työministeriö asetti 18.10.2001 kolmikantaisen työryhmän tekemään ehdotuksia toimenpiteistä, joilla työehtojen valvonta voidaan ajanmukaistaa vastaamaan EU:n laajentumisen haasteeseen. Ulkomaisen työvoiman työsuhteen ehtojen valvonnan tehostamistarpeita selvittävän työryhmän määräaika päättyy 31.12.2002. Puheenjohtajana toimii johtaja Matti Salmenperä työministeriöstä. SAK:n edustajana on lakimies Olavi Sulkunen.

Työryhmän tehtävänä on selvittää, mitä tarpeita ja mahdollisuuksia on kehittää työmarkkina- ja työläinsäädäntöä sekä valvontaa koskevaa sääntelyä ja valvonnan menettelytapoja EU:n laajentumiseen liittyen sekä erityisesti työvoiman ja palveluiden vapaata liikkuvuutta silmällä pitäen. Työryhmän tulisi arvioida myös, mitä tarpeita kehitys asettaa

työsuojeluviranomaisten voimavaroille ja valvontatoiminnan kohdentamiselle. Työryhmä selvittää myös eri osapuolten vastuuseen liittyviä kysymyksiä (tilaajan tai teettäjän vastuu) sekä työlupakäytännön kehittämistarpeita valvontaviranomaisten yhteistoimintaa silmällä pitäen.

Työryhmän on määrä kiinnittää työssään huomiota sekä ennako- että jälkivalvonnan tehostamistarpeisiin huomioon ottaen EU:n laajentumisneuvottelut ja työvoiman liikkuvuutta koskevat siirtymäajat. Erityisesti on selvitettävä, millä tavoin voidaan estää sellainen määräysten tai säännösten kiertäminen, joka perustuisi palvelujen vapaaseen liikkuvuuteen.

Työryhmän tulee ottaa huomioon ulkomaalaislain kokonaisuudistuksen valmistelu ja varsinkin työlupamenettelyä koskeva säädösvalmistelu samoin kuin sosiaali- ja terveysministeriön asettaman, työsuojelupiirien resursseja selvittävän työryhmän työ.

Metallityöväen Liitto ry, Palvelualojen ammattiliitto PAM ry ja Rakennusliitto julkaisivat marraskuussa 2001 Jari Hellstenin selvityksen työsuhteen ehtojen valvonnasta ja tehosteista Euroopan unionissa ja sen jäsenvaltioissa erityisesti lähetettyjen työntekijöiden ja vuok-ratyön kannalta. Selvitys kertoo niistä keinoista, joilla erityisesti Saksassa, Belgiassa, Ranskassa ja Itävallassa on pyritty varmistamaan, että työntekovaltion kansallisen lainsäädännön tai työehtosopimusten mukaiset palkka- ja muut työehdot toteutuvat myös ulkomaalaisten työntekijöiden kohdalla.

Selvityksestä ja sen tarjoamista esimerkeistä on varmasti hyötyä pohdittaessa, kuinka valvontaa voidaan tehostaa Suomessa. Se auttaa osaltaan toteuttamaan työmarkkina-keskusjärjestöjen yhteisessä kannanotossa 27.4.2001 mainittua periaatetta, että Suomen vähimmäistyöehtoja on noudatettava kaikilla työpaikoilla ja kaikissa työsuhteissa työnteon muodoista riippumatta.

SAK:n mielestä valvontatyöryhmän tulisi tehdä esityksensä niin, että tarvittava lainsäädäntö voitaisiin antaa eduskunnalle jo vuoden 2003 alkupuolella. Muutoin uudet valvontakeinot eivät ehdi astua voimaan ennen laajentumisen alkamista. Valvonnan tehostaminen vaikuttaa ratkaisevasti siihen, voidaanko joustavaksi sovittua työvoiman liikkuvuuden siirtymäaikaa aikanaan lyhentää vai ei.

6. SUOMESSA OMAA TYÖVOIMARESERVIÄ RUNSAASTI

Työnantajien edustajat ennustivat työvoimapulaa jo 1970-luvun alkupuolella ja myös 1980-luvun lopulla. Palvelutyönantajien edustaja puhui tuolloin jopa tarpeesta tuoda Suomeen puoli miljoonaa ulkomaalaista työntekijää. Molemmilla kerroilla työvoimapulan sijasta tuli ennätystyöttömyys.

Myös 2000-luvun alussa TT:n edustajat vaativat 15 000-20 000 ulkomaalaista vuosittain täyttämään Suomen työvoimavajetta. Taantumana myötä puheet ovat hiljentyneet mutta tarpeeseen lisätä ulkomaalaisten määrää Suomen työmarkkinoilla viitataan yhä useammin. Keskeisenä perusteluna on tällöin oman työvoimamme ikääntyminen ja eläkkeelle siirtyminen. Sillä perusteella vaaditaan myös laajentumisen yhteydessä asetettujen siirtymäaikojen jättämistä mahdollisimman lyhyiksi.

Työvoimatarpeen tyydyttäminen on olennainen kysymys siltä kannalta, miten talouskasvu voi vahvistua ja jatkua. Työhön osallistuvien määrän lisäys on myös avain hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperustan turvaamiseen. Mitä enemmän on veronmaksajia, sitä parempaa palvelutasoa ja sosiaaliturvaa kykenemme ylläpitämään. Siksi riittävän ja ammattitaitoisen työvoiman saanti on tärkeä asia paitsi työnantajille myös ayliikkeelle.

6.1. TÄRKEINTÄ ON TYÖLLISYYSASTEEN NOSTO

Suomessa on vielä vuonna 2002 varsin korkea työttömyysaste. Yli yhdeksän prosenttia työvoimasta on työtä vailla. Työttömiä työnhakijoita on yli 200 000. Suomessa työttömyys koettelee erityisesti maahanmuuttajaväestöä, jonka työttömyysaste oli maaliskuussa 2002 edelleen 29,6 prosenttia.

Vuonna 1996 työttömänä oli maahanmuuttajista peräti 48 prosenttia, joten tilanne on viime vuosina parantunut. Parhaiten ovat työllistyneet virolaiset ja inkeriläiset sekä muiden EU-maiden kansalaiset. Suurimpia ongelmia työllistymisessä on ollut iranilaisilla, irakilaisilla sekä somaleilla. Kotouttamislaki astui voimaan toukokuussa 1999. Sen mukaan kolmen vuoden yksilöllisellä kotouttamisohjelmalla pyritään luomaan edellytykset muuttajien osallistumiselle työelämään ja muuhun yhteiskunnan toimintaan.

Korkeasta työttömyydestä huolimatta joillakin aloilla ja paikkakunnilla esiintyy samanaikaisesti työvoimapulaa, sillä kohtuuhintaisten asuntojen puute kasvukeskuksissa hidastaa maan sisäistä muuttoliikettä ja ammatillisessa koulutuksessa sekä osaamisessa on pullonkauloja. Monet käden taitoja vaativat ammatit kärsivät myös aiheettomasti arvostuksen puutteesta, eikä oppilaspaiikkoja aina saada täytettyä. Laskusuhdanne on kuitenkin jo vähentänyt työvoiman kysyntää ja vapauttanut koulutettua työvoimaa mm. it-sektorilta muille aloille. Siksi ns. työvoimakapeikat eivät ole ongelma Suomessa.

Työmarkkinoilta poistuu työvoimaa runsaasti, kun ns. suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle. Suurten ikäluokkien varsinainen 65 vuoden eläkeikä osuu keskimäärin vuoteen 2010. Tällä hetkellä kuitenkin vain joka seitsemäs työntekijä jää vanhuuseläkkeelle, joten on arvioitavissa, että vuoden 2005 tienoilla työmarkkinoilta alkaa poistua enemmän henkilöitä kuin nuorta sukupolvea tulee tilalle.

Työministeriössä on meneillään Työvoiman saatavuus -projekti. Projektin väliraportin mukaan työikäisen väestön määrä kasvaa aina vuoteen 2010 saakka. Kasvu koskee kuitenkin vain yli 55-vuotiaiden ikäluokkaa, joka kasvaa tällä vuosikymmenellä noin 230 000 henkilöllä. Samaan aikaan 15–54-vuotiaiden määrä vähenee 190 000 henkilöllä. Nykyisellä syntyvyydellä vuoden 2010 jälkeen Suomessa lisääntyy vain vanhusten määrä.

Työvoiman tarpeen näkökulmasta on arvioitu (Tiainen 2001), että vuosina 2000–2010 työvoimasta poistuu yli 600 000 henkilöä eli noin kolmasosa vuoden 2000 työvoiman määrästä. Työllisyyden arvioidaan tänä ajanjaksona lisääntyvän 60 000–70 000 työpaikalla. Täten ko. ajanjaksona avautuu noin 680 000 työpaikkaa eli vajaa 70 000 työpaikkaa/vuosi, eniten hoito-, teollisessa ja palvelutyössä. Samansuuruiseen arvioon päättyy myös Pinomaa (2001).

On varsin todennäköistä, että jo vuosikymmenen puolivälissä työvoimaan kohdistuu suurempi kysyntä kuin tarjonta, jos laskusuhdanne jää tilapäiseksi ja talouskasvu jatkuu melko voimakkaana.

Suomella on kuitenkin huomattavat omat työvoimareservit, sillä työssäkäyntiaste on edelleenkin vain noin 68 prosenttia, kun se ennen lamaa 1980-luvun lopulla oli miltei 75 prosenttia. Tämä merkitsee, että työvoiman kysyntä voidaan jatkossakin tyydyttää pääosin kotimaisin voimin, eikä ulkomaisen työvoiman erityiseen värväämiseen tai muuttoliikkeen vauhdittamiseen ole mitään erityistä tarvetta.

Työnantajapuolen puheenvuorot, että Suomeen tarvitaan vuosittain jopa 20 000 ulkomaalaista työntekijää työvoiman vajausta täyttämään, ovat siis ilmeisen perusteettomia. Tärkein lääke työvoiman saatavuuteen on työllisyysasteen nosto lähemmäs 75 prosenttia, mikä edellyttää työttömien työllistämistä ja piilevien työvoimareservien tuloa työmarkkinoille. Tähän voidaan vaikuttaa mm. asunto- ja koulutuspolitiikan keinoin.

6.2. TYÖVOIMARESERVISSÄ NOIN 400 000 SUOMALAISTA

Hoitotyössä arvioidaan avautuvan vuoteen 2010 mennessä 123 000 työpaikkaa, teollisessa työssä 119 000 ja palvelutyössä 112 000 työpaikkaa. Työmarkkinoille tulevien uusien ikäluokkien koko on tänä aikana alle 60 000 henkilöä vuodessa eli 10 000 pienempi kuin avautuvien työpaikkojen määrä.

Kotimainen työvoimapotentiaali (nuoret ja keski-ikäiset työttömät, työmarkkinoiden ulkopuolella olevat) oli kuitenkin noin 400 000 henkilöä vuonna 2000 ja sen arvioidaan olevan vielä noin 150 000 vuonna 2010.

Työvoiman tarve pystytään näin ollen seuraavat kymmenen vuotta tyydyttämään pääasiassa kotimaisella työvoimalla. Se edellyttää kuitenkin, että työllisyysastetta onnistutaan nostamaan.

Taloukskasvun ollessa ripeää ulkomaalaisen työvoiman tarve olisi vastaavasti suurempi. Esimerkiksi Rantala (2001) on omassa klusteripohjaisessa vuoteen 2015 ulottuvassa ennusteessaan arvioinut työllisyyden lisääntyvän vuoteen 2005 mennessä yli 100 000:lla ja vuoteen 2015 mennessä yli 230 000 henkilöllä. Hänen työllisyyden kehitysarviossa on noin kaksi kertaa suurempi kuin Tiaisén perusvaihtoehdossa.

Vuoden 2010 lähestyessä vanhempien ikäluokkien (yli 60-vuotiaiden) osuus työikäisestä työvoimasta kasvaa. Väestöennusteen mukaan työikäisen väestön (15–64-vuotiaat) määrä kääntyy vuosikymmenen vaihteen jälkeen laskuun ja laskee vuosina 2010–30 noin puolen prosentin vuosivauhtia (valtiovarainministeriö 2001).

Työikäisten lukumäärä olisi ennusteen mukaan vuonna 2030 noin 350 000 henkeä tämänhetkistä matalampi. Ellei työssäkäyntiaste kohoa, oletettu tuottavuuden kohominen riittäisi Valtiovarainministeriön (VM) perusskenaarion mukaan tästä eteenpäin vain runsaan yhden prosentin vuotuisen tuotannon kasvuun. Suomen koko väestön määrä kääntyisi ennusteen mukaan laskuun 2020-luvun puolivälissä.

Työllisten lukumäärä ei kuitenkaan välttämättä vähene lähivuosikymmeninä, vaikka työikäisten lukumäärä kääntyy laskuun. Parkkisen (2001) mukaan työllisyysasteiden palautuessa yhtä suuriksi kuin mitä ne olivat laman alkaessa 1990 vuonna 2030 olisi 2,25 miljoona työllistä eli vain satatuhatta viimevuotista vähemmän. Vanhempien ikäluokkien osuuden kasvu työvoimasta lisää kuitenkin työllisyysasteen nostamisen haasteellisuutta.

Työllisyysasteen nosto edellyttää, että keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä nousee vähintään parilla vuodella nykyisestä 59 ikävuodesta. Se on välttämätöntä myös eläkemaksujen korotuspaineiden hillitsemiseksi. Tähän tähtää myös työmarkkinajärjestöjen syksyllä 2001 sopima eläkkeitä ja työttömyysturvaa koskeva sosiaalipaketti.

6.3. ASEENTEISSA KORJAAMISTA

Ulkomaisen työvoiman käytöstä Suomessa on melko vähän kokemusta. Työttömyysluvut ovat olleet ja ovat korkeita etenkin somalialaisten ja Lähi-idästä tulleiden turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Työnantajien usein ennakkoluuloisissa ja jopa syrjivissä asenteissa on korjaamisen varaa, mutta toki myös positiivisia esimerkkejä jo löytyy.

Suomi ei ole myöskään maailmassa erityisen tunnettu maa. Nämä tekijät vähentävät kauempaa Suomeen suuntautuvaa muuttoliikettä. EU:n laajentumisen avaamien työmarkkinoiden vaikutuksia on silti vaikea etukäteen ennakoida.

Siirtolaisuus ja pakolaisuus sekä laitton maahanmuutto ovat kaikki eri asioita, vaikka ne useasti yleisissä mielikuvissa sekoittuvatkin keskenään. YK:n pakolaissopimuksen mu-

kaisesti humanitaarinen velvollisuutemme on antaa suojaa vainotuille. Kaikki turvapaikkaa hakevat eivät kuitenkaan täytä pakolaisuuden tunnusmerkkejä eikä turvapaikan hakija ole siksi automaattisesti aina pakolainen. Laiton maahanmuutto on lähes aina rikollisliigojen organisoimaa ihmissalakuljetusta.

Vuonna 2000 Suomesta haki turvapaikkaa 3 170 henkilöä. Samana vuonna turvapaikka myönnettiin yhdeksälle henkilölle. Oleskelulupa annettiin 458 henkilölle. Vuonna 2001 turvapaikkaa haki 1651 henkilöä ja niitä myönnettiin 4 kappaletta. Oleskeluluvan sai viime vuonna 809 henkilöä. Valtaosa turvapaikkahakemuksista todetaan siis perusteettomiksi. Vuonna 2000 suurin hakijaryhmä oli Puolan romanit, 1210 hakijaa. Alkukesästä 2002 hakijoita on tullut varsin runsaasti Romaniasta. Ilmeisen perusteettomat hakemukset voidaan nykyään käsitellä noin kolmessa viikossa. Ns. pikakäännytyksen mahdollistama muutos ulkomaalaislakiin tehtiin romanien hakemustulvan patoamiseksi.

Työhön perustuva maahanmuutto ja siirtolaisuus ovat tervetulleita silloin, kun toimitaan Suomen lainsäädännön mukaisesti ja noudatetaan työehtosopimuksia. Pakolaisia on myös autettava humanitaarisen vastuun tunteiden. Mutta harmaaseen tai pimeään ulkomaiseen työvoimaan, laittomaan maahanmuuttoon tai turvapaikkahakemuksilla keinotteluun on syytä suhtautua torjuvasti ja huolehtia siitä, että sekä lainsäädäntö että viranomaisten valmiudet riittävät näiden kielteisten ilmiöiden kitkemiseen.

Ay-liikkeen tulee lisäksi vaikuttaa sen puolesta, että riittävä ja ammattitaitoinen työvoima on saatavilla mahdollisimman hyvin kotimaasta, ja että myös ikääntyviä työntekijöitä arvostetaan. Muutoin yritysten vaihtoehtona saattaa olla tuotannon siirto pois Suomesta.

Tarvittavat ulkomaiset työntekijät ja asiantuntijat voidaan saada maahan nykyistä työlupakäytäntöä kehittämällä siten kuin ulkomaalaislakityöryhmä esittää. Demografisten tosiseikkojen valossa vakavampi ongelma työvoiman saatavuudessa uhkaa aikaisintaan vuoden 2012 jälkeen. Tällöin jo pisimmätkin nyt esillä olevat siirtymäajat ovat päättyneet ja työvoima ja ihmiset liikkuvat vapaasti koko 500 miljoonan ihmisen EU:ssa.

7. MUUTTOLIIKE JA SITÄ KOSKEVAT ARVIOT

Ihmisten liikkuvuutta on tutkittu kansainvälisesti paljonkin, mutta silti muuttoliikkeiden hallinta ja ennustaminen on vaikeata. Muuttopäätöksen tekoon vaikuttavat useat eri tekijät, myös tunnesyyt.

Työministeriön työryhmä arvioi, että liikkumishalukkuus on todennäköisempää ihmisille, jotka

- ovat nuoria ja melko itsenäisiä
- joilla on korkea todennäköisyys saada työtä ja hyvä elanto tulomaassa
- jotka eivät odota tilanteeseensa lähitulevaisuudessa parannusta nykyisessä asuinmaassaan
- joilla on mahdollisuus saada tietoa uudesta asuinmaasta (historialliset, kulttuuriset ja kielelliset yhteydet), joka ei ole maantieteellisesti liian kaukana ja jossa asuu jo omaa etnistä ryhmää
- joiden kyvyt ovat olennaisia, kysytyjä ja siirrettävissä (koulutus ja kielitaito)
- jotka ovat vähemmän kehittyneestä maasta nopeasti kehittyvältä alueelta.

Kun kotimaan talous paranee ja saavuttaa tietyn tason, muuttohalukkuus vähenee.

Muuttohalukkuuteen vaikuttavat vahvasti paitsi henkilökohtaiset tekijät, myös tosiasialliset olot kuten vastaanottavan maan työllisyystilanne ja tulomaassa jo asuvien omien etnisten tai kansallisuusryhmien vetovoima.

Vuonna 2000 Suomeen muutti Tilastokeskuksen mukaan 15 541 henkilöä, joista 4 925 oli EU-maista. Suomesta muutti samaan aikaan 13 516 henkilöä, joista EU-maihin 6 977. Suomesta siis muutetaan nykyisiin EU-maihin enemmän kuin niistä tänne. Nettomuutto oli 2 025 henkilöä. Suomen liittyminen unioniin ei lisännyt työntekijöiden liikkumista Suomeen, suunta on oikeastaan ollut pikemminkin toisin päin. Itälaajentuminen muuttanee tilanteen.

Suomessa asui vuoden 2001 lopussa 98 600 ulkomaalaista, mikä on 1,9 prosenttia väestöstä. Suurimmat ryhmät ovat Venäjältä, Virosta ja Ruotsista. Venäjältä ja Virosta muuttaneiden joukossa on noin 25 000 inkerinsuomalaista paluumuuttajaa.

Suomessa asui Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1999 ehdokasmaiden kansalaisia seuraavasti:

- virolaisia 10 617
- unkarilaisia 544
- puolalaisia 491
- latvialaisia 238
- liettualaisia 183 ja
- tsekkiläisiä 103

Suurin Suomessa vakinaisesti asuva ulkomaalaisryhmä on peräisin entisestä Neuvostoliitosta ja Venäjältä. Heitä oli vuoden 2001 lopussa 24 973 henkilöä. Virolaisia asui Suomessa viime vuonna 11 662 henkeä.

Erityisryhmiä ovat rajatyöntekijät, joita on toistaiseksi ollut vähän. Maahanmuuton ohella viikko- ja kuukausityöskentelyn voi olettaa kasvavan Suomen ja Viron välillä tulevaisuudessa, sillä edullisin yhdistelmä työntekijän kannalta on suomalainen palkkataso yhdistyneenä Viron verotukseen ja pääosin virolaisiin elinkustannuksiin.

Kausityöntekijöitä on toistaiseksi käytetty esimerkiksi mansikanpoimijoina ja muualla maataloudessa. Mutta määrä on lisääntymässä myös Etelä-Suomen rakennuksilla ja palvelualoilla etenkin pääkaupunkiseudulla (mm. siivous, liikenne).

Lähetetyt työntekijät ovat yleensä aliurakointia Suomessa tekeviä. Urakanantaja rinnastetaan työnantajaan, jolta vaaditaan ulkomaalaislain mukaan vakuutus siitä, että myös ulkomaisten lähetettyjen työntekijöiden työehdot ovat voimassa olevien työehtosopimusten mukaiset. Työsopimuslainsäädäntö edellyttää samaa. Lähetettyjen työntekijöiden vuosittaisesta määrästä ei ole tarkkoja tilastoja.

7.1. MUUTTOLIIKE EU-MAIHIN

Työministeriön raportin mukaan EU:hun pyrkivien kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan maan (KIE-10 -maat) kansalaisia asuu nykyisin EU-alueella noin 830 000 henkilöä. Heistä 65 prosenttia asuu Saksassa, 12 prosenttia Itävallassa ja 5 prosenttia Britanniassa. Muuttoliike oli rautaesiripun kaatumisen jälkeen voimakkaimmillaan vuonna 1990, jolloin muuttajia oli noin 300 000.

Sen jälkeen kun EU-maat 1990-luvun alkupuolella kiristivät maahanmuuttopolitiikkaansa, muuttoluvut laskivat selvästi ja maahanmuuttajia on nykyisin (1997) noin 20 000 henkilöä vuodessa (ilman Itävaltaa, Ranskaa, Kreikkaa, Italiaa, Irlantia ja Portugalia). Yhteensä 1990-luvulla KIE-maista muutti EU-maihin noin 830 000 henkilöä, mikä on noin 15 prosenttia EU-maihin muuttaneista.

Noin 300 000 KIE-maista tullutta henkilöä työskentelee laillisesti EU:ssa, mikä on noin 0,2 prosenttia EU:n työvoimasta. Kaiken kaikkiaan EU:ssa työskentelee noin 5,3 miljoonaa ei-EU-maan kansalaista, joten KIE-maiden kansalaisten osuus on tästä vain noin 6 prosenttia. Itävallassa KIE-maiden kansalaisten osuus työvoimasta on suurin (1,2 %) ja Saksassa noin 0,4 prosenttia. KIE-maista tulleista työntekijöistä 70 prosenttia asuu Saksassa ja Itävallassa. Näissäkin maissa KIE-maiden kansalaisten osuus on vain noin 10 prosenttia kaikista ulkomaalaisista työntekijöistä.

Tämän ohella on otettava huomioon tilapäiset työntekijät, jotka eivät aina tilastoidu muuttotilastoihin. Näiden työntekijöiden määräksi arvioidaan yksin Saksassa kokovuosityöpaikoiksi muutettuna noin 50 000.

Ylivoimainen enemmistö EU-maihin saapuvista maahanmuuttajista tulee hakijamaiden ulkopuolelta. Heitä ovat ennen muuta turkkilaiset ja venäjäsaksalaiset Saksassa, algerialaiset Ranskassa, marokkolaiset Belgiassa, intialaiset ja muut aasialaiset Britanniassa, Balkanin maiden kansalaiset Italiassa jne.

7.2. ARVIOT MÄÄRISTÄ EPÄVARMOJA

Suomen kannalta keskeisin maa mahdollisen työvoiman liikkumisen kannalta on Viro. Virolaisten näkökulmasta Suomi on mahdollista muuttopäätöstä tehtäessä todennäköinen vaihtoehto. Lyhyt etäisyys, kieli ja Suomessa jo asuvat virolaiset helpottavat päätöstä. Myös virolaisten muuttohalukkuudesta tehdyt mielipidemittaukset viittaavat tähän. Suurinta muuttohalukkuus on Viron venäläisten keskuudessa.

Ilman Viron kansalaisuutta olevat Viron venäläiset eivät kuitenkaan tule unionin työvoiman vapaan liikkuvuuden piiriin vaan heiltä edellytetään nykysäännösten mukaan siirtymäaikaisten päätyttyäkin työlupaa, jos he haluavat tulla Suomeen töihin.

Unionissa on kuitenkin vireillä muutoksia ns. kolmansien maiden kansalaisten oikeuksiin, jotka toteutuessaan helpottavat esimerkiksi Viron ja muiden Baltian maiden venäläisten työnhakumahdollisuuksia koko unionin alueella. Direktiiviluonnoksen mukaan vähintään viisi vuotta jäsenmaassa asuneet saavat liikkumisluvan, vaikka olisivatkin kolmansien maiden kansalaisia. Komission tarkoituksena on saada direktiivi voimaan 2004, kuten Tampereen huippukokouksessa 1999 päätettiin.

Latvialaisten sekä liettualaisten kiinnostus, kuten puolalaistenkin, suuntautunee ensisijassa muualle, ennen muuta Saksaan ja osittain myös Ruotsiin.

Liikkuvuus on riippuvaista sekä uusien jäsenmaiden että Suomen omasta taloudellisesta, sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta sekä lainsäädännön kehityksestä. Jos Suomessa on liittymisen aikaan edelleen korkea työttömyys, vetovaikutus puuttuu. Jos Suomessa tarvitaan lisätyövoimaa, vaikuttaa vetovaikutus niin, että muuttoliike ulkomailta on suurompi. Työntövaikutus eli hakijamaiden kansalaisten muuttohalukkuus on taas sitä suurompi, mitä huonommin asiat ovat kotimaassa. Työttömyys, etninen syrjintä ja elintason lasku tai yhteiskunnallinen epävakaus lisäävät muuttopaineita.

Tietyllä todennäköisyydellä tiedetään syyt, jotka vaikuttavat muuttoon. Eräät tekijät viittaavat muuton mahdollisuuteen, toiset eivät. Taloudellista ja muuta kehitystä ei voi luotettavasti ennustaa, eikä vastaavasta rajojen avaamisesta ole historiallista kokemusta. Siksi luotettavia arvioita EU:n itälaajentumisen aiheuttaman muuttoliikkeen määrästä ei voi tehdä. Luvut ovat vain arvioita, jotka voivat muuttua paljonkin, jos olosuhteet muuttuvat.

7.3. SUOMALAISTEN MUUTTO RUOTSIIN

Työministeriön raportissa kuvataan suomalaisten joukkomuuttoa työn perässä Ruotsiin 1960-luvulla sekä Portugalin ja Espanjan tuloa EY:n jäseniksi. Näiden kokemusten analysointi antaa mielenkiintoista pohjaa arvioille itälaajentumisen vaikutuksista. Toki on huomattava, että Suomen tilanne 1960-luvulla tai eteläisten uusien jäsenmaiden asema 1980-luvulla ja ehdokasmaiden tämänhetkinen tilanne on monessa suhteessa erilainen.

Tutkimukset Suomen suuresta maastamuutosta Ruotsiin 1960-luvun loppupuolelta alkaen osoittavat, että keskeisiä selittäviä tekijöitä oli neljä. Ne olivat Ruotsin työvoimapula, suurten ikäluokkien tulo työelämään Suomessa ja maatalouden suuri rakennemuutos sekä Suomen vuoden 1967 lokakuun 23,8 prosentin devalvaatio, mikä lisäsi kruunuissa maksettavien palkkojen houkuttelevuutta. Nämä syyt vaikuttivat samaan aikaan ja varsin suuri muuttoliike toteutui.

Suomi menetti vuosina 1964–88 kaiken kaikkiaan vajaat 2,5 prosenttia väestöstään Ruotsiin. Tämä vastaa suuruusluokkaa, joka useimmissa kansainvälisissä muuttoliiketutkimuksissa oletetaan potentiaalisten muuttajien osuudeksi väestöstä. Enimmillään muuttoliike oli 1970-luvun vaihteessa, jolloin kahdessa vuodessa Ruotsiin lähti töihin 80 000 suomalaista.

Suomen bruttokansantuote (BKT) asukasta kohden oli tuolloin 74 prosenttia Ruotsin vastaavasta. Tämä on selvästi pienempi ero kuin nykyisillä hakijamailla on Ruotsiin (tai Suomeen) nähden. Toisaalta maiden väliset tuloerot olivat 1950-luvulla selvästi 1970-lukua korkeammat. Ruotsin BKT asukasta kohden oli tällöin lähes kaksinkertainen Suomeen nähden mutta Suomesta Ruotsiin muuttajia oli vuosittain vain neljäsosa (10 000) huippuvuoteen 1970 verrattuna.

Suomen ostovoimakorjattu BKT per capita vuonna 1998 oli 2,7 kertaa korkeampi kuin Viron BKT henkeä kohden, ostovoimakorjattu palkkataso vastaavasti 3,3 kertainen ja nimellispalkkataso peräti 8,6 kertaa korkeampi.

Hietala (1978) ja Nyberg (1980) päätyvät siihen, että tuloerot selittävät vain pieneltä osin pohjoismaiden välistä liikkuvuutta ja suurin selittävä ero on työttömyysasteessa. Yhtä mielenkiintoista on havainto, että vaikka tuloerot olivat yhä suuret Ruotsin ja Suomen välillä 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa, paluumuutto Suomeen käynnistyi, kun työvoiman kysyntä täällä lisääntyi. Muuttoliike Ruotsiin ei myöskään enää kasvanut 1990-luvun alussa, vaikka Suomen työttömyys nousi ennätysmäisen korkeaksi, sillä samaan aikaan myös Ruotsi koki taloudellisen laman.

7.4. KOKEMUKSET ESPANJAN, PORTUGALIN JA KREIKAN LIITTYMISESTÄ

Siirtymäaikojen käyttämistä itälaajentumisen yhteydessä on vastustettu usein viittaamalla EY:n vuonna 1986 tapahtuneeseen etelälaajenemiseen. Tämä koskee etenkin Espanjaa ja Portugalia, koska työvoiman liikkuvuus ja sen mukanaan tuomat häiriöt vanhojen jäsenmaiden työmarkkinoilla jäivät vähäisiksi. Seitsemän vuoden siirtymäaikoja voitiin tästä syystä lyhentää.

Kyseiset maat, ennen muuta Portugali, olivat lähtömuuttomaita jo vuosina 1960–73. Tämän jälkeen Portugalin muuttotase on ollut suunnilleen tasapainossa, eikä EU:n jäsenyys vuonna 1986 tai kaikkien liikkuvuutta koskevien rajoitusten myöhempi poistaminen muihin EU-maihin enää kasvattanut muuttoliikettä.

Tähän on yksinkertainen selitys. Ennen EY-jäsenyyttä osa Portugalin ja Espanjan työikäisestä väestöstä oli jo muuttanut ulkomaille. Eteläiset jäsenmaat olivat niitä koskevan laajentumisen toteutuessa jo lähellä siirtolaisuuden tasapainotilaa suhteessa tuloeroihin ja muihin työllisyysmuuttajiin. Eteläisten jäsenmaiden maastamuuttoa koskevat olosuhteet ennen laajentumista eivät siis ole vertailukelpoisia Keski- ja Itä-Euroopan maihin nähden.

Itä-Euroopan muuttopaineet eivät ole tähän asti voineet purkautua. Espanjassa ja Portugalissa tilanne oli toinen. Selitys näiden maiden vähäiselle muuttoliikkeelle jäseniksi liittymisen jälkeen on, että jäsenyyttä edeltäneen 15 vuoden aikana 5,5 prosenttia Iberian niemimaan asukkaista oli jo muuttanut lähinnä Ranskaan, jolloin potentiaalisia muuttajia ei juurikaan enää ollut jäljellä. Portugalilaisten muutto Yhdysvaltoihin 1970-luvun puolivälin jälkeen oli myös vilkasta.

Useiden eurooppalaisten tutkimusten mukaan uusista jäsenmaista tulevien muuttajien määrä kasvaisi laajentumisen toteutuessa nykyisestä muutamana kymmentuhannen henkilön vuositasona selvästi. Laskelmiin liittyy kuitenkin suuria epävarmuustekijöitä, sillä tutkimukset nojaavat erityisesti Espanjan, Kreikan ja Portugalin liittymisestä saatuihin kokemuksiin ja niistä johdettuihin matemaattisiin malleihin. Olosuhteet ja lähtökohtaerot itälaajentumisessa ovat kuitenkin tyystin erilaiset, joten ”varmojen” ennusteiden laatiminen muistuttaa miltei kristallipalloon katsomista.

7.5. KOMISSION TUTKIMUS ENNAKOI 335 000 MUUTTAJAA

Työministeriön raportissa viitataan EU:n komission eniten käyttämän tutkimukseen (Brucker, 2000). Sen mukaan uusista jäsenmaista muuttaisi EU-maihin heti laajentumisen toteuduttua ensimmäisenä vuonna 335 000 henkilöä (oletusvuosi laajentumiselle on vuosi 2002, eli ainakin kaksi vuotta liian varhain). Vaikka kasvu on suuri, tällöinkin muuttoliike kasvaisi ainoastaan hieman yli vuoden 1990 tason, jolloin muuttoliike Keski- ja Itä-Euroopan maista EU:hun oli korkeimmillaan.

Muuttajista noin kolmannes olisi työntekijöitä. Muuttajien määrä alkaisi talouskehityksien lähestyessä toisiaan laskea nopeasti ollen esim. tämän vuosikymmenen lopussa vuodessa 150 000 ja vuonna 2030 enää 2 500. Uusista jäsenmaista peräisin olevien asukkaiden määrä nousisi tällöin vuodesta 1998 vuoteen 2030 mennessä 830 000 henkilön tasosta 3,9 miljoonaan. Tällöin heidän osuutensa nykyisten jäsenmaiden väestöstä nousisi vuodesta 1998 vuoteen 2030 mennessä 0,2 prosentista 1,1 prosenttiin.

Bruckerin tutkimus olettaa, että muuttoliike jakautuisi nykyisiin jäsenmaihiin samassa suhteessa kuin KIE-10-maista tulleet ovat jakautuneet asumaan niihin tällä hetkellä. Tämän perusteella muuttoliikkeestä kohdistuisi 65 prosenttia Saksaan, 12 prosenttia Itävaltaan ja 1,5 prosenttia Suomeen. Tätä oletusta on pidettävä suuntaa antavana, mutta ei tarkkana arviona.

7.6. MUUTTOLIIKE SUOMEEN JA SITÄ KOSKEVAT ARVIOT

Vuonna 2000 nettomuutto Keski- ja Itä-Euroopan ehdokasmaista Suomeen oli noin 500 henkilöä (joista 170 inkerinsuomalaisia Virosta). KIE -maista tulleiden työntekijöiden osuus Suomen työvoimasta on samaa suuruusluokkaa kuin muissa EU-maissa keskimäärin (0.2 %). Seuraavassa taulukossa on esitetty ulkomaalaisten määrä ja sen kehitys kahden viime vuoden aikana.

Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä ja osuus

2001		1999	
96 800	1,9 %	87 680	1,7 %

Tilastokeskus

Suomen ja hakijamaiden väliset suuret tuloerot asukasta kohden sekä Suomen parantuva työllisyystilanne voivat kiihdyttää muuttoliikettä. Sen tulevaan kehitykseen vaikuttaa kuitenkin suuresti Suomen ja hakijamaiden talous- ja työllisyystilanteiden suhteellisten erojen kehitys sekä vuosi, jolloin työvoiman liikkuvuus vapautetaan.

Muutto hakijamaista nykyisiin jäsenmaihiin on ollut tiukasti säädeltyä, minkä vuoksi halukkaita muuttajia on näissä maissa vielä jäljellä. Eri tutkimusten mukaan 2–5 prosenttia väestöstä on näitä ns. potentiaalisia muuttajia.

7.7. VIRALLISET ARVIOT ALHAISIA

Siirtymäaikavaatimuksia vastustetaan vetoamalla ”virallisiin” tutkimustuloksiin, jotka osoittaisivat, ettei mihinkään erityisempään huoleen ole aihetta. Tärkeimpiä auktoriteetteja tässä mielessä ovat juuri komission usein siteeraamat tutkijat Brucker ja Boeri. Bruckerin matemaattinen malli lähtee oletuksesta, että muuttoliike jakautuu jatkossakin nykyisessä suhteessa EU:n tämänhetkisiin jäsenmaihiin. Tämä oletus lisää arvioon liittyviä epävarmuustekijöitä erityisesti Suomen osalta.

Ko. tutkimuksen mukaan Suomessa asuvien Keski- ja Itä-Euroopan ehdokasmaista tulleiden asukkaiden määrä kasvaisi ensimmäisenä laajentumisvuonna noin 4 700:lla. Muuttoliike hidastuisi kuitenkin nopeasti. Vuonna 2010 uusista jäsenmaista tulleiden asukkaiden määrä kasvaisi enää 2 000:lla ja vuonna 2030 näiden maiden kansalaisten muuttoliike olisi tasapainotilassa.

Komission käyttämän Bruckerin mallin mukaan muuttoliike Suomeen jäisi näin ollen hyvin vähäiseksi. Juuri tähän viitaten useissa puheenvuoroissa on katsottu, ettei mitään siirtymäaikoja tarvita ja että ay-liike vain pelottelee kansalaisia ja liioittelee. On syytä korostaa, että Bruckerin malli ei kuvaa ehdokasmaiden asukkaiden tulo- ja lähtöliikkeen volyymeja vaan niiden keskinäistä tasapainoa nykyisten jäsenmaiden välillä.

Brucker 2000:

	Suomessa asuvien KIE-IO-maista tulleiden asukkaiden määrän muutos	KIE-IO-maista Suomessa asuvien määrä
1998	800	12 000
2002	4 700	17 000
2010	2 000	41 000
2015	1 200	48 000
2020	600	52 000
2030	33	55 000

Taulukossa on oletettu jäsenyyden toteutuvan jo vuonna 2002.

7.8. KOTIMAISIA ARVIOITA

Eniten esillä olleen suomalaisen arvion (Kiander 1999, 2000) mukaan itälaajentuminen johtaisi alkuvaiheessa noin 5 000 ihmisen muuttoon vuodessa. Tämän laskelman mukaisella muutolla Suomessa asuvien uusien jäsenmaiden kansalaisten määrä nousisi vuonna 2015 yli 90 000 henkilöön eli melkein kaksi kertaa suuremmaksi kuin em. Bruckerin tutkimus arvioi.

Työministeriön liikkuvuustyöryhmä arvioi eurooppalaisten ja suomalaisten tutkimusten perusteella, että itälaajeneminen voisi johtaa ilman liikkuvuuden rajoittamista nykyistä selvästi suurempaan muuttoliikkeeseen uusista jäsenmaista nykyisiin EU-maihin. Masiivinen muuttoliike Suomeen ei työryhmän mukaan kuitenkaan olisi todennäköistä.

Työryhmä arvioi, että EU:n itälaajentumisen aiheuttama maahanmuutto Suomeen voisi nousta ainakin joksikin aikaa esimerkiksi 1990-luvun alkupuolen tasolle (7 000–13 000 henkilöä vuodessa), jos muista maista tapahtuva muutto pysyy nykyisentasoisena. Kyseessä on nettomuuttoa koskeva arvio.

VTL Kari Hietala (2001) arvioi, että tulomuutto Virosta kohoaisi heti laajenemisen toteuduttua vuonna 2005 korkeintaan kaksinkertaiseksi eli 1500 henkilöön nykytasoon verrattuna. Hänen mukaansa määrät jäävät niin pieniksi, ettei niitä juuri huomaa. Lisäksi hän arvioi, että 2010-luvulla muuttoliike kääntyy laskuun johtuen Viron väestön ikääntymisestä ja tulotaserojen kaventumisesta. Viron ja Suomen välisen rajan yli työskentelyn hän arvelee muuttuvan tavanomaiseksi, koska tällöin virolaiset pystyvät hyödyntämään nykyisen suuren palkkatason täysimääräisesti.

Eri tahojen arviot tulevasta muuttoliikkeestä vaihtelevat varsin paljon. Realistista lienee varautua siihen, että siirtymäaikojen jälkeen työntekijöiden nettomuuttoliike uusista jäsenmaista Suomeen voi vaihdella vuosittain muutamasta tuhannesta muutamaan kymmeneen tuhanteen henkilöön Suomen ja uusien jäsenmaiden talous- ja työllisyyskehityksestä riippuen.

Pysyvää muuttoa laajamittaisempaa tulee todennäköisesti olemaan tilapäinen työskentely ja työvoiman liikkuvuus palvelujen tarjonnan ja aliurakoinnin puitteissa. Toteutuva muuttoliike riippuu ratkaisevasti uusien jäsenmaiden talouskasvun vauhdista ja rakennemuutoksen nopeudesta sekä Suomen työllisyystilanteen kehityksestä ja työvoimatarpeen määrästä.

Suomen työmarkkinoilla on syytä joka tapauksessa varautua mm. valvontaa tehostamalla nykyistä tuntuvasti suurempaan ulkomaalaisten työntekijöiden määrään.

7.9. HAASTATELUTUTKIMUKSET KERTOVAT TOISTA

Haastattelut hakijamaissa antavat mahdollisesta muuttoliikkeestä virallisista tutkimuksista ja arvioista suurestikin poikkeavan kuvan.

Hakijamaissa tehtyjen kyselytutkimusten mukaan suurin osa muuttohalukkaista henkilöistä on kiinnostunut tilapäisestä (muutamana viikkoa) työskentelystä. Myös muutama vuoden ulkomailta työskentelystä ollaan suhteellisen kiinnostuneita. Sen sijaan pitempiaikainen asettuminen ulkomaille kiinnostaa harvempia.

Haastattelututkimukset kertovat huomattavasta muuttopotentialista. Kuitenkin on selvää, ettei halukkuus vielä ole yhtä kuin muuttopäätös tilaisuuden ilmantuessa. Silti mielipidemittausten viestiä ei ole syytä aliarvioida vaan on syytä varautua myös virallisia arvioita suurempiin muuttovirtoihin.

Myös rajan ylittävän työn arvioidaan muodostuvan merkittäväksi Keski-Euroopassa. Rajan yli töissä käyvien osuudeksi arvioidaan nousevan Saksassa ja Itävallassa 1–7 prosenttia raja-alueiden työvoimasta. Matkakustannus- ja aikatekijät vaikuttavat siihen kuinka yleiseksi rajatyöskentely muodostuu.

7.10. ERITYISESTI LYHYTAIKAINEN MUUTTO KIINNOSTAA

Monissa tutkimuksissa painotetaan lyhytkestoisen muuttoliikkeen (alle vuoden mittaista) merkitystä hakijamaiden ja nykyisten EU-maiden välillä. Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM) kaikissa hakijamaissa Baltiaa (ja Kyprosta sekä Maltaa) lukuun ottamatta toteutetussa haastattelututkimuksessa selvitettiin halukkuutta erikestoiseen muuttoon. Haastattelussa kysyttiin myös mitä konkreettista vastaajat ovat tehneet muuton toteuttamiseksi.

Tulokseksi saatiin erittäin korkeita lukuja halukkuudesta työskennellä tilapäisesti (muutamasta viikosta muutamaan kuukauteen, tai rajan yli työskentely) ulkomailla. Esimerkiksi Puolassa lähes puolet vastanneista oli kiinnostuneita työskentelemään muutaman viikon ja 37 prosenttia muutaman kuukauden ulkomailla. Muutaman vuoden ulkomailla työskentelystä kiinnostuneita oli noin 20–25 prosenttia näiden maiden kansalaisista.

7.11. PUOLALAISISTA 14 PROSENTTIA KIINNOSTUNUT PYSYVÄSTÄKIN MUUTOSTA

Työministeriön liikkuvuustyöryhmän raportin mukaan sen sijaan pysyvä muuttoliike kiinnostaa jo harvempia.

Raportissa lainattujen tutkimusten mukaan puolalaisista muuttohalukkaista 14 prosenttia oli kiinnostunut pysyvistäkin muutosta. EU-maiden ohella puolalaisia houkuttelevat myös EU:n ulkopuoliset maat kuten USA, Kanada, Australia ja Uusi-Seelanti. Kohdemaista halutuimmat olivat Saksa (etenkin tilapäiseen työskentelyyn) ja USA (pysyvään muuttoon). Pohjoismaihin halusivat muuttaa vain harvat, esim. Puolan muuttohalukkaista viisi prosenttia. Suurinta kiinnostus Pohjoismaita kohtaan oli Tšekin tasavallassa, jossa 10 prosenttia muuttohalukkaista olisi kiinnostunut muuttamaan pysyvästi ja 17 prosenttia tilapäisesti Pohjoismaihin.

Puolaa lukuun ottamatta ko. maiden kansalaiset olivat vain harvoin ryhtyneet konkreettisiin toimenpiteisiin. Puolalaisista haastatelluista lähes 40 prosenttia oli opiskellut vieraita kieliä ja lähes neljäsosa hakenut työlupaa. Brittiläinen tutkimus (University College London 1999) päättyy siihen, että noin kolme prosenttia KIE-maiden kansalaisista muuttaisi 15 vuoden sisällä pois kotimaastaan.

Myös tuorein puolalainen tutkimus (Rzeczpospolita, 2001) näyttää antavan vastaavansuuruisia muuttohalukkuuslukuja. Vastanneista 16 prosenttia ilmoitti haluavansa töitä EU-maista ja heidän lisäksi lähes yhtä moni oli kiinnostunut tästä mahdollisuudesta. Myönteisimmin ulkomailla työskentelyyn suhtautuivat nuoret ja koulutetut.

7.12. SAKSA, SUOMI JA RUOTSI VIROLAISTEN SUOSIKKIMAITA

Joka toinen virolainen (48 %) on kiinnostunut työskentelemään ulkomailla, jos Viro liittyy EU:n jäseneksi. Joka toinen (50 %) taas ilmoittaa haluavansa jatkossakin työskennellä ensisijaisesti Virossa, vaikka työvoiman vapaa liikkuvuus toteutuisikin.

EU-maista eniten virolaisia houkuttelevat Saksan työmarkkinat. Työskentelyn Saksassa valitsisi ensisijaisesti 17 prosenttia virolaisista. Ensisijaisesti Suomen valitsisi noin joka kymmenes (10 %). Kiinnostus Ruotsia kohtaan on kahden vuoden takaisesta hiukan vähentynyt: nyt työskentelyn Ruotsissa valitsisi ensisijaisesti seitsemän prosenttia virolaisista.

Tiedot käyvät ilmi Suomen Gallupin tutkimuksesta, jossa selvitettiin virolaisten halukkuutta tulla Suomeen töihin sekä virolaisten työmarkkinapolitiittisia mielipiteitä. Tutkimukseen haastateltiin vuoden 2002 maaliskuussa 1006 virolaista ja tutkimusaineisto edustaa 15-74-vuotiasta väestöä eli noin 1,1 miljoonaa virolaista. Vastaavat tutkimukset tehtiin myös vuonna 1998 ja 2000.

Viisi prosenttia virolaisista pitää täysin todennäköisenä, että Viron jäsenyyden toteutuessa kävisi Suomessa aika ajoitin töissä. Toteutuessaan tämä merkitsisi, että noin 55 000 virolaista kävisi ajoittain töissä Suomessa. Kaksi prosenttia virolaisista pitää todennäköisenä, että asettuisi Suomeen pidemmäksi aikaa asumaan ja työtä tekemään. Tämä merkitsisi noin 22 000 virolaista.

Todennäköisenä Suomeen tulotaan pitäviä kiinnostavat erityisesti myyntityöt (22 %), muut palvelutehtävät (17 %), erilaiset rakennusalan työt (19 %) sekä siivous (16 %).

Suomessa työskentelyn todennäköisyys on virolaisten mielissä vähentynyt. Todennäköiseksi tai melko todennäköiseksi ajoittaisen työskentelynsä Suomessa arvioi keväällä 2002 joka neljäs aikuinen virolainen (24 %), kun kaksi vuotta sitten osuus oli jopa 33 prosenttia.

Suomeen töihin haluavat ovat enimmäkseen alle 25-vuotiaita, opiskelijoita ja työttömiä. Viron venäläiset ovat innokkaampia töihin tulijoita kuin virolaiset: venäjänkielisistä 33 prosenttia voisi tulla Suomeen töihin, vironkielisistä 21 prosenttia. Huomionarvoista on, että sujuvasti Suomea puhuvat virolaiset eivät ole erityisen halukkaita työskentelemään Suomessa (14 %), mutta pitävät muita todennäköisempänä ainakin ajoittaista työskentelyään Suomessa (50 %). Halukkuus sekä ajoittaista Suomessa työskentelyä että Suomeen muuttamista kohtaan on vähentynyt vuodesta 2000.

Tosiasiallinen muuttoliike Virosta on kääntynyt selvään laskuun vuoden 1992 jälkeen. Kun tuolloin vielä lähti 37 375 henkeä (Suomeen 402), vuonna 1999 muuttajien määrä oli enää 2 034 (Suomeen 491). Puolet muuttoliikkeestä on suuntautunut Venäjälle.

7.13. NOIN 40 000 VIROLAISTA TYÖSKENNELLYT SUOMESSA

Neljä prosenttia 15-74-vuotiaista virolaisista ilmoitti työskennelleensä Suomessa joko virallisesti tai vähemmän virallisesti. Tämä merkitsee, että noin 40 000 virolaista olisi jossain vaiheessa tehnyt työtä maassamme. "Pimeästi" heistä olisi Suomessa työskennellyt puolet – noin 20 000. Joka kolmannen sukulainen tai tuttava (33 %) on ollut Suomessa töissä virallisesti ja joka neljäs (24 %) tuntee jonkun, joka on ollut pimeästi Suomessa töissä.

Kolmannes virolaisista olisi tarvittaessa valmis ottamaan palkan vastaan pimeänä (35 %) ja tekemään ylitoita niin paljon kuin työnantaja haluaa (37 %). Valmius kumppaanikin on kuitenkin tasaisesti laskenut. Neljännes (23 %) suostuisi tekemään työtä ilman irtisanomissuojaa. Osa-aikatyöhön on valmis 43 prosenttia ja lyhyisiin työsuhteisiin 39 prosenttia virolaisista. Enemmistö (60 %) virolaisista sanoo, että palkkatason pitäisi olla samaa tasoa kuin suomalaisten. Kuitenkin reilu neljäsosa (28 %) tyytyisi suomalaisia alempaan palkkatasoon.

7.14. VIRON AY-LIIKKELTÄ ODOTETAAN PALJON

Odotukset ay-liikettä kohtaan ovat Virossa suuria, sillä miltei kaikki vastaajat (93 %) uskovat, että Virossa pitäisi olla vahva ja laajoihin työehtosopimuksiin kykenevä ammattiyhdistysliike. Virolaisten käsitys asiasta on voimistunut kahden vuoden aikana kahdeksalla prosenttiyksiköllä. He ilmoittavat lähes yhdessä rintamassa, että Viron tulisi hakea oppia ja mallia Pohjoismaista siitä, miten työnantajia ja -tekijöitä koskevista asioista neuvotellaan ja sovitaan (89 %).

Valtaosa vastaajista (91 %) ilmoittaa, että "Viron ammattiyhdistysliikkeen tulisi pitää huolta siitä, ettei Virosta koskaan tule EU:n halvan työvoiman maata". Virolaiset suhtautuvat EU-jäsenyyteen ja ammattiyhdistysliikkeen tulevaisuuteen positiivisesti, sillä yli puolet (62 %) pitää vähintäänkin melko todennäköisenä, että ay-liikkeen asema vahvistuu Virossa mahdollisen jäsenyyden myötä.

Virolaiset eivät osaa kovin hyvin arvioida maansa ammattiyhdistysliikkeen nykytilaa, sillä ei osaa sanoa -vastausten osuus on melko suuri. Epätietoisien osuus on kuitenkin tasaisesti vähentynyt vuodesta 1998. Virolaiset ovat alkaneet ottaa kantaa ay-liikkeeseensä ja ainakin ensi vaiheessa kriittiset mielipiteet näyttävät yleistyvän.

Virolaisten käsitykset mahdollisen EU-jäsenyyden seurauksista ovat ristiriitaisia. Enemmistö (64 %) pitää palkkojen kohoamista muiden EU-maiden tasolle epätodennäköisenä ja otaksuu sosiaalisen ja taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyvän entisestään. Samaa aikaan puolet väestöstä (51 %) arvioi sosiaaliturvan paranevan EU-jäsenyyden seurauksena. Työllisyyden parantumiseen luottaa 43 prosenttia väestöstä. SAK:n teettämän mittauksen kanssa samansuuntaisia tuloksia virolaisten muuttohalukkuudesta on saatu myös Viron omissa tutkimuksissa.

Työministeriön raportti lainaa Viron ulkoasiainministeriön ja sosiaaliministeriön tuhallalle 15–64-vuotiaalle virolaiselle teettämää kyselyä (Saar Poll 2000). Sen perusteella 3–4 prosenttia virolaisista olisi halukkaita muuttamaan Suomeen. Tutkimukseen vastanneet saivat valita yhden tai useamman mahdollisen kohdemaan. On kuitenkin huomattava, että 42 prosenttia lähtöhalukkaista oli työelämän ulkopuolella ja 65 prosenttia ei ollut tehnyt konkreettisia muuttosuunnitelmia.

Suuri osa haluaisi työskennellä ulkomailla lyhytaikaisesti. Heistä 37 prosenttia haluaisi tehdä vähintään samantasoista työtä kuin normaalisti, 36 prosenttia suostuisi tekemään vähän heikompi-tasoista työtä, 18 prosenttia suostuisi tekemään mitä tahansa työtä. Työttömillä ja eläkeläisillä on pienimmät toiveet. Viimeisten 12 kuukauden aikana työttömänä olleista 22 prosenttia olisi valmis ottamaan minkä tahansa työn ulkomailla ja työllisistä 11 prosenttia.

Työssä olevista virolaisista 75 prosenttia lähtisi vain, jos palkka ulkomailla olisi paljon suurempi kuin nykyinen palkka, 22 prosenttia, jos se olisi hiukan suurempi, ja yksi prosentti, jos saisi ulkomailla samaa palkkaa kuin nykyisin. 54 prosenttia kaikista muuttohalukkaista haluaisi vähintään saman palkan, 38 prosenttia suostuisi hieman pienempään palkkaan ja kolme prosenttia suostuisi paljon pienempään palkkaan kuin vastaavassa työssä kohdemaassa työskentelevät työntekijät. Opiskelijat vaativat eniten palkkaa ja eläkeläiset/työttömät vähiten.

7.15. SUOMALAISET VAROVAISIA

Suomen Gallup selvitti SAK:n tutkimuksessa myös suomalaisten asennetta vierastyövoimaan. Suomalaisista 40 prosenttia avaisi rajat kaikille ulkomaalaisille, jotka vain haluavat tulla Suomeen asumaan ja työtä tekemään.

Toisaalta kolme neljästä (75 %) korostaa, että Suomen tulee olla varovainen ja asettaa selviä rajoituksia sille kuinka paljon ulkomaalaisia maahamme muuttaa. Viron EU-jäsenyyden lähestyessä on suomalaisten huoli mahdollisista seurauksista hiukan lisääntynyt. Vajaa puolet suomalaisista (46 %) pelkää jäsenyyden heikentävän työllisyystilannetta Suomessa. Kolmannes (32 %) uskoo, että virolaisten suurempi työskentely Suomessa vahvistaisi suomalaista kilpailukykyä ja taloudellista hyvinvointia.

7.16. MUUTTAJIA EHKÄ KOLME MILJOONAA

Työministeriön raportin mukaan Sinn (2000) arvioi, että Puolasta, Romaniasta, Slovakiasta, Tšekin tasavallasta ja Unkarista muuttaa ensimmäisten vapaan liikkuvuuden vuosien aikana keskimäärin 200 000 – 250 000 ihmistä Saksaan. Seuraavan 15 vuoden aikana nettomaahanmuutto Saksaan olisi näistä maista 3,2– 4 miljoonaa henkilöä, mikä vastaisi aiempien muuttoaaltojen perusteella todettua tasapainottumisastetta (4–5 prosentin osuus lähtömaan kansalaisista asuisi Saksassa). Muista uusista jäsenmaista tulisi vielä 50 000 muuttajaa. Raportti viittaa myös siihen, että Bauer (1999)

päätyi aiemman liikkuvuuden evaluoinnin, hakijamaissa tehtyjen selvitysten, talous- ja demografisen kehityksen ja ekonometrisen mallintamisen perusteella siihen, että 2–3 prosenttia hakijamaiden kansalaista muuttaa pitkällä aikavälillä länteen.

Näiden arvioiden mukaan noin kolme miljoonaa ihmistä (noin prosentti EU:n väestöstä) muuttaisi hakijamaista nykyisiin jäsenmaihiin seuraavan 15 vuoden aikana. Tämä olisi keskimäärin 200 000 henkilöä vuodessa. Tällöin ulkomaalaisväestö kasvaisi EU:ssa 1,86 prosentista 1,91 prosenttiin. Lyhyellä aikavälillä siirtolaisuuspotentiaali voi olla suurempi. Muuttoliike keskittyy lähinnä Saksaan ja Itävaltaan.

On kuitenkin huomattava, että tosiasiallinen etabloituminen toiseen maahan on eri asia kuin henkilön suunnitelmat hänen harkitessaan muuttoa. Osa muuttajista palaa takaisin kotimaahansa. Esimerkiksi suomalaisista vuosien 1980–1999 siirtolaisista noin 20–25 prosenttia on palannut Suomeen.

7.17. RAJAN YLI TYÖSKENTELY, NS. PENDELÖINTI LISÄÄNTYY

Työministeriön työryhmä arvioi tutkimusten ja selvitysten perusteella, että Suomen ja uusien jäsenmaiden välinen muuttoliike tulee todennäköisesti olemaan dynaamista, kes-ton suhteen monimuotoista sekä kaksisuuntaista. Myös Suomesta siirrytään työskentelemään uusiin jäsenmaihiin.

Lyhyet matkat tarjoavat Keski-Euroopassa mahdollisuuden tilapäiseen siirtolaisuuteen ja rajan ylittävään työskentelyyn. Suurin osa muuttoa suunnittelevista hakijamaiden kansalaisista onkin kiinnostunut ainoastaan tilapäisestä muuttamisesta tai rajan yli työskentelystä.

Saksan raja-alueilla pendelöintitasoksi arvioidaan muodostuvan keskimäärin neljä prosenttia työpaikoista (Alecke 2001). Osuudet vaihtelevat suuresti eri raja-alueilla.

Työministeriön raportin mukaan Tödtling-Schönhofer (2001) arvioi, että uusista jäsenmaista Itävaltaan pitkällä aikavälillä tulevista yli 300 000 muuttajasta noin puolet olisi maahanmuuttajia ja puolet pendelöijiiä.

Pendelöijien osuus nousisi tällöin noin viiteen prosenttiin Itävallan työvoimasta. Pendelöinnin rajana pidetään yleisesti puolentoista tunnin työmatkaa. Tällä etäisyydellä Itävallan keskeisistä alueista asuu hakijamaissa yli kaksi miljoonaa asukasta.

7.18. SUOMENLAHTI YLITTYY YHÄ USEAMMIN

Maantieteellisellä etäisyydellä on tietenkin keskeinen merkitys liikkuvuudelle. Laajamittainen päivittäinen työssäkäynti Viron ja Suomen välillä tuskin on mahdollista Suomenlahden ylittämiseen etenkin talvisaikaan vaadittavan ajan ja kustannusten vuoksi.

Muutaman päivän tai parin viikon mittainen työskentely Suomessa on tosiasia kuitenkin jo nyt. Esimerkiksi taksikuskeina, siivoojina, mansikanpoimijoina, myyjinä, tarjoilijoina ja rakennusalan keikkahommissa työskentelee varsinkin kesäaikaan jo tuhansia virolaisia. Viime vuonna laillisia työlupia myönnettiin virolaisille 4 507.

Kaksoisasuminen Suomessa ja Virossa nostaa helposti liikaa työssäkäynnin kustannuksia, ellei työnantaja tai työvoiman välittäjäyritys järjestä kohtuuhintaista (ja usein kovin vaatimatonta) majoitusta Suomessa. Tuotanto- ja palvelutoimintojen integroituminen ja liikenneyhteyksien paraneminen tulee lisäämään rajanylityöskentelyä Suomenlahden yli. Jos Tallinna ja Helsinki yhdistetään joskus maantie- ja/tai rautatietunnelilla, muodostuu kaupungeista ennen pitkää lähes yksi työssäkäyntialue. Hanke ei kuitenkaan ole toteutumassa näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa.

VTL Kari Hietalan (2001) tekemien kustannus-hyötylaskelmien mukaan Suomi on ja pysyy virolaisille hyvin edullisena muuttokohteena näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa. Viiden vuoden työskentely Suomessa tuottaisi palkkatasoeron diskontatuilla nykyarvoilla yhteensä noin 250 000- 260 000 markan hyödyn. Sillä hankkisi hyvinkin omakotitalon tai muuta vastaavaa Viroon palattuaan. Hietala on olettanut laskelmassaan, että henkilö kuluttaisi puolet Suomessa ja puolet Virossa eli palaisi melko usein viikonloppuisin Viroon. Aikanaan 1960-luvulla suomalaiset lähtivät Ruotsiin ”Volvoa tienamaan”. Vastaava ilmiö voi toteutua jossain määrin Suomen ja Viron välillä lähivuosikymmeninä.

Työmarkkinoilla merkittävästi lisääntyneiden epätyypillisten työnteon muotojen kuten vuokratyövoiman käyttö luo edellytyksiä rajatyöskentelyn merkittäväälle lisääntymiselle. Tätä tukevat laajemminkin uuden verkostotalouden tuotantomallit, joissa työpanokset hankitaan enenevästi alihankintoina palveluja ostamalla.

Rajan yli työskentelyn lisääntyminen, ns. pendelöinti on siis yksi todennäköinen vaihtoehto, joka voi vaikuttaa melkoisesti niin Suomen kuin Viron työmarkkinoihin. Hietala viittaa haastatteluihin, joiden mukaan virolaisia tulee erityisesti hoitoaloille, yleisimminkin palvelualoille, rakennuksille ja telakoille.

Tulijoille työnantaja järjestää usein kimppamajoituksen, asuntovaunumajoituksen tai parakkimajoituksen. Jotkut sijoittuvat tuttavien tai sukulaisten luo, ainakin alkuvaiheessa. Suuremmat yritykset tai sairaalat saattavat osoittaa valmiin vuokra-asunnonkin tai ainakin avustaa sen hankinnassa. Esimerkiksi bussin kuljettaja tai taksikuski voi tulla viikonlopuksi Tallinnasta Helsinkiin, jolloin voidaan maksaa ylityökorvausten mukaisesti kaksinkertaista palkkaa. Sitten taas palataan arkipäiviksi kotiin.

Työministeriön työryhmä korostaa, että erilaisten uhkakuvien ja todellisten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi on tärkeää, että hakijamaiden ja nykyisten jäsenmaiden työviranomaisilla on riittävästi tietoa toistensa työmarkkinatilanteesta ja rekrytointihankkeista. Yhteiseurooppalaisen työnvälitysjärjestelmä EURES:n rooli on tässä tärkeä. Ennen muuta Viron kanssa tiedonvaihtoa on syytä syventää.

Tämän lisäksi SAK esittää työ- ja ulkoministeriöille, että muuttoliikkeen kannalta tärkeissä edustustoissa ja konsulaateissa on oltava työvoimapolitiittisiin kysymyksiin erikoistuvaa henkilökuntaa, joka neuvoo ja opastaa Suomeen töihin hakeutuvia henkilöitä. Tästä on saatu hyviä kokemuksia yhteispohjoismaisilla työmarkkinoilla. Kiireellisintä on palkata työvoiman liikkuvuusasioihin keskittyvä virkailija Tallinnan suurlähetystöön.

8. UHKANA KEINOTTELU HALPATYÖVOIMALLA

Valtaosa Suomeen muuttajista tulee siis jatkossakin Virossa. Viro on maantieteellisesti lähin maa, jonka kanssa talouden integroituminen on kiinteintä, ja josta on jo aieman vilkkaan muuttoliikkeen seurauksena syntynyt kiinteä siirtolaisverkosto Suomeen.

Viron väestöpotentiaali on kuitenkin pieni ja sen väestörakenne myös vanhenee voimakkaasti. Viron talouden konvergoituminen EU-maiden tasoa lähemmäksi on hakijamaiden nopeimpia, mikä myös voi hillitä muuttoa tulevaisuudessa. Toisaalta työvoiman rekrytoinnin aktiivisuus toisesta maasta myös vaikuttaa muuton suuruuteen.

8.1. TYÖVOIMAN ”VÄLITYS” JA LAITON MAAHANMUUTTO

Oma-aloitteisen muuton ohella on todennäköistä, että suuria palkka- ja sosiaaliturvaeroja hyödyntämään syntyy erityisiä työvoiman välitys- ja aliurakointifirmoja, jotka tarjoavat työvoimaa suomalaisyritysten käyttöön useimmiten Virossa ja Puolasta. Lisäksi yksittäistenkin henkilöiden muuton välittämisestä ja neuvonnasta voi syntyä liiketoimintamahdollisuuksia. Tämä organisoitu ”liiketoiminta”, jossa käytetään hyväksi uusien jäsenmaiden joidenkin kansalaisten vaikeaa asemaa, voi muodostua varsin mittavaksi ja aiheuttaa tosiasiallisesti suurimmat laajentumisesta aiheutuvat työmarkkinahäiriöt.

Kyse on useimmissa tapauksissa toiminnasta, jossa on mukana Tallinnasta operoivia suomalaisia harmaan talouden ammattilaisia. Näillä ”liikemiesillä” on monesti hämäräperäinen menneisyys Suomessa. Myös rikolliset ovat verkottuneet Suomenlahden yli, mistä kertoo virolaisten rikollisliigojen Suomessa pyörittämä prostituutio ja lisääntyvä huumeiden salakuljetus, joka on paheneva ongelma .

Itä-Euroopan maissa toimii järjestäytyneitä ihmiskuljetukseen (myös laittomiin rajanylityksiin) erikoistuneita rikollisliigoja, jotka korkeaa maksua vastaan toimittavat pääosin kolmansien maiden kansalaisia EU:n alueelle. Usein kyse on suoranaista ihmiskaupasta ja naisten hyväksikäytöstä. Toistaiseksi ongelmat tässä suhteessa Suomen rajoilla ovat olleet vähäisiä.

Ehdokasmaiden rajavalvonnan saattaminen Schengenin sopimuksen tasolle onkin yksi suurimmista jäsenyyden haasteista. Jotta laittomien siirtolaisten tulo ja ihmiskuljetus voitaisiin estää, Baltian maiden ja Puolan itäraja Venäjälle, Valko-Venäjälle ja Ukrainaan tulisi olla yhtä hyvin valvottu kuin Suomen nykyinen itäraja. Samalla EU:n on tehtävä kaikki voitava hädänalaisten ihmisten auttamiseksi paikan päällä jo lähtömaissa.

8.2. LASKUTUS SUOMEN HINNOILLA, PALKAT VIRON TASOLLA

Halpatyövoimalla keinottelusta on jo useita esimerkkejä myös Suomesta. Syksyllä 2000 esiin tullut tapaus Kvaerner Masa-Yardsin Helsingin telakalta on kuvaava. Tammisaarelainen aliurakointifirma käytti sprinklerilaitteiston LVI-urakassa virolaisen yrityksen hankkimia asentajia. Heistä osa työskenteli ilman työlupaa ja asentajille maksettiin vain noin 2000 markkaa kuukaudessa, vaikka työehtosopimuksen mukainen vähimmäispalkka olisi ollut 4–5 kertaa korkeampi. Tapaus johti poliisikuulusteluihin mutta syytetä ei nostettu, koska kukaan asianomistaja ei lähtenyt ajamaan korvauksia oikeusteitse.

Turussa alkusyksystä 2001 tuli esiin tapaus, jossa virolaisia muurareita rakennustyömaille välittänyt aliurakoitsija maksoi työntekijöilleen selvästi alle suomalaisten urakan vähimmäispalkkojen. Rakennusliiton puututtua asiaan ja uhattua pysäyttää alueen rakennustyömaat pääurakoitsija NCC oli valmis panemaan aliurakoitsijansa järjestykseen ja muurareiden palkkaus saatiin vastaamaan alan työehtosopimusta. Keväällä 2002 vastaavantyyppinen tapaus tuli esiin Varkaudessa.

Viroon ja Suomeen rekisteröitynyt yritys tarjosi vuonna 2000 tallinnalaisia bussinkuljettajia pääkaupunkiseudun liikenteeseen. Laskutus olisi vastannut Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan (YTV) hinnoittelua, mutta palkat maksettu Tallinnaan. On varsin epätodennäköistä, että kuljettajien palkat olisivat olleet alan suomalaisen työehtosopimuksen mukaisia. Hanke ei sillä kertaa toteutunut, mutta paine vastaaviin järjestelyihin lisääntyy palveluiden vapaan liikkuvuuden myötä.

On selvää, että välittäjien voitot voivat näissä tapauksissa nousta huomattaviksi ja siksi ”liikemiehiä” ja alaan erikoistuvia ”yrittäjiä” riittää. EU-jäsenyys tarjoaakin keinottelijoille ja lain rikkojille lisää toimintavapauksia, ellei säädöksiä ja sopimuksia paranneta sosiaalisen dumpin estämiseksi ja työehtojen noudattamisen valvontatoimia vastaavasti tehosteta. On estettävä se, että Suomen työmarkkinoille tulee kahden kerroksen väkeä.

Myös maineeltaan kunnialliset yhtiöt ovat valmiina hyödyntämään suuria palkka- ja muita kustannuseroja Suomen ja Viron välillä. Suomalais-virolainen lentoyhtiö Aero tähyää jo Suomen sisäisille lentomarkkinoille. Finnair omistaa Viroon rekisteröidystä yhtiöstä 49 prosenttia ja virolainen Aero Holding 51 prosenttia. Yhtiö suunnittelee hakevansa reittioikeuksia Helsingistä Turkuun, Tampereelle ja ehkä myös Jyväskylään ATR-72-potkurikoneille. Vastaavasti Finnair karsisi omia tappiollisia vuorojaan. Lentäjät olisivat Suomesta ja lentoemännät pääosin Virosta. Toiminta on tarkoitus aloittaa jo syksyllä 2002. Järjestely uhkaa suomalaisen lentohenkilökunnan työpaikkoja.

9. PALVELUJEN VAPAA LIKKUVUUS

Euroopan unionin perusvapauksiin kuuluu palvelujen vapaa liikkuvuus. Palvelujen tarjonnan piiriin on EU:ssa laskettu myös itsensä työllistävät pienyrittäjät ja työvoiman vuokraus. Lähetettyjä työntekijöitä koskeva direktiivi koskee työvoiman vuokrauksen ohella myös laajemmin palvelujen vapauden piirissä tapahtuvaa työvoiman lähettämistä maasta toiseen.

Työvoimaa voi liikkua huomattavastikin palveluiden vapaan tarjonnan puitteissa, koska työvoiman vuokraus, aliurakointi ja yritysten verkostoituminen on voimakkaasti lisääntynyt. Kilpailutettavien julkisten hankintojen ja palvelujen määrä on myös koko ajan kasvussa. Yritysten ja julkisen sektorin toimintatapojen muutosten seurauksena on syntynyt palvelualan yrityksiä, jotka tarjoavat työvoimaa muille yrityksille ja julkiselle sektorille.

Suomalaisten työehtojen noudattamisen varmistaminen on vaikeampaa työvoiman vuokraustapauksissa, sillä palkanmaksajayritys ei yleensä ole sijoittunut Suomeen. Viranomaisten ja ay-liikkeen valtuudet ja resurssit valvoa työehtojen noudattamista Suomessakin ovat puutteelliset. Esimerkiksi Tallinnassa tai Varsovassa maksettavat vuokratyöntekijöiden palkat ovat huomattavasti alle Suomen työehtosopimusten tason.

Suomi ei ole varannut Saksan ja Itävallan tapaan itselleen mahdollisuutta soveltaa työvoiman liikkuvuudelle asetettuja rajoituksia myös eräisiin palveluihin. Suomen EU-ministerivaliokunta piti 10.5.2001 palveluja koskevia siirtymäaikaavaatimuksia ylimitoitettuina. Valiokunnan mielestä palvelujen vapaan tarjoamisen rajoittamiseen tulee suhtautua erityisen varovaisesti. Siirtymäaikoja palveluille ei ole haluttu vaatia myöskään siihen vedoten, ettei Suomella ole yhteistä maarajaa hakijamaiden kanssa.

Koska nimenomaan työvoiman vuokraamisen ja vuokratyön kautta voidaan käytännössä kiertää työvoiman liikkuvuudelle asetettavat siirtymäajat, SAK:n edustajakokous edellytti toimenpiteitä, joilla tämä kiertomahdollisuus estetään.

Paras tapa olisi ollut, että Suomi olisi liittynyt niiden maiden joukkoon, joilla on oikeus halutessaan soveltaa siirtymäaikoja myös eräiden palveluiden kohdalla. Saksan ja Itävallan tavoin rajoituksia olisi pitänyt asettaa rakennus- ja siivoustöihin sekä lisäksi työvoiman vuokrauspalveluihin (mm. ravintola-, metalli-, hoiva- ja kuljetusalalla).

Tämä ei valitettavasti näytä enää mahdolliselta. Siksi erityisiä valvontakeinoja on otettava käyttöön myös Suomessa. Lakimies Jari Hellstenin eräille SAK:n jäsenliitoille marraskuussa 2001 laatima selvitys työsuhteen ehtojen valvonnasta EU:ssa osoittaa, että monet vanhat jäsenmaat jo soveltavat varsin tehokkaita lainsäädännöllisiä keinoja työmarkkinahäiriöiden välttämiseksi. Selvityksessä on selostettu myös aihepiiriin liittyviä yhteisöoikeuden ratkaisuja. Ennakkotapauksista on hyötyä ammattiliittojen edunvalvonnan kannalta.

9.1. KULJETUSALALLE TULEE SIIRTYMÄAIKOJA

Erityinen ongelmakenttä liittyy kuljetusalaan. Uhkana on maantiekuljetuksien siirtyminen suurelta osin Virosta käsin toimivien yritysten hoidettaviksi sekä matkustajalaivojen ulosliputus ja Suomen sisäisen lentoliikenteen siirtyminen operoitavaksi Tallinnasta käsin. Rautatieliikenteeseen laajentuminen tuskin tuo muutoksia tai ongelmia Suomen näkökulmasta.

Maantiekuljetuksissa itälaajeneminen merkitsee työvoiman vapaan liikkumisen lisäksi kabotaasin vapautumista. Kabotaasi tarkoittaa, että yhden EU-maan kuljetusyritys saa hoitaa toisen EU-maan ulkomaankuljetuksia EU:n sisällä ja väliaikaisesti myös sen sisäisiä kuljetuksia.

Kabotaasi sallittiin kokonaan EU:ssa 1.7. 1998. Tavarankuljettamiseen EU:n sisällä riittää ns. yhteisölupa. Esimerkiksi Oulun ja Helsingin välinen rahti avautuisi siis kilpailulle, johon myös Baltian maiden kuljetusyritykset voivat osallistua. Suomalaiset kuljetusyritykset kohtaavat myös kovemman kilpailun Venäjän transitokuljetuksissa. Virolaisten tai sinne etabloituneiden suomalaisten yritysten työvoimakustannukset ovat selvästi alhaisempia ja polttoaineen sekä myös ajoneuvojen hinta on verotuskohtelusta johtuen edullisempi. Yhtiövero suosii myös operointia Virosta käsin.

Unionin kanta on kuitenkin, etteivät hakijamaat pääse kuljetusmarkkinoille ennen kuin ne ovat saattaneet EU-kuntoon koko liikennealaa koskevan lainsäädäntönsä, mukaan lukien sosiaaliset, tekniset, taloudelliset ja turvallisuusmääräykset (ajopiirturit, kuljettajien työajat) sekä ympäristönormit.

Tämä edellyttää käytännössä kabotaasin siirtymäaikaa. Saksan liikenneministeri ehdotti maantiekuljetuksiin samanlaista seitsemän vuoden joustavaa siirtymäaikaa kuin työvoiman vapaalle liikkuvuudelle. Komissio hyväksyi marraskuussa 2001 unionin neuvottelukannan, jonka mukaan kabotaasiin tulisi Unkarin kanssa viiden vuoden siirtymäaika ja Viron, Liettuan ja Slovakian sekä Tshekin kohdalla neljän vuoden siirtymäaika. Siirtymäajan päättymistä seuraavan vuoden ajan nykyiset jäsenmaat voivat soveltaa turvalauseketta, mikäli vakavia markkinahäiriöitä ilmenee, kuljetustarjonta ylittää merkittävästi kysynnän tai kansalliset kuljetusyritykset joutuvat merkittäviin taloudellisiin vaikeuksiin. Turvalausekkeen soveltamisesta on tehtävä perusteltu ilmoitus komissiolle.

Komissio perusteli esitystään aiheellisesti sillä, että sisäisen liikenteen äkillinen avaaminen johtaisi nykyisissä jäsenmaissa vakaviin kuljetusmarkkinoiden häiriöihin, koska kuljetustoiminnan harjoittamisen edellytykset hakijamaissa – esimerkiksi kustannustaso – eroavat oleellisesti nykyisissä jäsenmaissa vallitsevista edellytyksistä.

Neuvotteluluku on suljettu ja lopputuloksena oli kansainvälisen liikenteen välitön vapauttaminen, mutta kabotaasiin tuli 2+2+1 vuoden siirtymäaika. Ensimmäisen kahden vuoden lopussa jäsenmaan on ilmoitettava haluaako se käyttää seuraavaa kahden vuoden pituista siirtymäaikaa. Viidennen vuoden käyttö edellyttää vakavaa markkinahäiriötä tai sen uhkaa. Kahdenväliset kiintiösopimukset ovat mahdollisia siirtymäkauden aikana.

SAK vaikutti siihen, että Suomessa EU-ministerivaliokunta asettui siirtymäaikojen kannalle. Liikenne- ja viestintäministeriö ajoi mahdollisimman lyhyttä siirtymäaikaa. Myös teollisuuden puolella on vaatimuksia, että kabotaasin siirtymäaika jäisi ensimmäiseen kahteen vuoteen.

Merenkulussa ajankohtaisin uhka liittyy matkustaja-alusten siirtymiseen Ruotsin lipun alle, koska maa otti lokakuun alusta 2001 käyttöön ns. nettopalkkajärjestelmän. Suomalaisvarustamot ja alan työntekijäliitot edellyttävät vastaavantasoisista tukijärjestelmää myös Suomeen. Yksi kilpailutilannetta tasoittava toimi olisi ollut toimivan tonniveron säätäminen. Eduskunta kuitenkin torjui SAK:n ja alan järjestöjen ehdotukset keväällä 2002 ja tonnivero säädettiin muodossa, jossa sitä tuskin ottaa käyttöön yksikään varustamo. Toimiva tonnivero olisi tukenut myös alushankintoja ja telakoiden työllisyyttä Suomessa.

Viron tulo EU:n jäseneksi muuttaa aikanaan asetelmaa vieläkin hankalammaksi suomalaisten merimiesten näkökulmasta. Alusrekisterin avaamiselle olisi siksi pitänyt asettaa myös siirtymäaika. Houkutus siirtää laivat Viron lipun alle muodostuu Ruotsiin liputtamistakin suuremmaksi sen jälkeen kun Viron olot vakiintuvat riittävästi.

Viro tähtää varustamojensa kilpailukyvyyn ja menestyksen tukemiseen eri tavoin. Se vaatii tax free-kaupalle sekä tupakan verotuksen nostolle pitkiä siirtymäaikoja. Se ei saanut kuitenkaan vaatimaansa tax free-myyntin siirtymäaikaa Suomenlahden laivaliikenteelle. Tupakan valmisteveroon Viro sai siirtymäajan vuoden 2009 loppuun. Vasta siihen mennessä tupakan verotus on nostettava EU:n tasolle.

Viro on tekemiinsä Eurooppa-sopimuksiin viitaten kirjelmöinyt Euroopan komissioon Suomen Merimies- Unionin ja Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT:n toimeenpanemien laillisten työtaistelutoimien johdosta, joilla on pyritty estämään virolaislaivojen ja niiden halpatyövoiman avulla tapahtuva epäreilu kilpailu. Virolaisvarustamojen korvauskanteita on vireillä myös Lontoossa liittoja sekä kansainvälistä kuljetusalojen federaatiota vastaan.

Lakko-oikeus on kuitenkin yksi unionin perusoikeuksista eikä sitä voida rajoittaa tavaroiden tai palvelujen vapaan liikkuvuuden varjolla. Tästä on useampia ennakkotapauksia myös yhteisön oikeusistuimen päätöksissä. Tilanne on monella tapaa herkkä. Itämerestä ei saa tehdä merimiesten työehtojen polkumyynnialuetta ja siksi laajentumisneuvotteluissa on kiinnitettävä vakavaa huomiota myös alusrekisterin äkillisestä vapauttamisesta seuraaviin ongelmiin.

10. ONGELMIA HERKILLE ALOILLE

Laajentuminen vahvistaa Suomen kuten muunkin Euroopan asemaa globalisoituvassa taloudessa ja edistää varsinkin pidemmällä tähtäimellä Suomen talouskasvun ja työllisyyden edellytyksiä. Itämeren talousalue on mahdollisuus myös Suomen elinkeinoelämälle. Työvoima on tärkeä tuotannontekijä yhteismarkkinoilla ja sen vapaa liikkuvuus eräs keskeinen sisämarkkinoiden ja yhteisöoikeuden periaate.

Komission teettämien tutkimusten johtopäätös on, että EU:n itälaajentumisen aiheuttaman muuttoliikkeen vaikutukset työmarkkinoihin ja työllisyyteen jäävät kokonaisuutena varsin vähäisiksi, mutta ne voivat kuitenkin kohdistua varsin huomattavina joihinkin ammattiryhmiin ja toimialoihin erityisesti rajaseuduilla. Herkillä toimialoilla laajentumisen vaikutukset työvoiman tarjontaan, alkuperäisten työntekijöiden työllisyyteen tai palkkakehitykseen voivat muodostua yleistä vaikutusta suuremmiksi.

Herkillä aloilla tarkoitetaan aloja, joilla voidaan odottaa markkinaosuuksien menetyksiä koti- ja ulkomaanmarkkinoilla ja kustannusten alentamispaineita, joita kovempi kilpailu tuo mukanaan, sekä paineita vähentää työvoimaa kotimaassa. Näitä aloja ovat todennäköisesti maatalous ja elintarviketeollisuus, maantiekuljetukset (erityisesti kabotaasi), rakentaminen ja tekstiili- ja vaatetusteollisuus. Riski voi toteutua myös eräissä palvelutehtävissä.

Uusista jäsenmaista tulevat muuttajat ovat todennäköisesti pääosin hyvin koulutettuja, mutta tulevat eurooppalaisten arvioiden mukaan useimmiten sijoittumaan teollisuuden työntekijäammattiteihin ja palvelusektorin alhaisen osaamisen työpaikkoihin. Myös rakennus- ja kuljetusalat ovat suomalaisen klusterianalyysin mukaan ns. herkkiä aloja laajenemisen aiheuttamalle työvoiman tulolle.

Myös työministeriön työryhmä arvioi, että vaikka esitettyjen arvioiden mukaisella muuttoliikkeellä ei olekaan olennaisia vaikutuksia Suomen demografiseen kehitykseen tai työmarkkinoihin yleisesti, tietyillä herkillä aloilla voi mahdollisesti syntyä ongelmia. Siksi on tarpeen arvioida ja kehittää työmarkkinalainsäädännön toimivuutta ja työsuhteiden ehtojen noudattamisen valvontaa.

Suomen työmarkkinoiden hyvä toimivuus on olennaista myös itälaajentumisen kiihdyttämän talouden rakennemuutoksen kannalta. Vuoden 2001 työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelmassa sovitut toimenpiteet työvoiman kotimaisen liikkuvuuden edistämiseksi ja työttömien työmarkkinakelpoisuuden parantamiseksi ovat tärkeitä. Lisääntyvä ulkomaalaisväestö edellyttää Suomessa myös kotouttamisohjelmien ja julkisten palvelujen kehittämistä maahanmuuttajille. Samoin on välttämätöntä etnisten suhteiden parantaminen ja rasismien torjunta työpaikoilla ja muualla yhteiskunnassa.

10.1 VAIKUTUKSET ERI TOIMIALOILLA

Suomen ja ennen muuta Baltian maiden välillä on jo nyt käynnissä talouksien integraatio. Sen tiivistymiselle EU:n laajentuminen luo entistä paremmat institutionaaliset edellytykset. Monilla keskeisillä toimialoilla on mahdollista liikutella tuotantoa suorien sijoitusten avulla työvoimakustannuksiltaan edullisempiin maihin. Tämä koskee paitsi ns. uuden talouden keskeisiä toimialoja (Suomen osalta ennen muuta elektroniikkaklusteri), myös eräitä perinteisiä toimialoja, kuten tekstiili- ja vaatetusteollisuus, joka on jo siirtänyt merkittävästi tuotantoaan Viroon. Myös elintarviketeollisuus investoi Viroon.

Valtiovarainministeriö (2001) arvioi, ettei laajentumisesta ole odotettavissa kansantalouden kannalta tuntuvia vaikutuksia EU -maissa, koska ehdokasmaiden osuus EU:n ulkomaankaupasta, ulkomaisesta työvoimasta tai suorista sijoituksista on pieni. Ehdokasmaiden yhteenlaskettu BKT on vain noin viisi prosenttia nykyisten jäsenmaiden yhteenlasketusta BKT:sta.

ETLA:n tutkimuksessa (Alho 2001) arvioidaan, että kokonaisuudessaan EU:n laajentumisen vaikutukset suomalaisille klustereille ja toimialoille ovat pitkällä tähtäimellä positiiviset. EU:n laajentuminen kasvattaa yhteismarkkinoita 105 miljoonalla ihmisellä, joiden tulotaso laajentumisen seurauksena oleellisesti kasvaa. Tällä on huomattava kysyntää ja keskinäisen kaupan kasvua edistävä vaikutus. Eri toimialojen yritykset hyötyvät ja lisääntyvän kaupankäynnin seurauksena työllisyys kasvaa myös Suomessa.

Vaikutukset ovat kuitenkin erilaisia yrityksille ja työntekijöille. Eräillä aloilla hakijamaiden tuotanto syrjäyttää suomalaista tuotantoa ja suomalaisyrityksetkin siirtävät tuotantoaan pois kotimaasta. Yritykset voivat ottaa haltuunsa hakijamaiden yrityksiä ja niiden liiketoimintaa. Työtä siirtyy hakijamaiden työntekijöiden tehtäväksi. Hakijamaista on tulossa Suomeen työvoimaa sekä yrityksiä tekemään täällä projekteja. Mahdollisuus kotimaata korkeampiin palkkoihin houkuttelee Suomeen työvoimaa. Myös suomalaisille aukeaa vaativia johto- ja asiantuntijatehtäviä uusissa jäsenmaissa..

Alhon tutkimuksen mukaan herkkiä aloja, joille laajeneminen voi aiheuttaa sopeutusongelmia, ovat elintarviketeollisuus ja maatalous, kuljetukset (erityisesti kuorma-autokuljetukset) sekä rakentaminen. Monet alat, esimerkiksi tekstiili- ja vaatetusteollisuus, menettävät asemiaan ja hakijamaiden yritykset vahvistavat kilpailukykyään, vaikka jäsenyys ei toteutuisikaan.

Laajentumisen kannalta herkät toimialat Suomessa (Etna, Alho 2001)

ICT-klusteri

- Hakijamaat orastava markkina-alue (elektroniikkakomponenttien valmistaja, tarvittavaa ohjelmisto-osaamista)
- Kapasiteettiongelmien takia elektroniikkateollisuuden sopimusalihankinta ei uhkaa omaa työvoimaamme, mutta luo mahdollisuuksia yrityksille laajentaa tuotantoaan ja vastata joustavammin markkinoiden kysyntään

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT:n tehdasteollisuudessa, rakennustoiminnassa ja palvelusektorilla toimiville konserneille kesällä 2000 tehdyn kyselyn mukaan suomalaiskonsernit odottavat liikevaihtonsa kasvavan Itä- ja Länsi-Euroopassa selvästi enemmän kuin Suomessa.

Keskimääräiseksi liikevaihdon vuosikasvuksi Itä-Euroopassa arvioidaan vähän alle 12 prosenttia (Suomessa reilut 5 prosenttia), ja voimakkainta itäkasvua ennakoivat metalli- ja elektroniikkateollisuus. Itä-Euroopassa teollisuuden henkilöstön keskimääräinen kasvuvauhti on lähes kahdeksan prosenttia vuodessa, ja metalli- ja elektroniikkateollisuudessa ennakoitaan 13 prosentin vuotuista kasvua. Sekä rakentaminen että palvelusektori odotti Itä-Euroopasta selvästi Länsi-Eurooppaa nopeampaa liikevaihdon kasvua. Palveluyritykset aikovat laajentaa toimintaa Itä-Euroopassa voimakkaasti. Henkilöstön kasvun odotetaan ylittävän jopa 15 prosenttia vuodessa.

Kasvava kauppa ja lisääntyvä tuotannollinen yhteistyö voi luoda lisää hyvinvointia myös suomalaisille. Siksi on kaikin tavoin pyrittävä varmistamaan, että kansantaloudelle kokonaisuutena laajentumisesta muodostuu enemmän etua kuin taakkaa.

10.2. HAITALLINEN VEROKILPAILU LISÄÄNTYY

Talousneuvosto ja valtiovarainministeriö ovat alkaneet selvittää Suomen tulevaa verotusta. Laajenemisen aiheuttamat muutokset on syytä arvioida molemmissa työryhmissä, sillä yksi seuraus EU:n laajenemisesta on haitallisen verokilpailun kiihtyminen. Yhdistyneenä yritysten sijoittumiseen halvempien verokantojen maihin se voi aiheuttaa vakavankin uhkan Suomen julkisen sektorin ja sitä kautta hyvinvointipalvelujen rahoitukselle.

Esimerkiksi Virossa yhteisövero ei ole (Suomessa 29 %). Yritys ei maksa voitoistaan veroja lainkaan. Veroa menee omistajalta vasta siinä vaiheessa, jos hän ottaa rahoja ulos yrityksestä omaan käyttöön. Tuloveroprosentti on kaikille sama, 26 prosenttia. Arvonlisävero on 0-18 prosenttia ja sosiaalimaksut myös selvästi alhaisempia kuin Suomessa.

Irlannin tapaan Viron nimenomaisena strategiana näyttää olevan toimia veroparatiisina ja houkutellessa siten ulkomaisia sijoituksia ja yrityksiä. Houkutus siirtyä verosyistä Suomenlahden toiselle rannalle voi muodostua suureksi monelle suomalaisyritykselle, miksei palkansaajallekin.

Verotuksen vähimmäistasojen säätäminen on ollut unionissa erittäin vaikeaa mm. Luxemburgin ja Englannin vastustuksen takia. Talletusten lähdeverossa on sentään päästy eteenpäin, mutta haitallinen verokilpailu, joka näkyy myös merenkulussa, on vitsaus koko unionin alueella ja pahenee uusien jäsenmaiden myötä.

Olisi välttämätöntä, että verotuksen vähimmäistasojen määräämisessä voitaisiin käyttää enemmistö päätöksiä. Muutoin veroparatiisimaat estävät suhteellisen etunsa menettämisen yksimielisyysperiaatteeseen vedoten. Tämä on aivan keskeinen kysymys käynnistyneessä unionin tulevaisuuskeskustelussa ja perussopimusten uudistamisessa.

10.3. PAINETTA PALKKOJEN ALENEMISEEN JA TYÖTTÖMYYDEN KASVUUN

Liikkuvuuden vaikutuksia palkkatasoon on tutkittu Yhdysvalloissa ja muualla Euroopassa. Suomalaisia arvioita ei ole käytettävissä. On kuitenkin itsestään selvää, että työvoiman tarjonnan lisäys ja valmius työskennellä jopa minimiehtojakin heikommilla palkoilla luo painetta palkkojen polkemiseen myös suomalaisten työntekijöiden kohdalla ja vaikeuttaa ay-liikkeen asemaa palkkaneuvotteluissa.

Työministeriön raportin mukaan muuttoliikkeen vaikutuksia alkuperäistyövoiman palkkoihin ja työllisyyteen on arvioitu USA:ssa Yhdysvaltain, Kanadan ja Meksikon välisen vapaakauppasopimuksen (NAFTA) osalta (mm. Boeri, 2000). NAFTA ei kuitenkaan sisältänyt työvoiman liikkuvuuden merkittävää vapauttamista, ja muuttoliike Meksikosta USA:han oli pääasiallisesti laitonta ja luonteeltaan tilapäistä. Se ei, päinvastoin kuin usein luullaan, ole laskenut USA:n palkkatasoa eikä aiheuttanut alkuperäisen työvoiman työllisyyden heikkenemistä. Tämä osoittaa Boerin mukaan joustavien työmarkkinoiden ”hyödyllisyyden”.

10.4. PALKKATASON PUDOTUS VAJAA PROSENTTI

Työministeriön raportin mukaan Bauer (1999) on koornut yhteen kymmenen keskeisen eurooppalaisen tutkimuksen tulokset maahanmuuton vaikutuksista työmarkkinoihin. Useimmat tutkimukset osoittavat, että maahanmuutolla olisi vain vähäisiä negatiivisia vaikutuksia alkuperäisväestön palkkoihin. Tätä hän selittää jäsenmaissa käytössä olevilla yleisittovilla palkkajärjestelmillä sekä alkuperäistyövoiman siirtymisellä toimialoille, joissa on vähän ulkomaalaisia. Tutkimus päättyy laskelmaan, jonka mukaan ensimmäisenä vuonna laajentumisen vaikutuksesta palkkataso laskisi unionissa enintään 0,81 prosenttia.

Myös Bruckerin (2000) mukaan lisääntyvän muuttoliikkeen vaikutukset alkuperäisväestön työmarkkinatilanteeseen ovat vähäiset. Itä-Euroopan työvoima on yleisesti ottaen hyvin koulutettua. Tutkimuksen mukaan tähänastisten kokemusten perusteella Keski- ja Itä-Euroopan maista tulevien siirtolaisten koulutustaso on huomattavasti korkeampi kuin muiden ulkomaalaisten ja jopa alkuperäisväestön.

He kuitenkin valikoituvat samoilla aloille kuin muutkin ulkomaalaiset. Esimerkiksi Tšekistä, Bulgariasta, Unkarista, Puolasta, Romaniasta ja Slovakiasta tulleet työntekijät ovat sijoittuneet ennen muuta teollisuustuotantoon, rakennusteollisuuteen, matkailuun ja yksityisten kotitalouksien palvelukseen. Tilapäinen siirtolaisuus Saksaan keskittyy lähinnä maatalouden sesonkitöihin ja rakennussektorille.

Johtopäätöksenä on, että ehdokasmaista tulevat siirtolaiset todennäköisesti kilpailevat muiden ulkomaalaisten työntekijöiden kanssa pääasiassa teollisuustuotannon työntekijäpaikoista sekä palvelusektorin ja maatalouden alhaisen osaamisen työpaikoista.

Laskelmien mukaan yhden prosenttiyksikön siirtolaisuusosuuden lisääntyminen tietyllä alalla laskisi Saksassa palkkojen nousua keskimäärin 0,65 prosenttiyksikköä. Kasvun alenema on suurin työntekijöillä (1,6 %-yksikköä) ja lähes neutraali toimihenkilöillä (0,1 %-yksikköä). Tämänkaltainen siirtotyötyövoiman kasvu olisi kuitenkin erittäin huomattava, koska hakijamaiden työntekijöiden osuus Saksan työvoimasta on tällä hetkellä 0,6 prosenttia. Itävallassa vaikutukset olisivat noin puolta pienemmät.

Ruotsin komiteamietintö (SOU 1997) arvioi optimistisesti, että silloin kun maahanmuutto perustuu vastaanottomaan työmarkkinatilanteeseen, maahanmuutto tuskin lisää työttömyyttä, mutta sen sijaan se voi lisätä työllisyyttä.

10.5. TYÖTTÖMYYS KASVAISI EHKÄ PUOLI PROSENTTIA

Työministeriön raportin mukaan Sinnin (2000) mielestä työmarkkinoiden toimiessa joustavasti ja työvoimapolitiittisen siirtolaisuuden perustuessa palkkaeroihin, vapaa liikkuvuus tuottaa optimaalisen tuloksen niin muuttoliikkeen määrän kuin rakenteenkin kannalta sekä lähtö- että tulomaillekin. Liikkuvuuden tuottavuusvaikutukset johtavat niin alkuperäisten kuin ulkomaalaisten työntekijöiden tulohyötyihin, jotka ylittävät siirtolaisuuden suorat ja välilliset kustannukset.

Hänen mukaansa maahanmuuttajien ansaitsemat tulot eivät rasita alkuperäisväestöä, koska pääsääntöisesti ne ovat pienempiä kuin maahanmuuttajien aiheuttama lisäarvo. Kaiken kaikkiaan maahanmuuton aiheuttaman alkuperäisen työvoiman syrjäytymisen ehkäisemiseksi paras keino olisikin Sinnin mielestä lisätä palkkojen ja työmarkkinoiden ”joustavuutta”. Mikäli tämä ei ole poliittisesti mahdollista, on otettava käyttöön tilapäisiä maahanmuuttokiintiöitä ja näiden aikana kehitettävä työmarkkinoiden joustomekanismeja.

Jo aiemmin mainittu Bauer (1999) päätyy laskelmissaan siihen, että laajentumisen aiheuttama ehdokasmaista tulevan ulkomaalaisväestön lisäys (ensimmäisenä vuonna ulkomaalaisten osuus EU-maiden väestöstä kasvaisi 1,86 prosentista 1,91 prosenttiin) lisäisi EU:n työttömyysastetta 0,54 prosenttiyksikköä. Bauer kuitenkin arvioi, että tämä olisi yläraja ja luonteeltaan ”piikkimäinen, koska maahanmuutto stimuloi taloudellista kasvua ja koska useimmat ehdokasmaista tulijat ovat muuttamassa vain tilapäisesti”.

Työministeriön raportin mukaan arvioitaessa syrjäytymisvaikutuksia sektoritasolla, tutkimukset (mm. Bauer) antavat vaikutuksista hyvin erilaisia tuloksia valitusta menetelmästä riippuen. Ulkomaalaisten yhden prosenttiyksikön osuuden lisääntyminen alalla lisää Bruckerin (2000) laskelmien mukaan tällä alalla olevan yksilön riskiä joutua työttömäksi Itävallassa 0,8 prosenttiyksikköä ja Saksassa alle 0,2 prosenttiyksikköä. Sen sijaan henkilön todennäköisyys siirtyä muulle toimialalle laskee Itävallassa ja kasvaa Saksassa. Tulokset riippuvat valitusta mittaustekniikasta ja niitä tulee tulkita varoen.

Myös Ruotsissa komitea (SOU 1997) arvioi sektorikohtaisten vaikutusten osalta ilmeiseksi, että monet uusien jäsenmaiden työntekijät ovat halukkaita tulemaan Ruotsiin moniin työtehtäviin hyvin alhaisella palkkatasolla. Tämän torjumiseksi komiteamietintö painottaa työmarkkinoiden säätelyn säilyttämistä ja suhtautuu epäillen palkkajoustavuuden lisäämiseen.

Itälaajentumista koskevat eurooppalaiset tutkimukset eivät sisällä tarkastelua maahanmuuton vaikutuksista työttömien, ennen muuta pitkäaikaistyöttömien, työllistymisen todennäköisyyteen.

Vaikka luvut ovat varsin pieniä, osoittavat ne kiistatta suunnan. Muuttoliike aiheuttaa jonkin verran paineita työnantajien toivomien yksipuolisten joustojen suuntaan ja erityisesti herkillä toimialoilla seurauksena voi olla palkkojen jousto alaspäin, ay-liikkeen neuvotteluvoiman heikkeneminen sekä kielteiset työllisyysvaikutukset.

10.6. TUTKINTOJEN TUNNUSTAMINEN

Yhteisön lainsäädännön peruseriaate on, että henkilö, joka on pätevä harjoittamaan ammattia jossakin jäsenvaltiossa, on pätevä harjoittamaan samaa ammattia missä tahansa EU-maassa. Tutkintojen vastavuoroista tunnustamista koskevassa lainsäädännössä on tarkemmin määrätty tämän periaatteen soveltamisesta käytäntöön. Tutkintojen vastavuoroisesta tunnustamisesta on säädetty ns. sektoridirektiiveissä, yleistä tutkintojen tunnustamisjärjestelmää koskevissa direktiiveissä, asianajajia koskevassa lainsäädännössä ja ns. kolmannessa direktiivissä.

Sektoridirektiivit koskevat lääkärin, hammaslääkärin, yleissairaanhoidajan, kättilön, eläinlääkärin, proviisorin ja arkkitehdin tutkintojen vastavuoroista tunnustamista. Sektoridirektiivien mukaan toisessa jäsenvaltiossa suoritettu tutkinto tunnustetaan automaattisesti ilman lisävaatimuksia. Direktiiveissä on määräykset tutkintoihin johtavan koulutuksen sisältöä ja pituutta koskevista vähimmäisvaatimuksista.

Yleistä tutkintojen tunnustamisjärjestelmää sovelletaan ammatteihin, joiden osalta tutkintojen tunnustamisesta ei ole säädetty muussa yhteisölainsäädännössä. Järjestelmä ei aseta tutkintojen pituutta tai sisältöä koskevia vaatimuksia, vaan se perustuu muuttajan saaman koulutuksen ja vastaanottavan maan vaatimusten väliseen vertailuun.

Muuttaja voi joutua korvaamaan koulutuksessaan olevia puutteita kelpoisuuskokeella tai sopeutumisajalla ja koulutusten pituuksissa olevia eroja työkokemuksella. Koska samaan ammattiin johtava koulutus voi olla eritasoista eri jäsenvaltiossa, järjestelmässä on säännöt siitä, miten erilainen koulutustaso otetaan huomioon tutkintoa tunnustettaessa. Asianajajilla on oikeus saada tutkintonsa tunnustettua yleisen järjestelmän mukaisesti tai harjoittaa ammattiaan lähtömaan ammattinimikkeellä.

II. LAAJENTUMISEN HINTA, ALUE- JA RAKENNEPOLITIikka

Komission lokakuussa 2001 esittämien alustavien arvioiden mukaan koko laajentumisen hintalappu vanhoille jäsenmaille jäisi korkeintaan 0,4 prosenttiin nykyisten unionimaiden bruttokansantuotteesta. Komission ennuste vuodelle 2002 on, että EU-maiden yhteenlaskettu BKT nousee 9 256 miljardiin euroon (European economy, European Commission 72/2001). Komission laskelmissa vanhojen jäsenmaiden BKT:n vuosikasvu olisi 2,5 prosenttia ja uusien jäsenmaiden BKT kasvaisi 4 prosenttia vuodessa.

Laajentumisen lisäkustannukset olisivat vuonna 2006 noin 15-18 miljardia euroa ja 2013 noin 33-48 miljardia euroa verrattuna laajentumista edeltävään vuoteen 2003. Arvio perustuu siihen, että nykyisten jäsenten maatalous- ja rakennetuet pysyvät nykyisellä tasollaan ja uudet jäsenmaat saavat maksimaaliset tuet, jotka kuitenkin rajataan enintään neljään prosenttiin niiden BKT:sta. Edelleen oletetaan, että 10 maata liittyvät 2004 ja Bulgaria ja Romania vasta vuoden 2006 jälkeen.

Uusien jäsenmaiden osuus EU:n menoista olisi arvioiden mukaan noin 15 prosenttia vuonna 2006 ja noin 30 prosenttia vuonna 2013. Alhaisempi arvio EU:n budjetin koosta vuonna 2006 on noin 107 miljardia euroa ja korkea arvio 115 miljardia euroa. Vuodelle 2013 alhainen arvio on noin 116 miljardia euroa ja korkea arvio on 155 miljardia. Vuoden 2003 budjettiennuste on 98,5 miljardia euroa.

EU:n omien varojen katto, eli maksimi, jonka unioni voi jäsenmaksuina ja muina tuloina jäsenmailta kerätä, on 1,27 prosenttia BKT:sta. Siitä ollaan tällä hetkellä aika kaukana, sillä unionin budjetti syö noin 1,1 prosenttia jäsenmaiden yhteenlasketusta BKT:sta. Mutta 0,4 prosentin siivu siihen lisäksi jo ylittäisi menokaton. Komissio tähtää siihen, että jäsenyysneuvottelut ja unionin seuraava rahoituskehys vuosille 2007-2013 pidetään erillään. Siksi se on ilmoittanut, ettei esitystä uusiksi rahoituskehyksiksi, eli käytännössä suurelta osin maatalous- ja rakennetuiksi ja niistä seuraaviksi rahoitusosuuksiksi julkisteta ennen vuotta 2004, jolloin uusien jäsenten pitäisi olla jo mukana.

Suomen EU-rahoitusasemaan vaikuttaa kolme osatekijää. Ne ovat Suomen EU:lta saamat tulot, unionin budjetin loppusumman koko ja Suomen rahoitusosuus tuosta budjetista. Vuoteen 2006 asti tulot ja menot ovat jo pitkälti ennustettavissa. Valtiovarainministeriö arvioi muistiossaan, että Suomen nettomaksut EU:lle olisivat tuolloin todennäköisesti 300-450 miljoonan euron kokoluokassa, mikä merkitsisi 110-260 miljoonan euron heikennystä laajentumista edeltäneeseen vuoteen 2003. Ministeriö arvioi komission tammikuun lopulla 2002 julkistamien linjausten pohjalta, että nettoaseman heikkeneminen olisi noin 200 miljoonaa euroa laajentumisen seurauksena.

Ministeriö arvioi, että vuoteen 2013 mennessä nettomaksut kohoavat 600-850 miljoonaan euroon. Lopputulos riippuu kuitenkin ratkaisevasti vuoden 2006 jälkeistä aikaa koskevien rahoitusneuvottelujen tuloksista. Kädenvääntö käydään vuosina 2005-2006 ja uudet jäsenet osallistuvat siihen. Huonoimmassa tapauksessa nettomaksut voisivat nousta selvästi yli 1000 miljoonaan euroon.

Nykyarvioilla laajentumisen hinta Suomelle vuonna 2013 olisi 0,3-0,4 prosenttia bruttokansantuotteestamme.

II.1. KOHEESIOPOLITIIKKA KÄYTÄNNÖN SOLIDAARISUUTTA

Unionin keskeinen toimintaperiaate on koheesio. Käytännössä se tarkoittaa, että vauraammat keskusalueet auttavat syrjäisempiä reuna-alueita. Koheesiot politiikka merkitsee EU:n sisäistä solidaarisuutta.

Kun itälaajeneminen kokonaisuudessaan toteutuu, EU:n väestö lisääntyy 28 prosentilla mutta sen kansantulo vain noin viidellä prosentilla. EU:n pinta-ala kasvaa 34 prosentilla mutta laskennallinen BKT asukasta kohden laskee 18 prosentilla nykytasosta. Tulot unionin sisällä kaksinkertaistuvat sekä maa- että aluetasolla mitattuna. Kehityserojen tasaamisesta tulee unionissa laajenemisen myötä paljon mittavampi haaste.

Unionin tulevaa alue- ja rakennepolitiikkaa valmistellaan samanaikaisesti laajentumisneuvottelujen kanssa. Komission 31.1.2001 julkaisema koheesioraportti on parhaillaan jäsenmaiden keskusteltavana. Varsinaiset uudistusehdotukset tulevat sisältymään kolmanteen raporttiin vuodenvaihteessa 2003–2004. Uusi lainsäädäntö on tarkoitus saada valmiiksi vuoden 2006 alusta, jotta sitä voidaan alkaa soveltaa vuonna 2007 alkavalla ohjelmakaudella.

Rahoitusraamit on lyöty lukkoon aina vuoteen 2006 saakka. Nykyiset jäsenmaat saavat tukea rakenne- ja koheesiorahastoista noin 29 miljardia euroa. Uusille jäsenmaille on varattu vuodelle 2006 lisäksi 12 miljardia euroa näitä varoja. Nykyisen budjettipäätöksen voimassaolon aikana ei ole odotettavissa juurikaan muutoksia pelisääntöihin, joilla tukea jaetaan.

Seuraava budjettikausi 2007–2013 on avoin. Nizza vuoden 2000 huippukokouksen päätöksen mukaisesti – joka tehtiin erityisesti Espanjan toivomuksesta – rakennerahastojen sääntöjä voidaan muuttaa vain yksimielisin päätöksin. Tämä tarkoittaa, että vanhat jäsenmaat voivat halutessaan estää itselleen epäedulliset muutokset. Se merkitsee, että myöskään Suomi ei tule jäämään kokonaan tukia vaille, vaikka sisään tuleekin huomattavasti köyhempiä maita ja alueita.

II.2. TUET ENINTÄÄN NELJÄ PROSENTTIA KANSANTULOSTA

Maksettavien tukien kokonaismäärä riippuu siitä, kuinka suuri osuus unionin kansantulosta päätetään ohjata alueellisten erojen tasoittamiseen. Nettomaksajamaat, joihin myös Suomi lukeutuu, haluavat, että rakenne- ja koheesiorahastoihin ohjataan 0,45 prosenttia unionin koko BKT:sta. EU:n eteläiset jäsenmaat sekä hakijamaat haluaisivat nostaa kattoa. Suomen kantana on ollut, että tukia tulisi maksaa ”enintään” 0,45 prosenttia.

Nykyisen EU-budjettiraamin hyväksymisen yhteydessä päätettiin, etteivät unionin tuet saa ylittää minkään yksittäisen maan kohdalla neljää prosenttia maan BKT:sta. Tämä katto rajaa uusien jäsenmaiden mahdollisuuksia hyödyntää unionin rahastoja. Hakijamaista esimerkiksi Puola onkin vaatinut katon purkamista sillä perusteella, että tuki asukasta kohti jää BKT-leikkurin takia uusissa maissa euroissa mitattuna pienemmäksi kuin vanhoissa jäsenmaissa.

Laskelmat osoittavat, että tuki uusille maille tulisi nousemaan vuodesta 2007 alkaen noin 22–25 miljardiin euroon eli uusien jäsenmaiden tukien määrä nousisi vähintään 10 miljardilla eurolla edellisvuodesta. Maiden kyky ottaa vastaan tämä rahamäärä riippuu kuitenkin siitä, kykenevätkö ne osoittamaan vastaavan summan omaa kansallista rahaa ohjelmien mukaisiin hankkeisiin.

Kyky vastaanottaa tukia ei ole pelkästään taloudellinen haaste. Kyse on myös siitä, toimiiko uusien jäsenmaiden hallinto ja varojen käytön valvonta niin, etteivät rahat mene vääriin tarkoituksiin. Komission toisessa koheesioraportissa esitetäänkin, että tuet voisivat nousta vain asteittain neljän prosentin maksimiin sitä mukaa, kun maiden todellinen kyky vastaanottaa ja hallinnoida varoja kehittyy. Tähän liittyy se, miten uudet jäsenet edistyvät korruption kitkemisessä ja oikeusvaltion vahvistamisessa.

Jos pidetään kiinni 0,45 prosentin säännöstä, kokonaisrahamäärä tarkoitukseen vuonna 2007 olisi noin 45 miljardia euroa. Vanhoille jäsenmaille jäisi käytettäväksi näin ollen noin 20–23 miljardia euroa eli vähennystä nykytilaan verrattuna olisi vajaat 10 miljardia euroa. Jos Romania ja Bulgaria liittyvät myöhemmin kuin vuonna 2007, mikä on todennäköistä, kustannuspaineet ja menetykset jäävät pienemmiksi.

BKT-katosta joudutaan jatkamaan keskustelua, koska se antaa suhteellisesti enemmän etua nopeammin kasvaville maille. Ongelmia voi liittyä myös siihen, että BKT-katosta tulee kustannuksia lisäävä automaatti, jos mitään muita rajoitteita ei aseteta. Toistaiseksi parempaakaan keinoa hillitä kustannuksia ei kuitenkaan ole keksitty.

II.3. MAKSUT KASVAVAT JA TUET ALENEVAT

Suomi saa rakennerahastoista vuosina 2000–2006 keskimäärin 300 miljoonaa euroa vuodessa. Maksuosuutemme EU:n rakenne- ja aluepolitiikan menoista kasvaa vuoden 2000 noin 480 miljoonasta 614 miljoonaan euroon vuonna 2006. Eli osallistumme loppuvaiheessa rahoitukseen noin kaksinkertaisella summalla verrattuna siihen mitä rakennerahastoista saamme.

Miten käy seuraavalla vuonna 2007 alkavalla budjettikaudella, riippuu siitä, kuinka onnistutaan pitämään heikoimmin kehittyneet alueet (Itä- ja Pohjois-Suomi) korkeimpien aluetukien piirissä (ykköstuki-alueet saavat 70 prosenttia rahoista) ja kuinka paljon suunnataan varoja muille kuin tavoite 1 -alueille. Eräät ennusteet tosin viittaavat siihen, että Itä-Suomi olisi edelleenkin 75 prosentin BKT-rajan alapuolella, mutta ohjelmakauden lopun tilannetta on vaikea ennakoida.

II.4. HARVA ASUTUS, TYÖTTÖMYYS JA RAJA-ALUE TUKIKRITEEREIKSI

Suomen kannalta olisi tärkeää, että koheesio- ja rakennerahastovaroja voitaisiin laajentamisen jälkeenkin suunnata etäisille, harvaan asutuille ja pitkistä välimatkoista kärsiville alueille, sekä raja-alueille ja sinne, missä on erityisen vaikea työttömyys tai rakennemuutos. Neuvottelijoiden on pidettävä huolta, että harvaan asutut pohjoiset alueet eivät tipahda parhaiden tukien piiristä. Tukikriteerinä tulisi ottaa huomioon, että Suomen ja Venäjän rajalla on yksi maailman suurimmista elintasokuiluista.

Palkansaajien ja ay-liikkeen kannalta on tärkeää valvoa, että kaupunkialueita ei suljeta rakennetoimien ulkopuolelle. Teollisuuden rakennemuutoksista kärsivät seudut on siksi pidettävä tukien kohteena. Inhimillisten voimavarojen kehittäminen esimerkiksi elinikäistä oppimista tukemalla samoin kuin syrjäytymisen estäminen on myös pidettävä mukana ohjelmissa.

Jos 75 prosentin BKT- raja säilyy ratkaisevana kriteerinä, todennäköisesti yksikään nykyisen jäsenmaan alue ei enää saisi suurinta eli ykköstukea. Vastaavasti vain Prahnan alue jäisi supertukien ulkopuolelle uusissa jäsenmaissa. Kriteerejä on muutettava niin, että tukia voidaan maksaa myös vanhojen jäsenmaiden köyhimmille alueille.

Espanja kytki rakennetukien pelisäännöistä sopimisen työvoiman vapaalle liikkuvuudelle asetettaviin siirtymäaikoihin. Tarkoituksena oli puristaa siirtymäaikoja haluavilta mailta, ennen muuta Saksalta, vakuutus, että esimerkiksi Espanja saa rakenne- ja koheesiorahaa myös laajentamisen tapahduttua.

12. MAATALOUS JA ELINTARVIKETURVALLISUUS

Espanja toivoi alun perin saavansa maatalouslukua koskevat neuvottelut päätökseen oman puheenjohtajakautensa aikana eli vuoden 2002 alkupuoliskolla. Tavoite oli liian kunnianhimoinen, sillä kyse on suurista summista rahaa. On hyvin todennäköistä, että maataloustukien taso ratkaistaan lopullisesti aivan neuvottelujen loppumetreillä.

Komissio esitti 10 vuoden siirtymäaikaa, jonka aikana maataloustuet otettaisiin asteittain käyttöön. Eli yhteinen maatalouspolitiikka olisi täysimääräisesti totta uusissa jäsenmaissa vasta vuonna 2013. Suorat maksatukset uusien maiden viljelijöille olisivat aluksi 25 prosenttia nykyisille jäsenille maksettujen tukien määrästä. Tukitaso olisi 30 prosenttia vuonna 2005 ja 35 prosenttia vuonna 2006. Uudet jäsenet saisivat enemmän kuitenkin tukea maaseudun kehittämiseen ja ne voisivat täydentää EU:n tukia omalla kansallisella maataloustuella. Eräät jäsenmaat, kuten Ruotsi, Hollanti ja Saksa haluaisivat luopua kokonaan suorien tukien maksamisesta uudistamalla tältä osin koko EU:n maatalouspolitiikan jo ennen laajentumista.

Komission mielestä hintatuki uusilla jäsenmailla olisi kuitenkin alusta pitäen samantasoinen kuin vanhoilla jäsenillä, jotta kilpailu ei vääristyisi ja jotta nopeutettaisiin Itä-Euroopan maiden välttämätöntä maatalouden rakennemuutosta. Uudet jäsenmaat voisivat siis hyödyntää välittömästi yhteisen maatalouspolitiikan markkinatukitoimenpiteitä, kuten viljatuotteiden interventioita.

Hakijamaat tyrmäsivät unionin neuvottelutarjouksen. Ne haluavat heti alusta pitäen maataloustuet täysimääräisenä. Jos tähän vaatimukseen suostuttaisiin, maanviljelijän ammatista tulisi useissa maissa miltei tuottoisin elinkeino. Kun eräät vanhat maat tarjoavat suorien tukien tasoksi nollaa, on neuvotteluhaarukka varsin iso. Pahimmillaan erimielisyys voi viivästyttää koko laajentumista.

Maatalousmaan omistus hiertää myös neuvotteluissa. Puola vaati aluksi peräti 18 vuoden siirtymäaikaa maatalousmaan myymisessä ulkomaalaisille. Luku on neuvottelujen myötä tullut alaspäin mutta ainakin seitsemän vuoden siirtymäaika lienee odotettavissa. Myös Unkari on pitänyt maanomistuksen siirtymäaikaa tärkeänä. Molemmissa maissa pienviljelijöiden keskuudessa on EU:n vastaista henkeä, jota jäsenyyttä vastustavat puolueet ja pelko ulkomaalaisomistuksesta lisäävät.

12.1. ELINTARVIKKEIDEN TURVALLISUUDESTA EI SAA TINKIÄ

Hullun lehmän tauti ja muut elintarvikkeiden puhtauteen ja turvallisuuteen liittyvät asiat ovat nousseet aiheellisesti vahvasti pinnalle koko unionissa. Siksi elintarviketurvallisuus, eläinten terveys ja hyvinvointi sekä myös viljelykasvien terveellisyys ovat tärkeä aihepiiri myös laajentumisneuvotteluissa.

Komission laatimassa EU:n neuvottelukannassa lähdetään siitä, että kansalaisten, eläinten ja kasvien terveys eivät saa heikentyä laajentumisen seurauksena. Elintarvikkeiden valmistusta, säilytystä ja kuljetuksia sekä turvallisuustasoa koskeva unionin lainsäädäntö pitää saattaa voimaan sellaisenaan jäsenmaissa ja niillä on oltava kykyä valvoa, että säädöstasosta pidetään kiinni myös käytännössä. Ellei tässä onnistuta riskinä on eläin- ja kasvitautien leviäminen.

Useat hakijamaat ovat pyytäneet siirtymäaikaa elintarviketeollisuuden laitoksilleen, koska ne eivät täytä EU:n mm. elintarvikehygienialle asettamia vaatimustasoa. Näihin pyyntöihin suostumisessa unionin olisi oltava hyvin pidättyväinen.

Suomessa maataloustuottajien MTK vaatii rajatarkastusten säilyttämistä, kunnes on varmuus siitä, että uusi jäsenmaa todella toimii unionin yhteisten pelisääntöjen mukaisesti. MTK esittää, että EU:n tasoja heikommassa laitoksissa tuotettu ruoka tulisi merkitä erilaisella terveystimerkillä, jotta kuluttajat tietäisivät, mitä ruokaa he ostavat ja syövät. MTK vaatii myös, että rehujen hygieniasta huolehditaan niin, että elintarvikkeiden raaka-aineiden jäljitettävyyttä olisi kunnossa. Eläinrasvan ja luujauhon käyttöä vasikoiden rehussahan epäillään hullun lehmän taudin aiheuttajaksi.

12.2. TUOTANTOKIINTIÖT MARKKINAHÄIRIÖIDEN ESTE

Iso rahallinen merkitys on sillä, kuinka suuret maataloustuotteiden, kuten leipäviljan tai maidon, tuotanto-oikeudet uusille maille annetaan. Kun tuotantokustannukset ovat uusissa maissa selvästi alhaisemmat, voisivat ne saadessaan suuremmat kiintiöt järkyttää maataloustuotteiden markkinoiden tasapainoa huomattavastikin. Komission lähtökohtana neuvotteluissa ovat lähihistorian tuotantomääriin perustuvat objektiiviset kriteerit.

EU on pyytänyt tietoja tuotantomääristä vuosilta 1995-1999. Unionin käsityksen mukaan tuolloin toteutunut tuotanto kuvaisi parhaiten maataloustuotannon ja elintarvike-markkinoiden laajuutta hakijamaissa. Hakijamaat tahtovat kuitenkin paljon suurempia, jopa 20-kertaisia kiintiöitä, jotta ne saisivat lisättyä maataloustuotteidensa vientiä vanhoihin jäsenmaihiin. EU tuskin voi näihin pyyntöihin juurikaan suostua. Unionin neuvotteluposition lähtökohtana onkin vuosien 1995-99 toteutunut tuotantotaso maito- ja sokerikiintiöiden osalta.

Sen sijaan joihinkin erityiskohtelupyyntöihin unionin kannattaisi MTK:nkin mielestä suostua. Viro pyytää esimerkiksi poikkeuksia ns. interventio-ohran jyväkokoonteen ja viimeisiin kylvöpäiviin. Monet hakijamaat tahtovat myös poikkeusta maidon rasvaprosenttiin, käytännössä siis oikeutta juoda ja tuottaa ainakin jonkin aikaa rasvaisempaa maitoa.

On selvää, että juuri maatalouden sopeutuminen unionin yhteiseen maatalouspolitiikkaan on suurimpia uusien jäsenmaiden haasteista. Tarkoin kohdennettu rakennetuki tähän sopeutukseen voisi olla paikallaan.

Ongelma on kuitenkin erilainen kuin Suomen liittyessä. Meillä rajasuojan poistuessa maatalouden tuottajahinnat putosivat 40-60 prosenttia yhdessä yössä. Mutta useimmissa tapauksissa uusissa jäsenmaissa unionin hinta- ja tukitaso merkitsisi huomattavasti parempia hintoja ja tuloja viljelijöille. Siksi EU:n neuvottelijoiden on huolehdittava, ettei maataloustukien kautta aukaista liian anteliasta piikkiä, joka koituisi viime kädessä unionimaiden palkansaajaveronmaksajien maksettavaksi. Yhteinen maatalouspolitiikka CAP (Common Agriculture Policy) voidaankin toteuttaa uusissa jäsenmaissa vain varsin pitkän siirtymäajan jälkeen.

13. HAKIJAMAIDEN NEUVOTTELU- JA SOPIMUSJÄRJESTELMÄT

Tällä hetkellä ay-liikkeellä on todellista neuvotteluvoimaa lähinnä Tsekin tasavallassa ja Sloveniassa mutta merkkejä paremmasta on myös Puolassa ja Virossa. Ay-liikkeen vahvistuminen tulevissa uusissa jäsenmaissa on edellytys sille, että jäsenyyden hyödyt ja talouskehityksen hedelmät jaetaan nykyistä oikeudenmukaisemmin ja että maat voivat täysipainoisesti osallistua myös Eurooppa-tason sosiaaliseen vuoropuheluun. EU-jäsenyys ja EU:n työolainsäädännön omaksuminen edellyttää sosiaalisen vuoropuhelun vahvistamista, esimerkiksi konserniyhteistyön soveltamista kansainvälisissä yrityksissä.

Hakijamaiden ay-liikkeen jäsenyys Euroopan ammatillisessa yhteisjärjestössä (EAY) ja ammattisihteeristöissä on tärkeä askel kohti eurooppalaista työmarkkinakäytäntöä. Euroopan ammatillisella yhteisjärjestöllä EAY:llä on 15 täysjäsentä hakija-KIE-maista ja neljä tarkkailijaa Virosta, Latviasta ja Liettuasta. Puolan OPZZ on tulossa EAY:n jäseneksi. Olisi toivottavaa, että hakijamaiden ay-järjestöt osallistuvat aktiivisesti EAY:n toimintaan, ja että heille luodaan siihen myös taloudelliset edellytykset. Tärkein tehtävä on silti järjestäytymisasteen kohottaminen ehdokasmaissa itsessään.

Tanskalainen Työelämän suhteiden laitos (FAOS) selvitti touko-kesäkuussa vuonna 2000 mm. Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan sosiaalisen vuoropuhelun merkitystä. STTK:n kansainvälisten asioiden sihteerin Pirkko Nikulan selvityksestä laaditun yhteenvedon mukaan sosiaalinen vuoropuhelu Baltian maissa ja Puolassa on pääosin kolmikantaista. Palkansaaajajärjestöt ovat joko 1990-luvulla perustettuja ns. vaihtoehtojärjestöjä tai sosialismin ajalta periytyviä, mutta uudistettuja järjestöjä. Työnantajajärjestöt on perustettu pääosin 1990-luvulla ja ne ovat monesti vieläkin heikompia kuin ammattiliitot. Silti vahvistumisen merkkejä on molemmin puolin havaittavissa, vaikka edistysaskeleet ovat pohjoismaisen mittapuun mukaan vaatimattomia.

Virossa palvelu- ja teollisuussektorin työnantajakeskusjärjestöt yhtyivät muutama vuosi sitten. Työnantajajärjestö ETTK solmi palkansaaajakeskusjärjestö EAKL:n kanssa yhteistyösopimuksen vuoden 1999 lopulla. Tarkoituksena on mm. lisätä työehtosopimusten määrää maassa. Minimipalkasta on saatu sopimus. Metallisektorilla solmittiin vastaavanlainen sopimus vuoden 2000 elokuussa. Valtaosa työehtosopimuksista solmitaan kuitenkin edelleen Virossa paikallisella tasolla.

Palkansaaajien järjestäytymisaste on romahtanut kaikissa ehdokasmaissa. Vain Latviassa päästään yli 20 prosentin, muissa luku on 15 prosentin tuntumassa. Työnantajajärjestöillä on usein myös heikko edustavuus ja talous. Heikko järjestäytymisaste vaikeuttaa sopimusjärjestelmän kehittymistä.

13.1. KOLMIKANTAYHTEISTYÖ JA SOPIMUSTOIMINTA BALTIASSA JA PUOLASSA

Nikulan selvityksen mukaan kansallisen tason kolmikantatoiminta aloitettiin 1990-luvun ensimmäisellä vuosipuoliskolla, vaikka kaikissa maissa ei vielä perustettukaan pysyviä elimiä. Hallitukset pitivät kuitenkin tärkeänä yhteistyötä mm. jakaakseen vastuuta yksityistämistä ja sosiaalisista uudistuksista. Ay-liikkeelle kolmikantayhteistyö on ollut tärkeä väylä päästä vaikuttamaan asioihin, joista ei ole mahdollisuutta sopia työnantajajärjestöjen kanssa suoraan, esimerkkinä minimipalkka.

Kolmikantaelimissä käsitellään työmarkkinalainsäädäntöä, sosiaalisia uudistuksia, työllisyyttä ja eläkkeitä. Jos asioista ei päästä yhteisymmärrykseen, siirretään asian käsittely usein työryhmiin. Yleensä on ollut vaikeuksia saavuttaa yhteisymmärrystä taloudellisista kysymyksistä (minimipalkka, verot, eläkkeet).

Kolmikantaelimillä on yleensä neuvoa antava rooli ja niiden päätökset ovat suosituksia. Enimmäkseen hallitukset kuitenkin ottavat ne huomioon. Kokonaan toinen asia on, miten säädökset toimeenpannaan. Alhaiset järjestäytymisasteet niin työntekijä- kuin työnantajapuolella vaikeuttavat sopimusten ja säädösten toteutumista työpaikoilla

Yhteistä Baltian maille ja Puolalle on, että ammattialakohtaisia työehtosopimuksia tehdään vähän. Suomeen verrattava liittojen valtakunnallinen työehtosopimustoiminta puuttuu miltei kokonaan.

Työnantajien heikko järjestäytyminen yksityissektorilla on tähän yhtenä syynä. Alakohtaiset sopimukset ovat yleisimpiä julkisella sektorilla, erityisesti koulutus- ja terveydenhuoltosektorilla sekä julkisessa hallinnossa. Tähän vaikuttaa työnantajien ja työntekijöiden parempi järjestäytyminen julkisella sektorilla. Yksityissektorin työnantajien suhtautuminen ay-toimintaan on myös usein kielteisempää kuin julkisen sektorin työnantajan.

Työpaikkatason sosiaalinen vuoropuhelu on hyvin tärkeää kaikissa Baltian maissa ja Puolassa. Siellä sovitaan palkoista ja työolosuhteista korkeamman tason kolmikantaneuvotteluissa sovittujen linjausten puitteissa. Yrityskohtaisen vuoropuhelun avulla pyritään myös varmistamaan lainsäädännön ja alakohtaisten sopimusten toteutuminen käytännössä.

Yleisenä johtopäätöksenä selvitys toteaa, että eroista huolimatta yritystason vuoropuhelu on samankaltaista kyseisissä maissa. Työmarkkinajärjestöt saavat valtuutuksen toimintaansa lainsäädännön kautta. Yritysneuvostojen perustaminen on myös aloitettu useimmissa hakijamaissa.

Työnantajien asenteet työpaikkatason sopimiseen vaihtelevat hyväksyvistä suoraan vastustukseen. Yleensä työnantajajärjestöillä on passiivinen asenne työpaikkatason työehtosopimuksiin. Ne eivät kehota sopimaan, mutteivät myöskään yritä estää sopimista.

13.2. TYÖMARKKINA- JA AY-TOIMINNAN KEHITTÄMINEN BALTIASSA JA PUOLASSA

Yhtenä tavoitteena ay-liikkeen itälaajentumiseen liittyvässä edunvalvonnassa on edistää neuvottelujärjestelmien, sosiaalidialogin sekä työ- ja sosiaalilainsäädännön kehittymistä hakijamaissa. Käytännön avustushankkeet tähtäävät veljesliittojen toimintaedellytysten parantamiseen järjestämällä koulutusta ja muuta apua järjestötyöhön. Hakijamaiden ay-liikkeiden neuvotteluvoiman lisääminen on omiaan vähentämään suurista elintaso- ja palkkaeroista aiheutuvaa työmarkkinahäiriöiden riskiä.

Jotta sosiaalinen vuoropuhelu toimisi käytännössä,

- työmarkkinaosapuolilla on oltava riittävä järjestöllinen kapasiteetti,
- voimatasapaino osapuolten välillä ei saa olla liian epätasapainoinen,
- osapuolten on oltava yhtä mieltä yleisistä sosiaalisista ja taloudellisista tavoitteista,
- osapuolilla on oltava myönteinen asenne yhteistyöhön ja niiden on tunnustettava toistensa lailliset intressit.

Kansainvälinen ja suomalainen ay-liike voivat kuitenkin vain rajallisesti vaikuttaa hakijamaiden työmarkkinaoloihin. Neuvostoaikoina ay-liike oli näissä maissa osa järjestelmää, mikä vaikuttaa edelleen kansalaisten mielikuviin ay-liikkeestä. Toisaalta työntekijät pelkäävät järjestäytymisestä koituvan itselleen haittaa. Pienituloisille palkansaajille pienikin jäsenmaksu voi lisäksi olla liikaa.

Jäsenyysneuvotteluissa on paljon vaikeita asioita ja sosiaalinen vuoropuhelu jää helposti isompien asioiden jalkoihin. Se on kuitenkin tärkeä osa toimivaa kansalaisyhteiskuntaa, jonka pitäisi olla keskeinen osa EU-maiden arvopohjaa. Unionin tulisikin edellyttää hakijamaiden hallituksilta konkreettisia toimia sosiaalisen vuoropuhelun vahvistamiseksi ja esittää konkreettisia keinoja järjestäytymisen tukemiseksi.

Pohjoismainen ay-liike ja Saksan palkansaajakeskusjärjestö DGB tukevat monin tavoin Baltian maiden ja Puolan ay-toimintaa. Puolitoista vuotta sitten perustettiin Itämeriverkosto, jonka päätarkoituksena on vaikuttaa alueen poliittisiin päättäjiin ja hakea EU-tukea suuriin yhteisiin hankkeisiin. On myös aloitettu vuoden kestävä projekti sosiaaliturvan ja työllisyyspolitiikan vahvistamiseksi Puolassa, Virossa, Latviassa ja Liettuaissa. Olisi hyödyllistä, jos työnantajajärjestöt saataisiin mukaan tämäntyyppisiin hankkeisiin.

Maamme lähialueilla sijaitsevien ehdokasmaiden työmarkkinoita ja ay-toimintaa on edelleen tuettava, jotta laajentuminen voisi toteutua menestyksellisesti. Hyvän lähtökohdan tähän tarjoaa se laajapohjainen hanke- ja muu yhteistyö, jota jo pohjoismaiset ay-järjestöt ovat yhdessä pohjoisen Saksan ay-liikkeen kanssa jo kymmenkunta vuotta tehneet Itämeren alueella.

Erityisesti työvoiman ja palvelujen liikkuvuuden mukanaan tuomiin haasteisiin on vastattava uudentyypisellä yhteistyöllä. Esimerkkeinä tästä ovat Suomen ja Viron ay-liikkeiden välillä tekeillä oleva raja-alueuuevostohanke sekä Tallinnaan vireillä oleva informaatiopiste Interreg-ohjelman puitteissa. Niillä pyritään palvelemaan virolaisia palkansaajia erityisesti Suomeen suuntautuvaan työnhakuun ja ay-toimintaan liittyvissä kysymyksissä.

Myös Suomen viranomaiset ovat olleet aktiivisia. Työministeriö aloitti keväällä 2002 Virossa EU:n tukeman ns. twinning-projektin. Sen tarkoituksena on kouluttaa kouluttajia sektoritason työehtosopimus- ja neuvottelukysymyksissä.

Myös komissio ottaa jo nyt jäsenmaiden työmarkkinaosapuolet monin eri tavoin mukaan EU-tason sosiaaliseen vuoropuheluun. Järjestöjä on mukana komiteoissa, neuvotteluissa ja lausunnonantajina. Hakijamaiden työmarkkinajärjestöt eivät kuitenkaan pysty käytännössä ottamaan ko. haastetta aina vastaan. Sekä työntekijä- että työnantajapuolen Eurooppa-tason kattojärjestöjen (EAY, UNICE) onkin autettava niitä osallistumaan, sillä järjestöillä on myös vastuuta säädösten toimeenpanojen valvonnassa. EU-tasolla saatetaan tehdä sopimuksia, joilla on vaikutuksia myös liikkuvuuteen ja jotka astuvat voimaan myös uusissa jäsenmaissa. Esimerkkejä ovat vuokratyö, etätyö, työntekijöiden kuuleminen, elinikäinen oppiminen jne.

13.3. ALUEELLINEN YHTEISTYÖNEUVOSTO JA INFOPISTE

Palkansaajajärjestöillä on vireillä ay-liikkeen alueellisen yhteistyöneuvoston perustaminen Suomenlahden alueelle käsittelemään työntekijöiden liikkuvuuteen ja yhteiseen edunvalvontaan liittyviä asioita. SAK avaa myös erityisen ay-liikkeen neuvontapisteen Tallinnaan syyskuussa 2002, jotta Suomeen saapuvilla työntekijöillä olisi mahdollisuus jo ennen laivaan astumista saada tietoa oikeuksistaan ja suomalaisista työehdoista. Kolmi-vuotisen Interreg-hankkeen projektipäällikkönä toimii psykologian maisteri Eve Kyntäjä.

14. EUROOPAN YHTEISÖN TYÖOIKEUS JA HAKIJAMAAT

EU:n perustamissopimusten mukaisesti myös hakijamailta edellytetään, että työmarkkinaosapuolet otetaan mukaan kehittämään sosiaalipoliittista lainsäädäntöä. Niiden tulee osallistua siihen sekä kansallisella tasolla omissa maissaan ja kunkin jäsenmaan työmarkkinajärjestöjen on oltava kykeneviä osallistumaan sosiaalialogiin myös unionin tasolla.

Pääsääntö on, että sosiaalipoliittikka kuuluu jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan. Yhteisöoikeuteen kuuluvan toissijaisuusperiaatteen mukaan yhteisö voi antaa jäsenvaltioita velvoittavia säännöksiä tällä alueella vain siinä tapauksessa ja siinä laajuudessa kuin jäsenvaltiot eivät voi toteuttaa suunnitellun toiminnan tavoitteita kansallisen tason toimilla riittävän tehokkaasti.

Voimassa oleva yhteisön työoikeudellinen sääntely liittyy yhteismarkkinoiden toteuttamiseen ja sillä pyritään lähinnä ehkäisemään kilpailun vääristymistä sisämarkkinoilla. Yhteisön lainsäädännöllä on katsottu tarpeelliseksi säännellä yritysten rakennemuutoksiin liittyviä tilanteita kuten liikkeen luovutuksia ja joukkoirtisanomisia. Tämän lisäksi direktiivejä on annettu sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamisesta, työsuojelusta ja työntekijöiden osallistumisoikeuksista.

Hakijamaissa työolot ja suhtautuminen työsuojelunormeihin ja työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksiin ovat monesti heikommalla tasolla kuin nykyisissä jäsenmaissa. Tämä pitää ottaa huomioon silloin, kun hakijamaista siirrytään työvoimaa vanhoihin jäsenmaihin, ja päinvastoin. Suomessa on työnjohdon esimerkiksi syytä kiinnittää enemmän huomiota työturvallisuuden merkitykseen, kun hakijamaista tulevia työntekijöitä opastetaan työtehtäviin.

14.1. TILANNE ERI HAKIJAMAISIA

Seuraavassa on Toimihenkilöunionin kansainvälisten asioiden sihteeri Roni Jokisen 13.12.2001 lopputyöhön ja komission viime vuoden lopulla julkaistuihin edistymisraportteihin perustuen kuvattu työ- ja sosiaalilainsäädännön sekä sosiaalialogin tilannetta niissä kymmenessä ehdokasmaassa, jotka todennäköisesti liittyvät jo vuonna 2004.

Yleishavainto on, että jäsenyyshakemus ja neuvottelujen käyminen ovat vaikuttaneet selvästi myönteisesti sekä lainsäädännön kehittämiseen että eurooppalaisten työmarkkinakäytäntöjen omaksumiseen. Matka säädöksistä todellisuuteen on kuitenkin pitkä.

KYPROS

Kypros ei ole edennyt kovin ripeästi sosiaalipoliittisen sääntelynsä yhdenmukaistamisessa. Suurimmat puutteet koskevat työlainsäädäntöä ja sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevaa lainsäädäntöä. Toisin kuin useissa muissa hakijamaissa Kyproksen viranomaiskoneisto on jo melko hyvin varautunut selviytymään yhteisöoikeuden sille asettamista haasteista. Lisäksi Kyproksen työntekijä- ja työnantajajärjestöt ovat voimakkaita ja osallistuvat aktiivisesti kolmikantayhteistyöhön.

Maaliskuussa 2001 hyväksyttiin uudistus, joka yhtenäisti Kyproksen lainsäädännön vastaamaan palkkaturvadirektiivin ja joukkovähentämisdirektiivin asettamia vaatimuksia. Huhtikuussa 2001 toteutettiin uudistus, jolla täytettiin nuorten työntekijöiden suoje-lua koskevan direktiivin vaatimukset. Näiden uudistusten jälkeenkin puutteita löytyy työaika, osa-aikatyötä, määräaikaista työsuhteita, lähetettyjä työntekijöitä ja euroop-palaisia yritysneuvostoja koskevien direktiivien voimaansaattamisesta.

Marraskuussa 2000 toteutettiin sukupuolten tasa-arvoista kohtelu koskeva lainuudistus, jolla lisättiin tarkastusviranomaisten toimivaltuuksia samanpalkkaisuuslainsäädännön noudattamisen valvonnassa. Myös sosiaaliturvaa koskevan tasa-arvodirektiivin määrä-ykset on siirretty osaksi kansallista lainsäädäntöä. Uudistuksista huolimatta osa tasa-arvosääntelystä on edelleen voimaansaattamatta siitä huolimatta, että lainsäädäntöä on valmistelu pitkään. Lisäksi Kyproksen pitäisi vahvistaa tämän alueen sääntelyn toimeen-pano- ja valvontamekanismeja.

Viimeaikaisten uudistusten jälkeen Kyproksen lainsäädäntö vastaa hyvin yhteisön työ-suojelusta annettuja säännöksiä. Vuoden 2001 aikana on annettu uutta lainsäädäntöä, jolla pyritään ehkäisemään työntekijöiden altistumista työssään vaarallisille kemiallisille, biologisille ja syöpää aiheuttaville aineille. Lisäksi on annettu säädökset taakkojen kä-sittelyä koskevan direktiivin voimaansaattamiseksi. Komission arvion mukaan uuden lainsäädännön toimeenpano on ollut myös riittävän tehokasta.

Kyproksella on jo pitkään ollut käytössä toimiva sosiaalisen vuoropuhelun järjestelmä. Työntekijä- ja työnantajajärjestöt ovat vahvoja ja ne osallistuvat aktiivisesti kolmikanta-yhteistyöhön. Työmarkkinaosapuolien kahdenvälisessä yhteistyössä on kuitenkin edel-leen parannettavaa. Komissio katsookin raportissaan, että erityistä huomiota tulee jat-kossa kiinnittää työmarkkinaosapuolien itsenäiseen yhteistoimintaan, alakohtaiseen yhteistoimintaan ja varsinaiseen työehtosopimusten solmimiseen.

LATVIA

Latvia otti merkittävän askeleen yhteisön työoikeudellisen sääntelyn toteuttamisessa, kun parlamentti hyväksyi uuden työlain ja työsuojelulain heinäkuussa 2001. Uuden lainsäädännön asianmukaisen toimeenpanon varmistaminen edellyttää kuitenkin hallinnollisten resurssien vahvistamista.

Uuden työlain määräykset kattavat mm. valtaosan yhteisön miesten ja naisten välistä tasa-arvoa koskevasta sääntelystä. Toinen merkittävä uudistus työläinsäädännön alalla on työnantajan neuvottelu- ja tiedonantovelvoitetta joukkovähentämistilanteissa koskevan lain hyväksyminen maaliskuussa 2001.

Uudella työsuojelulla puolestaan toteutetaan työsuojelun puitedirektiivin edellyttämä sääntely. Lisäksi sillä toteutetaan lukuisien yksittäisten työsuojeludirektiivien määräyksiä. Laki sisältää säädöksiä mm. työpaikalle asetettavista turvallisuusvaatimuksista, rakennustyömaiden työturvallisuudesta, turvallisuusmääräyksistä koskien työtä, jossa voi altistua vaarallisille kemiallisille aineille, ja näyttöpäätetyölle asetettavista työsuojelumääräyksistä. Lisäksi laki sisältää irtisanomissuojaa, työsuhdeturvaa, yötyötä ja äitiyslomaoikeutta koskevia määräyksiä.

Palkkaturvadirektiivin edellyttämä sääntely, jolla turvataan työntekijöiden suoja työnantajan maksukyvyttömyystilanteessa, on vielä hyväksymättä, mutta myös tätä koskeva laki on valmisteltavana. Uudistusten jälkeen Latvian lainsäädäntö vastaa pääosiltaan yhteisön lainsäädännön vaatimuksia.

Ongelman muodostaa kuitenkin uuden lainsäädännön oikea ja tehokas toimeenpano. Tämä johtuu toisaalta viranomaisten huonosta tiedollisesta valmiudesta soveltaa yhteisöoikeuteen perustuvaa uutta kansallista lainsäädäntöä ja toisaalta resurssipulasta johtuvasta puutteellisesta valvonnasta. Komissio katsoo raportissaan, että erityisesti valtiollisen työsuojeluviraston asema pitää selkeyttää ja sen resursseja tulee lisätä. Työsuojelutarkastajien koulutusta tulisi lisätä ja luoda samalla maahan ammattisairauksia ja työtapaturmia koskeva tietopankki.

Myös Latviassa sosiaalinen vuoropuhelu perustuu suurelta osin kolmikantajärjestelmään ja se toimii kohtalaisesti. Sen sijaan työmarkkinajärjestöjen välinen neuvottelujärjestelmä on heikko ja komissio katsookin, että järjestöjen välistä yhteistoimintaa ja niiden välistä työehtosopimustoimintaa tulee kehittää.

LIETTUA

Liettuan työoikeuden harmonisointi on ollut hyvin epäyhtenäistä. Sukupuolten yhtäläistä kohtelua koskeva lainsäädäntö on pitkälle yhdenmukaistettu yhteisön sääntelyn kanssa, mutta vastaavasti työterveys- ja turvallisuuslainsäädännön uudistamista haittaa jatkuva rahapula. Työlainsäädännön yhtenäistämisen kannalta keskeisenä puutteena komission raportissa mainitaan se, että valmisteilla ollut uusi työlaki on edelleen hyväksymättä. Lisäksi EWC-direktiivi on kokonaisuudessaan toteuttamatta.

Maaliskuussa 2001 hyväksyttiin parannuksia työsopimuslakiin, palkkalakiin, vuosilomalakiin ja ammattiyhdistyslakiin. Tammikuussa 2001 hyväksytyllä lailla lapsiperheille annettavista valtion avustuksista saatettiin molemmat vanhemmat samaan asemaan lapsiperheille maksettavien avustuksien osalta. Muutoinkin sukupuolien välistä tasa-arvoa koskevan sääntely on suhteellisen hyvin yhtenäistetty yhteisön sääntelyn kanssa. Lisäksi oikeusasiamiehen aktiivinen toiminta on myös käytännössä tuonut merkittävää edistystä tällä sektorilla. Tälläkään alalla Liettuan lainsäädäntö ei kuitenkaan täysin vastaa yhteisöoikeuden vaatimuksia. Lainsäädäntöön ei ole otettu sukupuolisyrijintätapauksia koskevaa käännettyä todistustaakkaa, joka mainitaan useammassakin tasa-arvodirektiivissä. Lisäksi lainsäädännöstä puuttuu epäsuoran syrjinnän määritelmä.

Uudella työsuojelulailla, joka hyväksyttiin elokuussa 2000 ja tuli voimaan saman vuoden marraskuussa, täytettiin työsuojelun puitedirektiivin asettamat vaatimukset. Lisäksi sillä toteutettiin ainakin pääosiltaan työaikadirektiivin, nuorten työntekijöiden suojelua koskevan direktiivin ja raskaana olevien työntekijöiden suojelua koskevan direktiivin määräykset.

Työsuojelun osalta Liettuan lainsäädäntö ei täytä yhteisöoikeuden vaatimuksia. Puutteita on mm. työntekijöiden suojelua kemiallisilta ja biologisilta vaaroilta työssä koskevien direktiivien voimaansaattamisen osalta. Suurimpana ongelmana on kuitenkin tälläkin alalla työsuojeluviranomaisten resurssipulasta johtuvat puutteet säännösten oikeassa soveltamisessa ja niiden tehokkaassa valvonnassa.

Työmarkkinajärjestöjen välinen sosiaalinen vuoropuhelu on vielä alkutekijöissään. Työntantajapuoli on heikosti organisoitunut, ja kolmikantaneuvotteluissa valtion rooli on suuri. Työmarkkinajärjestöjen toimintaa haittaa työntekijöiden alhainen järjestäytyminen. Järjestäytymisasete on alle 10 prosenttia, eivätkä yksityistetyt yritykset aina edes hyväksy ammattiliittoja. Komissio katsookin raportissaan, että valtion tulee tukea työmarkkinajärjestöjen rakenteiden vahvistamista ja niiden välisen vuoropuhelun kehittämistä.

MALTA

Sukupuolten tasa-arvoista kohtelua koskevaa sääntelyä lukuun ottamatta Malta on yhtenäistänyt kansallista lainsäädäntöään hyvin vastaamaan yhteisön oikeutta. Myös viranomaisten valmiudet soveltaa ja valvoa yhteisön lainsäädännön täytäntöönpanoa ovat yleisesti ottaen melko hyvät.

Työlainsäädäntö täyttää suurelta osin yhteisöoikeuden vaatimukset. Viimeisimpinä uudistuksina ovat vuonna 2000 perustetut kansalliset toimielimet, joiden tehtävänä on tietoa keräämällä pyrkiä ennakoimaan etukäteen mahdollisesti uhkaavia joukkoihtisanomistilanteita ja toisaalta pyrkiä pienentämään näistä tilanteista työntekijöille aiheutuvia haitallisia vaikutuksia koordinoimalla koulutuksen järjestämistä ym. Samassa yhteydessä myös kansallisten työvoimaviranomaisten resursseja vahvistettiin. Merkittävimpänä puutteena voidaan mainita se, että olemassa oleva työntekijöiden suoja työnantajan maksukyvyttömyystilanteessa ei vastaa palkkaturvadirektiivin vähimmäisvaatimuksia.

Tasa-arvodirektiivien voimaansaattamisessa Maltalla on suuria puutteita. Vain yksi yhdeksästä sukupuolten tasa-arvoista kohtelua koskevasta direktiiviestä on kokonaisuudessaan siirretty osaksi kansallista lainsäädäntöä. Myös olemassa olevan sääntelyn toimeenpanoa ja valvontaa koskevia mekanismeja tulee vahvistaa tuntuvasti.

Malta on edistynyt tuntuvasti työsuojelua koskevien säännösten yhtenäistämässä. Merkittävä edistysaskel oli marraskuussa annettu lakiuudistus, jolla perustettiin uusi työterveys- ja turvallisuusmääräyksiä valvova viranomainen, jonka tehtävänä on edistää ja valvoa työsuojeludirektiivien toimeenpanoa. Samalla lakiuudistuksella säädettiin työnantajalle ja työntekijälle asetettavista yleisistä työturvallisuusvastuista ja luotiin uusi työsuojeluasioita käsittelevä valituselin, jolla on oikeus määrätä myös sekä hallinnollisia että taloudellisia sanktioita ja rangaistuksia. Lisäksi on tehty uudistus, jolla toteutettiin raskaana olevien ja juuri synnyttäneiden ja imettävien työntekijöiden suojelua koskevan direktiivin määräykset.

Työmarkkinaosapuolien ja hallituksen välinen sosiaalinen vuoropuhelu on ennestäänkin hyvin kehittynyttä Maltalla. Kesäkuussa 2001 perustettiin vielä taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen komitea, jossa on edustus sekä hallinnosta että etujärjestöistä, edistämään kolmikantaista vuorovaikutusta.

Puola

Puolan työllisyys- ja sosiaaliasioiden lainsäädäntö ei täytä unionin vaatimuksia. Eniten puutteita on työsuojelua koskevassa sääntelyssä. Myös sukupuolien yhtenäistä kohtelua koskevassa lainsäädännössä on vakavia puutteita. Lisäksi maan viranomaisten kyky ja resurssit toimeenpanna ja valvoa uuden yhteisöoikeuden mukaista sääntelyä ovat monin osin puutteelliset.

Työlainsäädäntöä on uudistettu monilta osiltaan viimeisen vuoden aikana. Useat uudistukset tulevat kuitenkin voimaan vasta huomattavasti niiden hyväksymisen jälkeen. Tämä vaikeuttaa sen arviointia, miten hyvin uutta sääntelyä pystytään tosiasiaa toimeenpanemaan.

Työlain uudistus on keskeisin jo voimaan tulleista lakiuudistuksista. Se astui voimaan maaliskuussa 2001. Tällä uudistuksella rajoitettiin enimmäistyöaikoja, ja pyrittiin siten täyttämään työaikadirektiivin määräyksiä. Uudistus ei kuitenkaan tältä osin täytä kaikkia työaikadirektiivin vaatimuksia. Työlakia tulee uudistaa vielä myös muilta kuin työaikamääräysten osalta, jotta se täyttäisi yhteisön työlainsäädännön asettamat vaatimukset. Myös työntekijöiden tiedonsaantioikeutta ja oikeutta tulla kuulluksi koskeva sääntely puuttuu käytännössä kokonaan.

Työlain uudistus ja muutamat muut erityislakien uudistukset ovat lähentäneet Puolan lainsäädäntöä yhteisön sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevaan normistoon. Vaikka uudistuksia voidaan pitää merkittävänä parannuksina vallinneeseen tilanteeseen, ei lainsäädäntö vielä täytä kaikkia unionin vaatimuksia. Komission raportin mukaan erityistä huomiota tulee kiinnittää uudistusten aikaisempaa tehokkaampaan toimeenpanoon. Lisäksi maassa on tarvetta yleisestikin nostaa tietoisuutta sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvissä asioissa, jotta naisten asemaa työmarkkinoilla saataisiin parannettua.

Työsuojelua koskevan lainsäädännön yhtenäistämistä on jatkettu säätämällä uusi työssä käytettäviä kemiallisia aineita koskeva laki, joka tuli voimaan helmikuussa 2001. Tällä lailla täytettiin osittain työssä käytettäviä terveys- ja turvallisuusmerkintöjä koskevan direktiivin vaatimukset. Tämän lisäksi on annettu joukko muita työsuojelumääräyksiä, joissa määritellään mm. suurimpia sallittavia haitallisten aineiden pitoisuuksia työympäristössä.

Lisäksi myös ennakoivaa työsuojelua on pyritty edistämään antamalla uutta lainsäädäntöä työntekijöille järjestettävistä terveystarkastuksista. Näistä uudistuksista huolimatta Puolalla on vielä paljon tehtävää ennen kuin sen työsuojelulainsäädännön voidaan katsoa vastaavaan yhteisöoikeuden vaatimuksia. Lisäksi myös uuden normiston toimeenpanossa ja työsuojelumääräysten noudattamisen valvonnassa on edelleen suuria puutteita.

Työelämän sosiaalisen vuoropuhelun tehostamiseksi on annettu uusi asetus kolmikantaisista sosiaalisia ja taloudellisia asioita käsittelevistä komiteoista. Tämän uuden säädöksen pohjalta on tähän mennessä perustettu kaksi sektorikohtaista kolmekantaista neuvotteluelintä. Toinen käsittää laivakuljetukset ja syvänmeren kalastuksen ja toinen toimii metalliteollisuuden piirissä.

Komission raportissa katsotaan, että kehityksestä huolimatta kolmikantainen neuvotteluprosessi on edelleen aivan liian tehoton. Raportissa vaaditaan yhteistoiminnan tehostamista ja sen varmistamista, että kaikki osapuolet pääsevät todella osallistumaan neuvotteluihin. Lisäksi komissio katsoo, että työmarkkinajärjestöjen kahdenkeskisen neuvottelutoiminnan rakenteita tulee kehittää ja vahvistaa, jotta järjestöt pystyvät solmimaan jatkossa entistä tehokkaammin myös sektorikohtaisia työehtosopimuksia.

SLOVAKIA

Slovakia on edistynyt huomattavasti työoikeudellisen sääntelynsä lähentämisessä unionin oikeuteen viimeisen vuoden aikana. Tästä huolimatta lainsäädäntö ei täytä vielä kaikkia unionin vaatimuksia. Erityisesti työsuojelusääntelyn alalla on edelleen merkittäviä puutteita. Lisäksi uudistetun lainsäädännön toimeenpano on monin osin vajavaista, mikä johtuu ainakin osittain viranomaisten vähäisistä resursseista.

Keskeisin viimeaikainen uudistus työlainsäädännön alalla oli uuden työlain hyväksyminen heinäkuussa 2001. Tällä uudistuksella täytettiin joukkovähentämis-, liikkeen luovutus-, todentamis-, EWC-, työaika- ja nuorten työntekijöiden suojelua koskevien direktiivien vaatimukset. Samalla kansalliselle työsuojeluvirastolle ja alueellisille työsuojelupiireille annettiin tehtäväksi valvoa, että työnantajat noudattavat työlainsäädännön, palkkasopimusten ja työehtosopimusten velvoitteita.

Lähetettyjä työntekijöitä koskevan sääntelyn osalta edellytetään vielä lainsäädäntöuudistuksia. Lisäksi komissio katsoo raportissaan, että erityistä huomiota tulee jatkossa kiinnittää uuden lainsäädännön tehokkaaseen toimeenpanoon. Tämän kannalta on keskeistä, että työsuojelupiireille annetaan riittävästi resursseja, jotta ne pystyvät hoitamaan tähän liittyvän valvontavelvollisuutensa.

Työlakiuudistus toi parannuksia myös sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevaan normistoon. Uudistuksen jälkeen raskaana olevien työntekijöiden suojelua ja vanhempainvapaita koskeva lainsäädäntö täyttää direktiivien vaatimukset. Lisäksi lainsäädännössä täsmennettiin yhtäläisen kohtelun vaatimusta työpaikkailmoittelussa, työhönotossa ja ammatillisen koulutukseen hyväksymisen osalta.

Uusien säännösten kattava toimeenpano ja riittävän tehokas valvonta on jatkossa keskeisessä asemassa, kun arvioidaan sitä, miten Slovakia selviytyy unionin sille asettamista vaatimuksista. Hallitus on hyväksynyt maaliskuussa toimintaohjelman sukupuolten yhtenäisen kohtelun edistämiseksi työelämässä, poliittisessa elämässä ja perhe-elämässä. Toimintaohjelman ja muutoinkin tasa-arvon edistämisyrykimysten onnistumisen kannalta on keskeistä, että tähän toimintaan osoitetaan riittävästi resursseja.

Myös työsuojelun alalla on tapahtunut viimeisen vuoden aikana kehitystä. Maaliskuussa 2001 hyväksyttiin uusi työsuojelulaki, jolla toteutetaan työsuojelun puitedirektiivin vaatimukset. Lisäksi se luo pohjan useiden puitedirektiivin ns. tytärdirektiivien kansalliselle voimaansaattamiselle. Tähän mennessä on saatettu voimaan työpaikkaa ja työvälineitä sekä taakkojen käsittelyä koskevat direktiivit.

Lisäksi näyttöpäätetyötä ja turvallisuus- ja terveystarkentajat koskevat lainuudistukset ovat valmisteilla. Viimeaikaisesta kehityksestä huolimatta työsuojelulainsäädäntö ei vastaa täysin yhteisöoikeuden vaatimuksia. Lisäksi erityisesti työsuojelun alalla on suuri tarve vahvistaa viranomaiskoneiston valmiuksia ja resursseja, jotta pystytään varmistamaan se, että uudet määräykset otetaan todella käyttöön.

Slovakia on pyrkinyt edistämään sekä työmarkkinaosapuolien keskinäistä että myös kolmikantaista sosiaalista vuoropuhelua. Vuonna 2000 solmittiin kolmen vuoden tauon jälkeen työmarkkinoiden yleinen kolmikantasopimus. Vastaavaa sopimusta ei ole solmittu vuoden 2001 aikana. Työlakiuudistus edellyttää, että niihin yrityksiin, joissa ammattiliitot eivät ole edustettuina, perustetaan erillinen yritysneuvosto, jonka kautta työntekijät voivat saada tietoa yrityksen tilasta ja saada äänensä kuuluviin. Työmarkkinajärjestöt tarvitsevat jatkossakin tukea saadakseen vahvistettu omia rakenteitaan ja resurssejaan siten, että ne voivat selviytyä tulevaisuuden haasteista.

SLOVENIA

Slovenian lainsäädäntö ei täytä yhteisöoikeuden asettamia vaatimuksia. Työ- ja sosiaali-asioita koskevan lainsäädännön yhtenäistäminen on ollut hidasta. Keskeisessä asemassa oleva työsuhdelaki on edelleen parlamentissa, jonne se annettiin jo lokakuussa 1997. Työmarkkinaosapuolet osallistuvat erittäin aktiivisesti kolmikantaisesti toteutettavaan sosiaalipoliittisen lainsäädännön uudistustyöhön. Komissio arvioi, että toisaalta tämä monien eri osapuolien aktiivinen ja jossain määrin ilmeisesti väärin kohdennettu osallistuminen lainsäädännön valmisteluprosessiin on ollut yksi osasy syy uudistusprosessin hitauteen.

Monet keskeiset työlainsäädännön ja sosiaalilainsäädännön uudistukset odottavat parlamentin päätöstä uudesta työsuhdelaista. Tällä hetkellä työlainsäädäntö ei täytä direktiivien vaatimuksia. Työsuhdelain lisäksi parlamentin käsittelyssä on lasten vanhempien suoja ja oikeuksia koskeva laki ja laki perhepoliittisista etuuksista.

Myös sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevan lainsäädännön kehitys on ollut hidasta. Maahan on kuitenkin perustettu erityinen naisasiainvirasto, joka vuonna 2001 vaihtoi nimensä tasa-arvovirastoksi. Kyseinen virasto pyrkii edistämään naisten asemaa yhteiskunnan eri osa-alueilla, myös työelämässä.

Työturvallisuutta koskeva lainsäädännön yhtenäistäminen on edennyt hyvin sen jälkeen, kun työsuojelun puitelaki säädettiin kesäkuussa 1999. Tämän jälkeen on tehty lukuisia uudistuksia, joilla on yhtenäistetty lainsäädäntöä vastaamaan työsuojeludirektiivien vaatimuksia. Viimeisimpinä voidaan mainita kalastusalusten työntekijöiden työturvallisuutta, meluturvallisuutta ja asbestitöitä koskevat uudistukset.

Hallituksen ja työmarkkinaosapuolien välinen kolmikantayhteistyö työelämän asioissa on erittäin aktiivista. Hallitus valmistele palkkapolitiittisia linjauksiaan ja sosiaalipakettejaan yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa. Lisäksi työntekijä- ja työnantajajärjestöt osallistuvat lakien valmisteluun ja niitä kuullaan myös lainsäädäntöprosessin myöhemmissä vaiheissa. Tästä on hyvänä esimerkkinä työsuhdelain valmistelu, jossa monien eri tahojen aktiivinen osallistuminen on osaltaan syynä lain viivästymiseen. Työmarkkinajärjestöjen keskinäinen neuvottelujärjestelmä on puolestaan melko kehittyneen, eikä neuvottelukosketuksen rakentamisessa ole juuri edistytty.

TŠEKKI

Tšekin työoikeudellinen lainsäädäntö on suurelta osaltaan uudistettu yhteisöoikeuden vaatimusten mukaiseksi. Pientä lainsäädännön uudistustarvetta on edelleenkin olemassa ja ennen kaikkea päähuomio tulisi jatkossa keskittää uuden lainsäädännön aiempaa tehokkaampaan toimeenpanoon.

Toteutetulla työlain uudistuksella katettiin suuri osa työoikeudellisista direktiiveistä. Uudistus astui muilta paitsi lähetettyjä työntekijöitä ja eurooppalaista yritysneuvostoa koskevilta osiltaan voimaan tammikuussa 2001. Uudistusten jälkeen lainsäädännössä on edelleen joitain puutteita. Ainakin nuorien työntekijöiden suojelua koskevan direktiivin määräykset on vain osittain sisällytetty kansalliseen lakiin. Lisäksi komission raportissa katsotaan, että valvontaviranomaisten resursseja tulee lisätä ja viranomaisten keskinäistä tiedonvaihtoa tulee tehostaa, jotta uuden lainsäädännön kattava toimeenpano saadaan varmistettua.

Elokuussa 1999 voimaan tullut työllisyyslain ja aiemmin mainittu työlain uudistus yhdessä siviilioikeudenkäyntimenettelyä koskevan uudistuksen ja kuukausipalkkaa ja bonuspalkkioita koskevan lainsäädännön uudistuksen kanssa ovat merkinneet tuntuva parannusta sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevaan sääntelyyn. Tältäkkään osin lainsäädäntö ei vielä täysin vastaa unionin vaatimuksia. Osa uuden työlain sukupuolten yhdenmukaista kohtelua koskevista normeista ei täytä direktiivien vaatimuksia. Lisäksi ammatillista sosiaaliturvaa koskevan direktiivin määräykset ovat edelleen kansallisesti voimaan saattamatta.

Työlain uudistuksella toteutettiin myös työsuojelun puitedirektiivin vaatimukset. Myös yksittäisiä työsuojelua koskevia erityisdirektiivejä on sisällytetty kansalliseen lainsäädäntöön. Viimeisimpänä voidaan mainita huhtikuussa 2001 hyväksytty uudistus, jolla pyritään suojelemaan työntekijöitä altistumiselta työssä vaarallisille kemiallisille aineille. Uudistuksista huolimatta Tšekillä on vielä paljon tehtävää, jotta työsuojelu saadaan unionin vaatimalle tasolle. Raportissa todetaankin, että yhteisön oikeuden toteuttaminen katsotaan asianmukaisesti suoritetuksi vasta sitten, kun uudet säädökset on otettu todellisuudessa käyttöön ja niiden noudattamista myös valvotaan riittävällä tehokkuudella.

Työmarkkinajärjestöjen sosiaalisen vuoropuhelun edistämiseksi työlakiin ja työllisyyslakiin tehtiin ammattiliittojen edustajien asemaa työpaikoilla parantavia muutoksia. Komission raportissa tätä pidetään merkittävänä työntekijöiden vaikuttamis-mahdollisuuksia lisäävänä uudistuksena, jonka tehokas toimeenpano paikallistasolla on tärkeää.

Työmarkkinajärjestöjen keskinäinen sektorikohtainen sopimustoiminta on melko vaatimatonta ainakin solmittujen työehtosopimusten määrällä mitattuna. Kolmikantaisella sosiaalisella vuoropuhelulla on pitkät perinteet valtakunnan tasolla ja se myös toimii hyvin. Työmarkkinajärjestöt osallistuvat aktiivisesti lainvalmisteluun. Lisäksi työmarkkinajärjestöt osallistuvat hallituksen kanssa tehtävään pitkäntähtäimen strategiseen suunnittelutyöhön, jolla pyritään turvamaan taloudellisen ja sosiaalisen vakauden säilyminen maassa.

UNKARI

Unkari on uudistanut työoikeudellista sääntelyään erittäin tehokkaasti ja sen lainsäädäntö täyttää yhteisöoikeuden vaatimukset muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Maassa on myös panostettu viranomaisten kapasiteetin lisäämiseen, jotta ne pystyisivät suoriutumaan yhteisöoikeuden oikeasta soveltamisesta ja toimeenpanon valvonnasta. Tähän liittyen mm. työoikeudellisia asioita käsitteleville tuomareille on luotu vuoden pituinen yhteisön työoikeutta käsittelevä koulutusohjelma. Suuri osa yhteisöoikeudesta on myös jo käännetty Unkarin kielelle.

Heinäkuussa 2001 tuli voimaan joukko uudistuksia, joilla edelleen lähennettiin Unkarin lainsäädäntöä yhteisöoikeuteen nähden. Uudistukset koskivat joukkoirtisanomisia, työaika, nuorien työntekijöiden suojelua ja lähetettyjä työntekijöitä. Uudistustarvetta on edelleen osa-aikatyötä koskevan direktiivin, palkkaturvadirektiivin ja EWC-direktiivin maansisäisen voimaansaattamisen osalta.

Myös sukupuolten yhtenäistä kohtelua koskevalta osalta Unkari on edistynyt hyvin sekä sääntelyn kansallisessa voimaansaattamisessa että sen toimeenpanossa. Viimeaikaiset uudistukset ovat koskeneet tasa-arvodirektiivien samanpalkkaisuussääntelyä ja syrjintätapauksiin liittyvää kääntyvää todistustaakkaa. Unkarin tulee kuitenkin uudistaa lainsäädäntöä, jolla taataan yhtäläinen sukupuolesta riippumaton oikeus työn ja ammatillisen koulutuksen saantiin.

Työsuojelulainsäädännön osalta parannettavaa löytyy edelleen työpaikkadirektiivin, näyttöpäätetyötä koskevan direktiivin ja liikkuvien ja tilapäisten rakennustyömaiden työturvallisuutta koskevan direktiivin osalta. Muilta osin sääntely vastaa yhteisöoikeuden vaatimuksia. Unkarinkin osalta suurimmat ongelmat liittyvät työsuojelumääräysten tehokkaaseen toimeenpanoon ja valvontaan, joissa on vielä reilusti parannettavaa.

Hallituksen ja työmarkkinaosapuolien välistä sosiaalista vuoropuhelua on vaikeuttanut keskinäisen luottamuksen puute. Komissio korostaakin raportissaan keskinäisen luottamuksen löytämisen tärkeyttä, jotta osapuolien välille voi syntyä todellista yhteistoimintaa. Sektorikohtainen työmarkkinaosapuolien yhteis- ja neuvottelutoiminta on ollut melko vähäistä. Komission raportissa katsotaan, että osapuolien tulee pyrkiä sopimaan useammalle alalle omia alakohtaisia työehtosopimuksia.

VIRO

Viro on uudistanut työoikeudellista lainsäädäntöään vuosina 2000 ja 2001 erittäin aktiivisesti. Viron voimassa oleva lainsäädäntö täyttää suurelta osaltaan ainakin muodollisesti yhteisöoikeuden sille asettamat vaatimukset. Edelleenkin suurena ongelmana on, kuten muissakin hakijamaissa, voimaansaattatun sääntelyn tehokas toimeenpano ja sen noudattamisen valvonta.

Virossa on luovuttu aiemmin suunnitellusta kaiken kattavan työlain säätämisestä ja päädytty saattamaan yhteisön sääntely voimaan yksittäisten lakien avulla. Keskeisimmät viime aikaiset työläinsäädännölliset uudistukset ovat olleet työaika ja lepoaikoja koskeva laki ja vuosilomalaki, jotka molemmat tulivat voimaan tammikuussa 2002.

Kesäkuussa 2001 säädettiin uusi työttömyysvakuutuslaki, joka kattaa joukkovähentämisdirektiivin ja palkkaturvadirektiivin asettamat vaatimukset. Näiden uudistusten jälkeenkään työläinsäädäntö ei vielä kaikilta osiltaan täytä yhteisöoikeuden vaatimuksia.

Palkkalain säätäminen toi pientä edistystä miesten ja naisten välistä tasa-arvoa koskevan sääntelyn yhtenäistämiseen. Laki on säädetty toukokuussa 2001 ja se sisältää samanpalkkaisuusvaatimuksen. Vuosilomailailla on puolestaan toteutettu vanhempainlomadirektiivin asettamat vaatimukset. Näistä uudistuksista huolimatta sukupuolten yhtenäistä kohtelua koskeva lainsäädäntö ei vielä täytä kaikilta osiltaan yhteisöoikeuden asettamia vaatimuksia.

Työterveyttä- ja turvallisuutta koskevan sääntelyn yhtenäistämässä Viro on edistynyt vuosina 2000 ja 2001 varsin hyvin. Maahan on säädetty uutta lainsäädäntö mm. rakennustyömaiden työturvallisuutta, asbestitöitä ja henkilösuojaimia koskien. Lisäksi on kehitetty normistoa, jolla pyritään parantamaan työturvallisuutta töissä, joissa on mahdollista altistua vaarallisille biologisille, kemiallisille ja syöpää aiheuttaville aineille.

Muita edistysaskeleita ovat näyttöpäätetyötä ja raskaana olevien naisten suojelua koskevat uudistukset. Myös tarkastusjärjestelmää on parannettu ja luotu uusi työtaturmien tutkinta- ja raportointijärjestelmä. Vaikka näiden uudistusten kautta myös säännösten tosiasiallisessa käyttöönnotossa on tapahtunut edistystä, ovat suurimmat puutteet edelleen tällä puolella. Tämän vuoksi paikallisten työsuojelupiirien resursseja pitää jatkossakin lisätä.

Virossa on jatkettu ponnisteluja toimivan sekä kolmikantaisen että pelkästään työmarkkinajärjestöjen väliseen sosiaaliseen vuoropuheluun perustuvan neuvottelujärjestelmän kehittämiseksi. Käyty neuvottelut ovat keskittyneet pääosin minimipalkkoihin, työttömyysturvaetuuksiin ja sosiaaliturvajärjestelmän uudistamiseen liittyviin kysymyksiin. Pienestä positiivisesta kehityksestä huolimatta Virolla on edelleen suuri tarve tehostaa olemassa olevan kolmikantaisen neuvottelujärjestelmän toimintaa. Lisäksi todellisen itsenäisesti toimivan palkansaajapuolen ja työnantajapuolen välisen neuvottelujärjestelmän luominen edellyttäisi molempien osapuolien rakenteiden tuntuvaa vahvistamista.

14.2. OIKEAN SUUNTAISTA MUTTA RIITTÄMÄTÖNTÄ

Hakijamaat ovat edistyneet yhteisön sosiaalipoliittisen sääntelyn kansallisessa voimaansaattamisessa jossain määrin epäyhtenäisesti. Minkään maan lainsäädäntö ei täytä vielä täysin yhteisöoikeuden vaatimuksia. Kehitys on ollut oikean suuntaista mutta riittämätöntä.

Parhaiten ovat edistyneet Latvia, Unkari ja Viro ja vastaavasti huonoin tilanne on Bulgariassa ja Romaniassa. Useimmissa hakijamaissa varsinaiseen työlainsäädäntöön (mm. joukkovähentämis-, todentamis-, liikkeen luovutus-, osa-aikatyö- ja määräaikaista työntekijöitä koskevat direktiivit) kuuluvien direktiivien osalta lainsäädännön yhtenäistämässä on edistytty suhteellisen hyvin ja puutteet ovat monilta osiltaan vain teknisiä.

Poikkeuksen tältä osin muodostaa Slovenia, jonka keskeinen työlain uudistus on juuttunut parlamentin käsittelyyn. Tasa-arvodirektiivien ja -asetuksen osalta hakijamailla on yleisesti ottaen hieman suurempia puutteita kuin aiemmin mainitun työlainsäädännön alueella.

Suurimmat puutteet ovat kuitenkin työsuojeluun liittyvän lainsäädännön yhtenäistämässä, jossa käytännössä lähes kaikilla hakijamailla on vielä merkittävästi parannettavaa. Dublinissa toimivan Euroopan elin- ja työolojen kehittämissätiön kartoituksessa, jossa haasteltiin 11 000 hakijamaiden työntekijää, kävi ilmi, että peräti 40 prosenttia on huolissaan työturvallisuudestaan ja terveydestään. Vastaava luku vanhoissa jäsenmaissa oli saman selvityksen mukaan 27 prosenttia. (Lähde: STT 7.6.2002)

Työsuojeluun liittyviä riskejä lisää myös työpäivän pituus. Hakijamaissa tehdään selvästi pidempää päivää, sillä viikkotyöaika on keskimäärin 43,6 tuntia, kun se nykyisessä EU:ssa on 38,2 tuntia. Sen sijaan osa-aikatyö on hakijamaissa paljon harvinaisempaa (7 %) kuin vanhoissa jäsenmaissa (17 %).

Yhteisenä ongelmana hakijamailla on se, että niiden viranomaiskoneisto ei ole rakenteeltaan eikä resursseiltaan riittävän kehittynyt vastaamaan uuden yhteisöoikeuden toimeenpanoon, soveltamiseen ja valvontaan liittyviin haasteisiin. Puutteita löytyy kaikilta osa-alueilta. Osaksi tarvittavat viranomaiset puuttuvat kokonaan tai sitten niillä on liian vähän resursseja, jotta ne voisivat hoitaa työtään tehokkaasti.

Riittämättömien henkilöstömäärien lisäksi ongelmana on se, että viranomaisilla ei ole aina uusien tehtävien edellyttämää ammattitaitoa. Ainoastaan Kyproksen osalta rakenteet vastaavat nykyisten EU-maiden järjestelmiä, mutta senkin osalta on tarvetta lisätä viranomaisten voimavaroja.

Suurimmat puutteet koskevat erityisesti työsuojelusta vastaavia viranomaisia. Tästä on ollut seurauksena se, että uudistettua lainsäädäntöä ei ole pystytty toimeenpanemaan ja valvomaan riittävän tehokkaasti. Tšekkin tilanne on hyvä esimerkki tästä. Komissio painottaakin raportissaan erityisesti sitä, että jatkossa hakijamaiden tulee panostaa erityisesti viranomaiskoneiston ja oikeuslaitoksen valmiuksien ja resurssien kehittämiseen, jotta yhteisöoikeuden asettamat vaatimukset pystytään tosiasiallisesti täyttämään.

Hakijamaissa ammatillinen järjestäytymisaste on varsinkin Baltian maissa alhainen ja ammattiliittojen asema muutamia Keski-Euroopan maita lukuun ottamatta yleensä heikko. Työmarkkinaosapuolten keskinäinen neuvottelutoiminta ja vuoropuhelu ei ole yhtä kehittyntä kuin nykyisissä jäsenvaltioissa. Erityisesti todellinen alakohtainen työehtosopimustoiminta on vähäistä.

Kolmikantainen sosiaalinen vuoropuhelu on aktiivisempaa, mutta varsinaisia tulopoliittisia kokonaisratkaisuja ei ole syntynyt. Useissa hakijamaissa valtiolla on liian hallitseva rooli tässä sosiaalidialogissa, jotta siitä syntyisi mitään varsinaisesti uutta. Orastava kehitys on havaittavissa niissä maissa, joissa ammattiliitoilla on mahdollisuus osallistua valtakunnan tason sosiaalipoliittisten tavoitteiden hahmottelemiseen ja toteuttamiseen.

EU-hakijamaiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmät ovat eri kehitystasolla kuin meillä. Tärkeintä olisi vahvistaa järjestäytymisastetta sekä työntekijä- että työnantajapuolella.

Jäsenyyden hakeminen jo sinänsä on saanut aikaan myönteisiä muutoksia. Yhteisölainsäädännön voimaansaattaminen parantaa ehdokasmaiden palkansaajien asemaa ja siitäkin syystä hakijamaiden palkansaajien kannattaa varmasti äänestää jäsenyyden puolesta.

Suomalaisen ay-liikkeen etu on, että palkka- ja elintaso nousevat ripeästi uusissa jäsenmaissa ja siksi tulijoiden ay-järjestöjen neuvotteluvoiman kasvattaminen on lähialueyhteistyömme keskeinen tavoite.

LÄHTEET

Työhallinnon julkaisu Nro 291. EU:n itälaajentumisen vaikutukset työvoiman liikkuvuuteen. Osa 1 Työvoiman liikkuvuus Euroopassa ja Suomi – työryhmän raportti. Osa 2 Kari Hietalan tutkimus EU:n itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen.

ETLA 2001. Alho, Kaitila, Widgren. EU:n itälaajenemisen vaikutukset Suomen elinkeinoelämälle.

Työministeriö 29.8. 2001. Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin väliraportti.

Valtiovarainministeriö PM 24.4.2002. Alustava kokonaisarvio EU:n talousarvion nykyisistä ja uusista rahoituskehyksistä sekä EU:n ja Suomen välisten rahavirtojen kehityksestä vuoteen 2013 asti.

Sosiaali- ja terveysministeriö PM 12.2.2002. Asumisperusteisen sosiaaliturvan soveltamiseen liittyvät ongelmat.

Metalli, PAM ja Rakennusliitto. Työsuhteen ehtojen valvonnasta ja tehosteista Euroopan unionissa ja sen jäsenvaltioissa erityisesti lähetettyjen työntekijöiden ja vuokratyön kannalta. Jari Hellsten. Marraskuu 2001.

Roni Jokinen, Toimihenkilöunioni. Euroopan Yhteisön työoikeudellinen sääntely ja hakijamaat. PSKJ:n kansainvälisen yhteistoiminnan koulutusohjelma 2001. Lopputyö 13.12. 2001.

Sisäministeriön julkaisu 12/2001. Ulkomaalaislakityöryhmän mietintö 2001.

Suomen Julkisen alan ammattiliittojen EU- yhdistys FIPSU ry. Katsaus EU:n laajentumisen vaikutuksista julkisiin palveluihin. Otto Saxen 2001.

LIITTEET

LIITTEET

Liite 1

SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN PÄÄTÖS EU:N LAAJENTUMISESTA
31.5.2001

Itälaajentumisessa tarvitaan siirtymäaikoja

Euroopan unionin laajentuminen on kannatettavaa ja välttämätöntä demokratian sekä Euroopan rauhan ja vakauden turvaamiseksi sekä maanosamme kahtiajaon poistamiseksi. Laajentuminen vahvistaa EU:n asemaa maailmassa ja lisää kansalaisten hyvinvointia. Taloudelliset ja sosiaaliset erot ehdokasmaiden ja nykyisten EU-maiden välillä ovat kuitenkin suuria, ja kestää vielä pitkään, ennen kuin ne saadaan kurrottua umpeen.

Ehdokasmaiden on kyettävä täyttämään jäsenyyden ehdot sekä lainsäädännössä että käytännössä. Kööpenhaminan kriteerit demokratiasta, markkinataloudesta ja unionin säännösten sekä politiikkojen toimeenpanosta ovat velvoittavia. Unionin on autettava ehdokasmaita jäsenyysskelpoisuuden saavuttamisessa.

Työelämän pelisäännöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskunnan kehittymistä ehdokasmaissa ja niiden suhdetta unioniin. Työmarkkinoiden järjestäytymisaste ja kolmikantayhteistyö on useissa ehdokasmaissa heikkoa. EU:n tulee jäsenyysneuvotteluissa edellyttää ja edistää hyvien työmarkkinakäytäntöjen vakiintumista ehdokasmaissa.

On tärkeää, että laajentuminen toteutetaan hallitusti ja niin, että siitä hyötyvät sekä uudet että vanhat jäsenmaat. Laajentuminen ei saa luoda kilpailun vääristymiä, kiihdyttää verokilpailua eikä aiheuttaa sosiaaliturvan tai ympäristönsuojelun tason heikentymistä. Laajentuminenkin edellyttää, että EU:n päätösvaltaa ja yhteistyötä lisätään erityisesti verotuksen vähimmäistasojen säätämiseksi.

Ehdokasmaat ovat esittämässä huomattavan joukon siirtymäaikoja, jotta hallittu sopeutuminen olisi mahdollista. Myös nykyisille jäsenmaille voisi varsinkin raja-alueilla aiheutua liian suurten elintaso- ja palkkaerojen takia häiriötä työmarkkinoilla, mikäli työvoiman ja palveluiden vapaa liikkuvuus toteutettaisiin yhtäkkisesti.

Unionin ja Suomen tulee edellyttää työvoiman vapaalle liikkuvuudelle riittäviä siirtymäaikoja. Sama koskee myös palvelujen vapaata liikkuvuutta, kuten alihankintojen ja työvoiman vuokrauksen sekä kuljetus- ja henkilöliikenteen palveluiden liikkuvuutta. Siirtymäaikoja puoltaa se, että jäsenmaiden ja hakijamaiden väliset erot ovat oleellisesti suurempia kuin esimerkiksi silloin, kun Espanja ja Portugali tulivat jäseniksi – jolloin myös käytettiin siirtymäaikoja. Eräissä ehdokasmaissa on Suomeakin huonompi väestökehitys. Hallittu siirtymävaihe on ehdokasmaidenkin etu, sillä ”aivovuodolla” ei pidä aiheuttaa niiden kehittymiselle vahinkoa.

Ulkomaisten työvoiman väärinkäytöstopaukset ovat lisääntyneet jo nyt, ja työlupaehtojen noudattamisen valvonta ei toimi asianmukaisesti. Lainsäädännön ja valvonnan porsaanreikiä käytetään myös suoranaisesti rikolliseen toimintaan harmaan talouden piirissä. Ulkomaalaisten työehtojen valvontaa on tehostettava. Valvonnan tehostamista varten on työsuojeluviranomaisilla oltava asianmukaiset voimavarat ja valtuudet ja myös luottamushenkilöille on annettava lakiin perustuva mahdollisuus osallistua valvontaan.

Suomenkin työmarkkinoille tulee lähivuosina lisää ulkomaalaisia työntekijöitä ja asiantuntijoita. Siksi ammattiyhdistysliikkeen on varauduttava entistä paremmin puolustamaan myös ulkomaalaisten työntekijöiden etuja ja oikeuksia sekä järjestämään heitä ammattiliittojen jäseniksi.

Lähde: Hyvinvointi syntyy työstä, edustajakokousasiakirja

SAK:n hallituksen päätös 19.8.2001

Tavoitteena hallittu ja onnistunut laajentuminen

”SAK:n edustajakokouksen ja hallituksen päätöksissä tuetaan uusien jäsenmaiden hyväksymistä Euroopan unioniin ja edellytetään, että itälaajentuminen toteutetaan hallitusti ja että työvoiman ja eräiden palveluiden vapaaseen liikkuvuuteen sovelletaan joustavia siirtymäaikoja.

SAK korostaa Suomen työmarkkinajärjestöjen 27.4.2001 antaman yhteisen kannanoton merkitystä.

Kannanotossa todetaan: ”Suomalaisilla työmarkkinoilla noudatetaan suomalaisia työehtoja eikä työntekijän alkuperämaahan, rotuun, sukupuoleen, ikään tai muuhun vastaavaan syyhyn perustuvaa syrjintää saa harjoittaa. Myös hakijamaista tulevat työntekijät ovat Suomen lainsäädännön soveltamispiirissä ja heidän työsuhteensa vähimmäisehdot määräytyvät lainsäädäntömme ja työehtosopimustemme mukaisesti. Osapuolet korostavat, että näitä ehtoja on noudatettava kaikilla työpaikoilla ja kaikissa työsuhteissa työnteon muodoista riippumatta.”

Työnantajien ja viranomaisten vastuulla on, että näistä periaatteista pidetään kiinni ja niiden noudattamista myös asianmukaisesti valvotaan. Muutoin palkansaajien ja laajemminkin kansalaisten tuen saaminen laajenemishankkeelle voi olla vaikeaa. Laajentumisen onnistuminen vaatii ehdottomasti, ettei siitä aiheudu häiriöitä työmarkkinoille. Itälaajentumisen toteuttaminen hallitusti on tarpeen myös siksi, että hälvennetään kansalaisten tuntemia pelkoja ja ehkäistään mahdollista ulkomaalaisvastaisten mielialojen ja asenteiden leviämistä.

Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi SAK:n hallitus

- edellyttää, että Suomi ottaa käyttöön työvoiman liikkuvuudelle neuvotellun siirtymäajan (2+3+2 vuotta) ja että siirtymäajan mahdollista lyhentämistä arvioidaan aikaisintaan kahden vuoden kuluttua liittymissopimusten voimaantulosta kolmikantaisen valmistelun sekä saatujen kokemusten pohjalta.
- vaatii, että Suomi varaa liittymissopimuksissa mahdollisuuden eräiden muiden maiden tavoin soveltaa siirtymäaikoja myös eräisiin palveluihin (esim. työvoiman vuokraus). Tämä on tarpeen työvoiman liikkuvuutta koskevien siirtymäaikojen kiertämisen estämiseksi sekä sen turvaamiseksi, etteivät suomalaisyritykset ja työntekijät joudu kohtuuttomaan ja epäileluun kilpailutilanteeseen.

- kannustaa jäsenliittoja, eri viranomaisia ja kaikkia hallinnonaloja sekä yrityksiä selvittämään mahdollisimman tarkoin laajenemisen vaikutukset omaan toimialaansa ja va-rautumaan muutoksiin ennakolta. Erityisen kiireellistä on käynnistää selvitykset ja niiden pohjalta toimenpiteet haitallisen verokilpailun sekä sosiaaliturvan mahdollisten väärinkäytösten varalta.
- kiirehtii kolmikantaisen toimikunnan asettamista (TM, STM, työmarkkinajärjestöt) valmistelemaan tarvittavia säädösmuutoksia ulkomaalaisten työehtojen valvonnan tehostamiseksi. Toimikunnalle on taattava riittävät työskentelyedellytykset niin, että säädösmuutokset saadaan voimaan viimeistään vuoden 2003 alusta alkaen.
- edellyttää, että jo vuoden 2002 aikana lisätalousarviossa myönnetään tarvittavat määrärahat työsuojeluviranomaisille erityisen valvontayksikön perustamista varten, jotta tehostettu valvonta voidaan käynnistää mahdollisimman pian. Valvontayksiköllä on oltava valtuudet ja voimavarat myös tehokkaaseen kansainväliseen yhteistyöhön mm. Baltian maiden ja Puolan viranomaisten kanssa.
- edellyttää, että ulkomaalaislakia uudistettaessa työoluihin liittyvät työehtojen valvontamahdollisuudet paranevat väärinkäytösten estämiseksi, sillä työlupakäytäntö jatkuu siirtymäaikojen aikana ja sitä sovelletaan kolmansista maista tuleviin työntekijöihin jatkossakin.
- kehottaa kaikkia jäsenliittoja varautumaan käytännön toimenpitein ulkomaalaisten jäsenhankinnan tehostamiseen sekä heidän edunvalvontansa kehittämiseen. Kyn-nys liittyä jäseneksi on oltava mahdollisimman matala. Suositellaan, että ainakin suurimmissa liitoissa tärkeimmät jäsen- ja edunvalvontapalvelut olisivat saatavissa kotimaisten kielten lisäksi myös englannin, viron ja venäjän kielellä. Edistetään mm. työehtosopimusten ja keskeisimmän työlaainsäädännön saatavuutta internetin ja käsiesitteiden välityksellä ko. kielillä.
- kehottaa jäsenliittoja sopimaan Euroopan ammatillinen yhteisjärjestö EAY:n viime kongressin suositteleman eurooppalaisen ay-jäsenyyden toteutumisesta veljesjärjestöjensä ja kansainvälisten ay-sihteeristöjen kanssa. Jäsenyys tulisi ulottaa koskemaan myös tulevien uusien jäsenmaiden ay-liikkeen jäseniä.
- päättää käynnistää yhdessä muiden palkansaajajärjestöjen sekä Viron ay-liikkeen kanssa selvitystyön, jonka tarkoituksena on avata viimeistään vuonna 2003 Tallinnassa ay-liikkeen neuvontapiste ja palveleva puhelin Suomeen tulevia työntekijöitä varten. Hanke pyritään osaksi rahoittamaan EU-tuella. Samalla varmistetaan, että tarpeellista ay-informaatiota Suomesta on saatavissa internetin ohella lähialueiden konsulaateissa, maahantulopisteissä ja myös ko. maiden yleisissä tiedotusvälineissä.
- esittää muille ay-järjestöille Suomenlahden raja-aluenevoston perustamista käsittelemään mm. työvoiman liikkuvuuteen ja ay-yhteistyöhön liittyviä asioita.

- päättää valmistella työ- ja ulkoministeriölle aloitteen työvoimapoliittisten palvelujen järjestämisestä ja parantamisesta lähialueiden edustoissa. Työvoima-asioihin erikoistunutta henkilökuntaa tarvitaan ainakin Tallinnassa, Riiasa, Vilnassa ja Varsovassa sekä myös Pietarissa.

- päättää, että jäsenyysneuvottelujen seuraamiseksi ja Suomen sekä unionin kantoihin vaikuttamiseksi ja ay-liikkeen laajentumiseen liittyvän oman toiminnan kehittämiseksi SAK:ssa toimii edustajakokouskauden ajan pysyvä EU:n itälaajentumista käsittelevä ja hallitukselle päätösesityksiä valmisteleva työryhmä, jossa on myös kiinnostuneiden liittojen edustus.”

Työministeriö asetti päätöksen mukaisen valvontatyöryhmän 18.10.2001 ja työlupakäytäntöön uudistuksia esittävä ulkomaalaislakityöryhmän mietintö luovutettiin 31.10.2001. Työsuojeluviranomaisten voimavaroja käsitellyt tupo-sopimuksen mukainen työryhmä sai myös työnsä valmiiksi syksyllä 2001.

Valtion vuoden 2002 talousarviossa ei vielä ole lisämäärärahoja ulkomaalaisten työehtovalvonnan parantamiseen. SAK toteuttaa ay-liikkeen Tallinnan palvelupisteen ja muun yhteistyön Etelä-Suomen Interreg-hankkeena, joka käynnistyy alkusyksystä 2002.

KANNANOTTO EUROOPAN UNIONIN ITÄLAAJENTUMISESTA

Allekirjoittaneet työmarkkinaosapuolet ovat käsitelleet Euroopan unionin itälaajentumista ja sen vaikutuksia muun muassa Suomen työmarkkinoihin. Työmarkkinaosapuolet ovat aiemmin ottaneet yhdessä kantaa sekä Suomen EU-jäsenyyteen että maamme osallistumiseen Euroopan talous- ja rahaliittoon (EMU).

Osapuolet toteavat yhteisenä kantanaan seuraavaa:

Euroopan unionin laajentumisen päämäärä, rauhan ja vakauden lujittaminen Euroopassa sekä hyvinvoinnin lisääminen koko maanosassa, on kannatettava, oikea ja välttämätön. Laajentuminen vahvistaa EU:n asemaa maailman taloudessa ja politiikassa sekä avaa myös Suomelle uusia mahdollisuuksia. Lyhyellä aikavälillä laajenemisesta hyötyvät etenkin hakijamaat. Pitkällä aikavälillä sisämarkkinoiden laajentuminen vaikuttaa myönteisesti koko unionin taloudelliseen kasvudynamiikkaan sekä rakennemuutosten kautta ulkomaankauppaan, investointitoimintaan, kilpailukykyyn ja työllisyyteen.

Itälaajentuminen tuo mukanaan myös tiettyjä ongelmia suurten elintaso- ja rakennerojen takia erityisesti raja-alueilla. Yritysten kilpailuolosuhteet voivat vääristyä sisämarkkinasäädösten puutteellisen soveltamisen ja valvonnan takia. Myös työvoiman liikkuvuuteen ja tilapäiseen työskentelyyn voi liittyä tekijöitä, jotka aiheuttavat häiriötä työmarkkinoilla. Lisäksi huomattavasti nykyisiä jäsenmaita köyhempien maiden jäseneksi tulo luo haasteita tasapainoisen alue- ja rakenne- sekä varsinkin maatalouspolitiikan toteuttamiselle. Laajentuminen aiheuttaa todennäköisesti lisää kustannuksia unionin nykyisille jäsenmaille, myös Suomelle.

Siirtymäkausijärjestelyt

Nyt toteutettava laajentuminen poikkeaa edellisistä laajentumisista suurempien lähtökohtaerojensa takia. Jotta laajentuminen voisi toteutua mahdollisimman onnistuneesti, erilaiset siirtymäkausijärjestelyt voivat tulla kyseeseen molemmiin puolin. Sovellettavien siirtymäaikojen tulee olla asiallisesti perusteltuja ja ajallisesti rajattuja. Niiden aikana ja avulla tulee edistää työmarkkinoiden valmiuksia sopeutua vapaan liikkuvuuden toteutumiseen ja vauhdittaa uusissa jäsenmaissa tarvittavia rakenteellisia uudistuksia. Samalla hakijamailla on mahdollisuus kehittää sosiaalista vuoropuhelua ja hyviä työmarkkinakäytäntöjä. Hakijamaat ovat pyytäneetkin huomattavan määrän siirtymäkausijärjestelyjä. Myös unionin puolelta komissio esittää joustavia siirtymäkausia työvoiman vapaalle liikkuvuudelle. Suomen hallitus on osaltaan todennut suoja-keinojen tarpeellisuuden häiriötilanteiden varalta. Osapuolet korostavat, että työvoiman liikkuvuudelle asetettava yleinen siirtymäaika, jota myös Suomen tulee soveltaa, on joustava. Siksi Suomella on oltava oikeus tehdä kolmikantaisen valmistelun pohjalta päätös siirtymäajan mahdollisesta lyhentämisestä.

On syytä kiinnittää huomiota myös tutkintojen vastaavuuteen ja niihin liittyviin mahdollisiin ongelmiin sekä koulutuksen kehittämiseen uusissa jäsenmaissa.

Siirtymäaikajärjestelyjä ei pääsääntöisesti tulisi sallia valtiontukia, kilpailusääntöjä, yhtiöoikeutta, rahoitusvalvontaa, teollisoikeuksia ja julkisia hankintoja koskevien sääntöjen osalta. Sama koskee elintarvikkeiden turvallisuus- ja elintarvikehygienian yhteisömääräyksiä.

Kokonaisuudessaan on tärkeää varmistua siitä, että yhteisölainsäädäntö pystytään toimeenpanemaan hakijamaissa tehokkaasti ja että Kööpenhaminan huippukokouksessa asetettuja jäsenyysehtoja noudatetaan kaikilta osin. Tämä edellyttää hyvin toimivaa hallintoa, minkä kehittymiseen unionin on omilla toimillaan voimaperäisesti myötävaikutettava. Erityistä huomiota on kiinnitettävä komission esille nostamaan korruption kitkemiseen.

Itämeren talousalue on mahdollisuus

EU:n keskeisiä toiminta-ajatuksia ja tavoitteita on tavaroiden, palvelujen ja pääoman sekä henkilöiden vapaa liikkuvuus yhteisön sisällä. Suomen laajentumisesta saama taloudellinen hyöty voikin toteutua ennen muuta kaupan ja muun taloudellisen kanssakäymisen vilkastumisen myötä. Yhteisten sisämarkkinoiden synty Itämeren talousalueelle on nähtävä Suomelle mahdollisuutena, johon elinkeinoelämän, valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen on varauduttava ja panostettava.

Teollisuustuotteiden kaupan ja investointien esteet on jo purettu unionin ja hakijamaiden välisillä Eurooppa-sopimuksilla. Viimeiset teollisuustuotteiden tulliesteet poistuvat vuonna 2001. Tämän jälkeen jäljelle jäävät enää lähinnä eräät tekniset määräykset ja polkumyynnitoimenpiteet. Kaupan ja investointien vauhdittamiseksi hakijamailta tulee edellyttää teknisten määräysten harmonisointia EU:n tasolle jo ennen liittymistä.

Myös palvelujen vapaa liikkuvuus avaa suomalaisille yrityksille mahdollisuuksia. Suomalaisien palvelujen viennin lisäämisen näköaloja liittyy mm. energiasektoriin, telekommunikaatioon ja informaatioteknologiaan, rahoitus- ja pankkitoimintaan, vakuutus toimintaan sekä kuljetuksiin. Palvelumarkkinoiden vapautuessa on huolehdittava siitä, ettei työvoiman liikkuvuutta koskevia siirtymäaikasäännöksiä kierretä.

Työvoiman liikkuvuus, työvoimatarve ja työlupakäytäntö

EU-jäsenyysehtojen täyttäminen, EU-rakennerahastojen hyödyntäminen sekä sijoittajien luottamuksen parantuminen edesauttavat myönteistä talouskehitystä hakijamaissa. Tulo- ja tuottavuuserojen odotetaan kaventuvan ja talouksien alkavan lähentyä. Lain-säädännön harmonisointi ja instituutioiden toimivuuteen liittyvän epävarmuuden väheneminen myötävaikuttavat myös investointien kasvuun hakijamaissa.

Kun pääomia siirtyy hakijamaihin, paineet työvoiman maasta siirtymiseen vastaavasti pienentyvät. Kuitenkin muuttopäätöksiin vaikuttavat myös työttömyys lähtömaassa ja

työvoiman kysyntä tulomaassa sekä palkkatasoa, verotusta ja sosiaaliturvaa koskeva vertailu, oman maan kansalaisten määrä kohdemaissa, asuntojen hintataso ja saata-
vuus, perhesyyt, kulttuuri ja kieli. Siksi muuttoliikkeen määrää on vaikea täsmällisesti
ennakoida.

Suomessa osaavasta ja ammattitaitoisesta työvoimasta on eräillä aloilla ja paikkakun-
nilla pulaa. Työttömiä työnhakijoita on samaan aikaan edelleen kuitenkin runsaasti.
Suomalaisten yritysten kasvuodotusten ja väestön ikääntymisestä aiheutuvan suuren
työvoimapoistuman takia työvoiman kokonaiskysyntä jatkunee tulevaisuudessakin
merkittävänä useimmilla toimialoilla. Uuden teknologian nopea kehitys lisää varsinkin
erityisosaajien kysyntää. Toimenpiteet, joilla turvataan yritysten työvoiman saanti pit-
källä aikavälillä, kannustavat yrityksiä suuntaamaan investoinnit kotimaahan.

Kasvava työvoimatarve pyritään ensi sijassa tyydyttämään kotimaisin voimin ja toi-
menpitein. Työllisyysasteen nosto, työn tuottavuuden nousu, toimenpiteet työssä jak-
samisen edistämiseksi ja eläkkeellesiirtymisen myöhentämiseksi sekä koulutusjärjestelmien
kehittäminen ja kohtuuhintaisten asuntojen tuotannon lisäys kasvukeskuksissa ovat tär-
keimmät keinot vastata työvoimapulan uhkaan. On tärkeää, että aktiivisen työvoima-
ja sosiaalipolitiikan keinoin työttömänä olevat suomalaiset ja Suomessa jo nyt asuvat
ulkomaalaiset saadaan työllistettyä nykyistä selvästi paremmin.

Työlupamenettelyjen kehittäminen edistää työvoiman saantia niille yrityksille ja yhtei-
söille, jotka tarvitsevat ulkomailta asiantuntijoita ja muita työntekijöitä. Osapuolet
ovat valmiita myötävaikuttamaan siihen, että jo ennen siirtymäaikajärjestelyjen voi-
maantuloa työlupien myöntämiskäytäntöä sopeutetaan todelliseen tarpeeseen, käsittely-
aikoja lyhennetään ja menettelytapoja kehitetään.

Suomalaisten työehtojen noudattaminen

Osallistumalla työelämään ja antamalla oman osaamisensa ja työpanoksensa ulkoma-
laiset työntekijät osallistuvat omien elinehtojensa kohentamisen ohella arvokkaalla ta-
valla suomalaisen yhteiskunnan rakentamiseen. Suomalaisen työelämän kasvava kan-
sainvälistyminen onkin nähtävä positiivisena voimavarana eikä uhkana.

Yrityskulttuurien ja yhteiskunnan asenteiden ja instituutioiden sopeutuminen ulko-
maisen työvoiman lisääntyvään tuloon suomalaisille työmarkkinoille vaatii työmarkki-
naosapuolten yhteisiä toimia tarvittavien asennemuutosten edistämiseksi ja pelkojen
hävittämiseksi. Nykyistä monikansallisemman ja toimivan monikulttuurisen yhteis-
kunnan rakentaminen on haaste sekä työnantaja- että palkansaajajärjestöille. Osapuo-
let toteavat hallituksen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman muodostavan
oikean pohjan hyvien etnisten suhteiden kehittämiseksi.

Osapuolet toteavat, että työntekijöitä tulee kohdella työmarkkinoilla tasavertaisesti hei-
dän kansalaisuudestaan riippumatta. Suomalaisilla työmarkkinoilla noudatetaan suo-
malaisia työehtoja eikä työntekijän alkuperämaahan, rotuun, sukupuoleen, ikään tai
muuhun vastaavaan syyhyyn perustuvaa syrjintää saa harjoittaa.

Myös hakijamaista tulevat työntekijät ovat Suomen lainsäädännön soveltamispiirissä ja heidän työsuhteidensa vähimmäisehdot määräytyvät työlainsäädäntömme ja työehtosopimustemme mukaisesti. Osapuolet korostavat, että näitä ehtoja on noudatettava kaikilla työpaikoilla ja kaikissa työsuhteissa työntöön muodoista riippumatta. Siksi EU:n itälaajentuminen ja työvoiman vapaampi liikkuvuus ei saa tarkoittaa ulkomaisen halpatyövoiman tuontia Suomen työmarkkinoille.

Hallituksen kannanotossa todetaan, että työministeriö arvioi osaltaan Suomen oman työmarkkinalainsäädännön toimivuutta ja valvontaa laajentumisen vaikutuksen huomioon ottaen. Osapuolet ovat valmiita edesauttamaan valvonnan tehostamista ja kartoittavat siksi kolmikantaisesti tilanteen, kuten tulopoliittisessa sopimuksessa on sovittu.

Ympäristökysymykset

Unionin ympäristölainsäädäntö on eräs vaikeimmista ja hakijamailta investointeja edellyttävistä säädösalueista. Suurimmat ongelmat liittyvät vesiensuojelua ja teollisuuden yhtenäislupamenettelyä, voimalaitoksia sekä jätehuoltoa koskevien säädösten täytäntöönpanoon, joiden osalta useimmat hakijamaat ovat esittäneet pitkiä siirtymäaikoja.

Hakijamaille mahdollisesti annettavista siirtymäajoista koituvat haitat tuntuisivat selvimmän Suomen metallurgisessa ja kemian teollisuudessa. Nämä toimialat valmistavat tuotteita muulle teollisuudelle ja niiden tuotteilla on maailmanmarkkinahinta. Hakijamaiden pääsy unionin sisämarkkinoille ilman ympäristönsuojelun vaatimia kustannuksia vääristäisi merkittävästi kilpailuasetelmia sisämarkkinoilla.

Ympäristökysymysten ja -ongelmien käsittelyä hakijamaissa vaikeuttaa lisäksi niiden ympäristöhallintojen heikko poliittinen painoarvo ja uskottavuus EU-säädösten konkreettisenä täytäntöön panijana ja niiden noudattamisen valvojana. Siksi on tärkeää vaikeuttaa hakijamaiden ympäristöhallinnon infrastruktuurin vahvistamiseen.

Varsinkin yhtenäislupa- ja voimalaitosdirektiivien osalta ei pääsääntöisesti tulisi sallia siirtymäaikoja. Mikäli joidenkin säädösten osalta siirtymäaikoja kuitenkin hyväksytään, tulee hakijamailta edellyttää tarkkaa suunnitelmaa kunkin säädöksen toimeenpanosta, sen aikataulusta ja rahoituksesta.

Ydinvoiman turvallisuuteen liittyvät kysymykset ovat hidastaneet neuvotteluja joidenkin hakijamaiden kanssa. Neuvotteluissa tulee varmistaa, että hakijamaiden ydinvoimalaitokset saatetaan vastaamaan EU:n jäsenmaissa yleisesti sovellettavia turvallisuusmääräyksiä.

Liittyminen euroalueeseen

Merkittävimpiä laajentumisen taloudellisia epävarmuustekijöitä liittyy hakijamaiden kykyyn liittyä Emun jäseneksi ja osaksi euroaluetta. EU-jäsenyyden perusteella hakijamaat automaattisesti sitoutuvat noudattamaan yhteistä etua edistävää valuuttakurssipolitiikkaa ja voivat aikaa myöten liittyä Emuun ja euroalueeseen täytettyään Maastrichtin lähentymiskriteerit unionin edellyttämällä tavalla.

Ennen liittymistä maiden tulee kuitenkin merkittävästi uudistaa talouksiensa rakenteita ja tehostaa markkinoiden toimintamekanismeja. Niiden tulee parantaa julkisten talouksiensa kestävyyttä mm. verojärjestelmiä uusimalla sekä lisäämällä tehokuutta ja läpinäkyvyyttä. Haitalliseen, kilpailua vääristävään verokilpailuun on puututtava unionin toimenpitein.

Sekä EU:n nykyisten jäsenmaiden että hakijamaiden etu on, että hakijamaat kykenevät täyttämään Emu-kriteerit kestäväällä tavalla. Hakijamaiden liian varhainen liittyminen Emuun olisi riski euron vakaudelle. Toisaalta uusien, todennäköisesti nopeasti kasvavien talouksien liittymisen euroalueeseen voi katsoa myös pidemmällä aikavälillä hyödyttävän Emua ja lisäävän euron tunnettuutta toisena suurena kansainvälisenä valuuttana. Lisäksi valuuttakurssiriskien poistuminen Emu-maiden sisäisestä kaupasta parantaa eurooppalaisen teollisuuden kilpailuasemaa sekä sisämarkkinoilla että globaalisti.

Jos hakijamailla on suuria talousongelmia, ne voivat johtaa inflaatio-odotusten ja pitkien korkojen nousuun koko euroalueella. Tämän takia hakijamaiden tulee asettaa etusijalle kilpailukykyisten markkinoiden, tehokkaan pankkijärjestelmän ja välttämättömien verouudistusten toteuttaminen. Emuun osallistuminen tulee ajankohtaiseksi vasta sitten, kun nämä tavoitteet on saavutettu.

Alue- ja rakennepolitiikka

Euroopan unionin laajentuessa alue- ja rakennetukien jakautuminen muuttuu merkittävästi. Nykyisten nettomaksajien maksuosuus kasvaa ja osa nykyisistä nettosaajista muuttuu nettomaksajiksi. Mikäli alue- ja rakennetukia jaetaan laajentuneessa unionissa nykyperustein, kaikki EU:n alue- ja rakennetukia nykyisin saavat maat, Suomi mukaan lukien, joutuvat luopumaan ainakin osittain uusien jäsenmaiden hyväksi.

Berliinin huippukokouksessa vuonna 1999 päätettiin, että kokonaistuki, jonka jäsenvaltio vuosittain saa rakennetoimien nojalla (mukaan lukien koheesiorahastot), ei saisi ylittää neljää prosenttia sen bkt:stä. Tästä lähtökohdasta tulee pitää kiinni.

Laajentumisen myötä niiden alue- ja rakennetukia saavien alueiden, joiden BKT on alle 75 % EU:n keskiarvosta, väkiluvun arvioidaan kasvavan noin 70 miljoonasta yli 170 miljoonaan. Tästä seuraa väistämättä poliittista kiistaa jäsenmaiden kesken nykyisten jäsenmaiden pyrkiessä tulevaisuudessakin säilyttämään tai mahdollisesti lisäämäänkin perinteisiä alue- ja rakennetukiaan. On ilmeistä, että EU:n alue- ja rakennetukipolitiikkaa joudutaan tarkistamaan kustannusten hillitsemiseksi.

Suomessa tulee varautua tulevaan kehitykseen niin, että Itä- ja Pohjois-Suomen kehitysmahdollisuudet turvataan myös nykyisen budjettipäätöksen ja Agenda 2000:n päätyttyä vuonna 2006. Tasapainoisempaa aluekehitystä tulee edistää aluekeskusohjelmalla ja jatkamalla järjestelmällisesti osaamisintensiivistä ja korkean teknologian kehittämistä tukevan politiikan toteuttamista voimassa olevan EU:n budjettikehyksen puitteissa.

LOPUKSI Unionin laajenemisella on vaikutuksia uusien ja vanhojen jäsenmaiden talouteen ja yhteiskuntaan sekä työmarkkinoille. On tärkeää, että tämä varsin suuri muutos toteutetaan hallitusti ja niin, että siitä hyötyvät sekä uudet että vanhat jäsenmaat ja Eurooppa kokonaisuudessaan. Laajenemisen vaikutuksia tulee arvioida ja niihin varautua ennakolta.

Helsingissä 27. huhtikuuta 2001

AKAVA ry.

KIRKON SOPIMUSVALTUUSKUNTA

KUNNALLINEN TYÖMARKKINALAITOS

PALVELUTYÖNANTAJAT ry.

SUOMEN AMMATTILIITTOJEN KESKUSJÄRJESTÖ SAK ry.

TOIMIHENKILÖKESKUSJÄRJESTÖ STTK ry

TEOLLISUUDEN JA TYÖNANTAJAIN KESKUSLIITTO ry.

VALTION TYÖMARKKINALAITOS

VOIMASSA OLEVA YHTEISÖN TYÖOIKEUS

Joukkovähentämisdirektiivi (98/59/EY)

Direktiivi asettaa työnantajalle velvollisuuden neuvotella työntekijöiden edustajien kanssa ennen joukkoirtisanomisien toteuttamista ja tiedottaa irtisanomisista työvoimaviranomaisille.

Palkkaturvadirektiivi (80/987/ETY)

Määrittelee työntekijöiden vähimmäissuojan työnantajan maksukyvyttömyystilanteessa.

Todentamisdirektiivi (91/533/ETY)

Velvoittaa työnantajan ilmoittamaan kirjallisesti työntekijälle työsopimuksessa ja työsuhteessa sovellettavat ehdot.

Lähetettyjä työntekijöitä koskeva direktiivi (96/71/ETY)

Direktiiviä sovelletaan työsuhteisiin, joissa on kyse palvelujen tarjoamisesta jäsenvaltiossa, kun yritys on lähettänyt työntekijän jäsenvaltioon. Direktiivin soveltaminen edellyttää, että komennus on tilapäinen ja lähetetyllä työntekijällä on voimassa oleva työsuhde lähettävän maan työnantajaan. Direktiivin mukaan työnantajan on taattava lähetetylle työntekijälle ne vähimmäisehdot, joita sovelletaan samanlaatuiseen työhön alueella, jolla työ suoritetaan.

Samanpalkkaisuusartikla 141

Velvoittaa jäsenvaltioita huolehtimaan naisten ja miesten samanpalkkaisuuden periaatteesta.

Samanpalkkaisuusdirektiivi (75/117/ETY)

Direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on poistettava lainsäädännöstä ja muusta sääntelystään johtuva samanpalkkaisuusperiaatteen vastainen syrjintä. Jäsenvaltioiden on myös varmistettava, että työehtosopimusten, palkka-sopimusten ja yksittäisten työsopimusten samanpalkkaisuusperiaatteen vastaisen määräykset voidaan julistaa mitättömiksi tai muuttaa.

Tasa-arvodirektiivi /76/207/ETY)

Täydentää samanpalkkaisuussääntelyä ja sen tarkoituksena on toteuttaa tasa-arvoisen kohtelun periaate.

Sosiaaliturvaa koskeva tasa-arvodirektiivi (79/7/ETY)

Direktiivillä toteutetaan sukupuolten tasa-arvoisen kohtelun periaate sosiaaliturvassa. Direktiiviä sovelletaan lakisääteisiin järjestelmiin, jotka antavat turvaa sairauden, työkyvyttömyyden, vanhuuden, tapaturmien, ammattitautien ja työttömyyden varalta.

Ammatillista sosiaaliturvaa koskeva direktiivi (86/378/ETY)

Direktiiviä sovelletaan vain ammatissa toimivaan väestöön ja yrittäjiin. Ammatillisella sosiaaliturvalla tarkoitetaan sosiaaliturvaetuja, jotka täydentävät lakisääteistä sosiaaliturvaa. Velvoitteet koskevat myös työehtosopimuksia ja yritysten henkilöstösääntöjä.

Ammatinharjoittajien tasa-arvodirektiivi (86/613/ETY)

Direktiivi täydentää muita tasa-arvodirektiivejä ja sitä sovelletaan itsenäisiin yrittäjiin, maanviljelijöihin, ammatinharjoittajiin ja yritystoiminnassa avustaviin puolisoihin.

Direktiivi työntekijöiden suojelemiseksi meluallistukselta työssä (86/188/ETY)

Tarkoituksena on suojata työntekijöitä kohtuuttomasta meluallistuksesta aiheutuvista työterveys- ja turvallisuusriskeistä.

Työsuojelun puitedirektiivi (89/391/ETY)

Direktiivin tarkoituksena on toteuttaa työturvallisuuden parantamiseksi tarkoitetut toimenpiteet. Se on luonteeltaan vähimmäisdirektiivi ja sitä sovelletaan julkisiin ja yksityisiin toimialoihin.

Puitedirektiivin perusteella on annettu mm. seuraavat tytärdirektiivit:

- työpaikkaa koskeva direktiivi 89/654/ETY
- työvälineitä koskeva direktiivi 89/655/ETY
- henkilösuojaimia koskeva direktiivi 89/656/ETY
- taakkojen käsittelyä koskeva direktiivi 90/269/ETY
- näyttöpäätetyötä koskeva direktiivi 90/270/ETY
- direktiivi työntekijöiden suojelemiseksi altistumiselta syöpäsairauksien vaaraa aiheuttaville tekijöille 90/394/ETY ja sen muutosdirektiivi 99/39/EY
- biologisille vaaroille altistumista työssä koskeva direktiivi (90/679/ETY
- liikkuvien ja tilapäisien rakennustyömaiden työturvallisuutta koskeva direktiivi 92/57/ETY
- työssä käytettäviä turvallisuus- ja terveystunnuksia koskeva direktiivi 92/58/ETY
- porausta käyttävän kaivannaisteollisuuden työntekijöiden työturvallisuutta koskeva direktiivi 92/91/ETY
- avo- ja kaivoslouhintateollisuuden työntekijöiden työturvallisuutta koskeva direktiivi 92/104/ETY
- nuorten työntekijöiden suojelusta annettu direktiivi 94/33/EY
- kalastusaluksien työntekijöiden työturvallisuutta koskeva direktiivi 94/103/EY

Raskaana olevien ja juuri synnyttäneiden tai imettävien työntekijöiden suojelua koskeva direktiivi (92/85/ETY)

Tarkoituksena on parantaa raskaana olevien, juuri synnyttäneiden ja imettävien työntekijöiden turvallisuutta.

Työaikadirektiivi (93/104/EY)

Työaika-suojelua koskevaa sääntelyä; sisältää mm. vähimmäismääräykset vuorokautisen lepoajan pituudesta ja ylitöiden enimmäismäärät.

Eurooppalaisia yritysneuvostoja koskeva direktiivi (94/45/EY)

Koskee konserneja, joilla on yhteensä vähintään 1000 työntekijää Euroopan talousalueella ja vähintään kahdessa eri jäsenvaltiossa kussakin vähintään 150 työntekijää. Tällaisessa konsernissa on perustettava eurooppalainen yritysneuvosto (EWC) työnantajan ja työntekijöiden yhteistoimintaa varten. Direktiivin tarkoituksena on lähinnä parantaa työntekijöiden tiedonsaantimahdollisuuksia monikansallisessa yrityksessä. Direktiivin määräykset eivät koske yrityksiä, jotka ovat tehneet ennen direktiivin voimaantuloa sopimuksen työntekijöiden kuulemisesta ja tiedottamisesta.

Vanhempainlomadirektiivi (96/34/ETY)

Direktiivin mukaan kummallekin vanhemmalle kuuluu itsenäinen oikeus kolmen kauden vanhempainlomaan, jota ei voi siirtää toiselle. Direktiivi antaa kuitenkin mahdollisuuden säilyttää järjestelmät, joissa vanhempainloma on perheen sisällä vapaasti siirtokelpoinen oikeus. Lisäksi direktiivi velvoittaa toteuttamaan toimenpiteet, joilla sallitaan työntekijän poissaolo työstä kiireelliseen perheasiaan liittyvän pakottavan syyn vuoksi.

Liikkeenluovutusdirektiivi (77/187/ETY)

Direktiivi turvaa työntekijöiden oikeudet liikkeenluovutustilanteessa siten, että työntekijät voivat jatkaa uuden työnantajan palveluksessa entisin työsuhteen ehdoin.

Liikkeenluovutusdirektiivin muutosdirektiivi (98/50/EY)

Muutosdirektiivillä pyrittiin saattamaan direktiivin sanamuoto vastaamaan paremmin EY tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella liikkeenluovutuksen käsitteelle ja siihen liittyvälle suojalle muodostunutta sisältöä.

Osa-aikatyötä koskeva direktiivi (97/81/EY)

Direktiivi perustuu työmarkkinaosapuolien väliseen osa-aikatyötä koskevaan sopimukseen. Direktiivi kieltää työnantajan soveltamasta palveluksessaan oleviin osa-aikaisiin työntekijöihin pelkästään osa-aikaisuuden perusteella epäedullisempia työsuhteen ehtoja kuin kokoaikaisiin työntekijöihin.

Todistustaakkadirektiivi (97/80/EY)

Direktiivillä säännellään todistustaakan jakoa sukupuoleen perustuvissa syrjintätapauksissa. Jos sukupuolisyrjintää koskevassa asiassa voidaan tosiseikkojen perusteella olettaa, että kyse on välittömästä tai välillisestä syrjinnästä, on vastaajan näytettävä toteen, ettei tasa-arvoisen kohtelun periaatetta ole rikottu.

Määräaikaista työtä koskeva direktiivi (99/70/EY)

Direktiivi perustuu työmarkkinaosapuolien väliseen määräaikaista työtä koskevaan sopimukseen. Direktiivin tarkoituksena on ulottaa syrjimättömyyden periaate myös määräaikaisiin työntekijöihin. Lisäksi tarkoituksena on ehkäistä väärinkäytöksiä määräaikaisten työsuhteiden käyttämisessä.

Rotusyrjintädirektiivi (2000/43/EY)

Tarkoituksena on luoda puitteet rotuun ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän torjumiselle. Direktiivi kieltää sekä välittömän että välillisen syrjinnän. Myös rotusyrjintädirektiivi edellyttää kääntyvän todistustaakan käyttöönottoa.

Työsyrijintädirektiivi (2000/78/EY)

Direktiivi kieltää henkilöitä uskonnosta tai vakaumuksesta, vammaisuudesta, iästä taikka sukupuolisesta suuntautumisesta johtuvan sekä välittömän että välillisen syrjinnän työssä ja ammatissa. Tarkoituksena on toteuttaa kaikkia henkilöitä koskeva yhtäläisen kohtelun periaate työelämässä. Edellyttää kääntyvän todistustaakan käyttöönottoa jäsenvaltioissa.

Lähde:

Leila Kostiainen: Euroopan yhteisön työoikeudellinen sääntely, julkaisematon moniste 28.8.2001.

Roni Jokinen: Euroopan yhteisön työoikeudellinen sääntely ja hakijamaat. Lopputyö 13.12.2001

KORJAUKSIA NETISSÄ ERIKSEEN OLEVIIN LIITTEISIIN

OSASSA LIITTEEN KAAVIODEN OTSIKOISTA ON VIRHEITÄ. OIKEAT OTSIKOT OVAT SEURAAVAT:

s. 105 TYÖTTÖMYSASTE EU-EHDOKASMAISSA 2002, ENNUSTE
(EI: TYÖTTÖMYSASTE EU-EHDOKASMAISSA 2002**)

s. 106 KOKONAISTUOTANNON MUUTOS EU-EHDOKASMAISSA 2002,
ENNUSTE

(EI: KOKONAISTUOTANNON MUUTOS EU-EHDOKASMAISSA 2000**)

s. 107 JULKISYHTEISÖJEN RAHOITUSJÄÄMÄ EU-EHDOKASMAISSA
2002, ENNUSTE

(EI: JULKISYHTEISÖJEN RAHOITUSJÄÄMÄ EU-EHDOKASMAISSA 2000**)

s. 107 INFLAATIO EU-EHDOKASMAISSA 2002, ENNUSTE

(EI: INFLAATIO EU-EHDOKASMAISSA 2000**)

s. 108 JULKISYHTEISÖJEN EMU-VELKA EU-EHDOKASMAISSA 2002,
ENNUSTE

(EI: JULKISYHTEISÖJEN EMU-VELKA EU-EHDOKASMAISSA 2000**)

SIVULLA 104 OLEVIEN KAAVIODEN (TIETOJA HAKIJAMAISTA JA HAKIJAMAIDEN HINTA- JA TULOTASO) LÄHDE ON TALOUSNEUVOSTO 2001.

SIVUN 105 YLÄOSASSA OLEVAN KAAVION (KESKIMÄÄRÄISET BRUTTOPALKAT) TOINEN LÄHDE ON 7.5.2002/SAK/TL.